

ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)

INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL SCIENCE REVIEW (IHSSR)

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

Editörler / Editor in Chief

Derya Semiz Çelik (Marmara University)
Bilal Çankır (Istanbul MedeniyetUniversity)

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Alltheopinionswritten in articlesareunderresponsibilities of theauthors.

Thecontents in thearticlescannot be usedwithoutcitation.

Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler Dergisi © 2017

International HumanitiesandSocialScienceReview (IHSSR)© 2017

2024, Cilt/Volume: 8, No:1

BU SAYININ HAKEMLERİ

Adviye Aslı Denizli Polat

Erdem Atalay

Ertuğrul Selçuk Güldüler

Hasan Basri Özpek

Hüseyin Tolga Acar

Muharrem Samur

[Neval Konuk Halacıoğlu](#)

Selda Ene

Süreyya Eroğlu Bilgin

Verda Gizem Oğul

Kapak Tasarımı /CoverDesign

Süleyman Türkoğlu

Dergimiz uluslararası ve ulusal alan indeksleri olan: Index Copernicus, DRJI, ASOS Index, Google Scholar, Ideal Online ve Kaynakça.info'da taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makale Başlığı / Article Name

Sayfa /
Page

-
1	TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SERMAYE YETERLİLİĞİNE GÖRE ÖZKAYNAK KÂRLİLİĞİNİN GÖRÜNÜMÜ/ THE OUTLOOK OF RETURN ON EQUITY BASED ON CAPITAL ADEQUACY IN THE TURKISH BANKING SECTOR /Makale Türü: Araştırma Makalesi Fikret KARTAL	4-16
2	OFİSLERDE ERGONOMİK FAKTÖRLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ/ EVALUATION OF ERGONOMIC FACTORS IN OFFICES IN THE CONTEXT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY /Makale Türü: Araştırma Makalesi Murat TUYSUZ	17-30
3	OSMANLI DÖNEMİNDE FUTBOL KULÜPLERİNİN KENDİ ARALARINDAKİ VE İŞGAL KUVVETLERİNE KARŞI OYNADIKLARI FUTBOL MÜSABAKALARI FOOTBALL COMPETITIONS WHICH FOOTBALL CLUBS PLAYED AMONG THEMSELVES AND AGAINST THE OCCUPATION FORCES DURING THE OTTOMAN PERIOD /Makale Türü: Derleme Murat TERLEMEZ	31-62
4	AYNALIKAVAK KASRI/ AYNALIKAVAK MANSION / Makale Türü: Derleme Ayşegül DEMİRBULAK	63-67
5	GENİŞLETİLMİŞ ONLINE ALIŞVERİŞ KABUL MODELİ (GOAKM) İLE GIDA ALIŞVERİŞİ YAPMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ VE İLGİ ALANINA ÖZEL YENİLİKÇİLİĞİN ETKİSİ: ONLINE GIDA ALIŞVERİŞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA / DETERMINING FOOD SHOPPING BEHAVIORS WITH THE EXTENDED ONLINE SHOPPING ACCEPTANCE MODEL (EOSAM) AND THE EFFECT OF DOMAIN SPECIFIC INNOVATIVENESS: A STUDY ON ONLINE FOOD SHOPPING /Makale Türü: Araştırma Makalesi İçim AKSOY ÖZER Şakir ERDEM	68-97
-

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SERMAYE YETERLİLİĞİNE GÖRE ÖZKAYNAK
KÂRLILIĞININ GÖRÜNÜMÜ***

Fikret KARTAL

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihi:
Başvuru: 24.04.2024
Revizyon: 28.05.2024
Kabul: 28.05.2024
Orcid Numarası:
0000-0002-2354-8621

Anahtar Kelimeler: Sermaye
Yeterliliği, Özkaynak Kârlılığı, Risk,
Bankacılık Sektörü

ÖZ

Taşınan risk ve kârlılık arasında denge kurulması ve bu dengenin yönetimi banka faaliyetlerinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Risk ve kârlılık arasındaki etkileşimin analizinde, riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığını kullanan bu çalışmada, Türk bankacılık sektöründe 2014-2023 döneminde sermaye yeterliliği ve özkaynak kârlılığında ulaşılan sonuçlar değerlendirilmekte; taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyi analiz edilmektedir. Özkaynak kârlılığı bağlamında, 2018 yılına kadar genelde pozitif reel özkaynak kârlılığına sahip olan bankalar sonraki dönemde yüksek oranlı negatif reel kârlılıklar edinmiştir. Sermaye yeterliliği ve özkaynak kârlılığı arasında ters yönlü ilişki bulunduğu varsayımından hareket eden çalışmada kullanılan metodolojiye göre, sermaye yeterliliğinde %0,1'lik değişime yol açan risk ağırlıklı varlıklardaki değişim, özkaynak kârlılığında aynı düzeyde ve ters yönde değişime yol açmaktadır. Mevduat bankalarının bir bütün olarak ulaştığı sonuçlara kıyasla, yabancı bankaların 3,2, yerli özel bankaların 3,1, katılım bankalarının 1,7 puan daha yüksek ortalama özkaynak kârlılığına ulaşırken, kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük kârlılık elde ettikleri belirlenmiştir.

**THE OUTLOOK OF RETURN ON EQUITY BASED ON CAPITAL ADEQUACY IN THE
TURKISH BANKING SECTOR**

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 24.04.2024
Revised: 28.05.2024
Accepted: 28.05.2024
Orcid Number:
0000-0002-2354-8621

Keywords: Capital
Adequacy, Return on Equity,
Risk, Banking Sector

ABSTRACT

The establishment of balance between risk and profitability and the management of this balance constitute the core of banking activities. In representing the relationship between risk and profitability, this study utilizes the capital adequacy ratio to represent risk and return on equity to represent profitability. It evaluates the results achieved in capital adequacy and profitability in the Turkish banking sector in the period of 2014-2023 and analyzes the profitability levels achieved by banking groups based on the risks they carry. In the context of equity profitability, banks generally had positive real equity profitability until 2018, but subsequently acquired high-rate negative real profitability in the following period. Based on the assumption of an inverse relationship between capital adequacy and equity profitability, the methodology used in the study suggests that a 1% change in capital adequacy resulting from a change in risk-weighted assets leads to a corresponding change in return on equity at the same level but in the opposite direction. Compared to the results achieved by deposit banks as a whole, it has been determined that foreign banks achieve an average equity profitability 3,2 points higher, private domestic banks 3,1 points higher, and participation banks 1,7 points higher, while public banks obtain profitability 5,1 points lower.

* Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alınır: Kartal F. (2024), " Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliğine Göre Özkaynak Karlılığının Görünümü ", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 4-16.

1. Giriş

Gerçekleştirdikleri faaliyetlerin doğası gereği taşıdıkları farklı türden riskleri yönetmekle sorumlu olan ve beklenen/hedeflenen faaliyet sonucuna ulaşmayı amaçlayan bankalar için risk-kazanç dengesi kritik önemdedir. Döviz kuru ve faiz oranı gibi bileşenleri kapsayan piyasa riskine, varlıkların tahsil ve nakde dönüşümünü içeren kredi riskine ve yürütülen faaliyetlerden kaynaklı operasyonel riske yüksek düzeyde maruz kalan bankalar için risk ve kazanç arasındaki dengenin kurulmasında makro, mikro, sektörel ve bankaya özgü koşullar belirleyici olmaktadır.

Özellikle piyasa ve kredi riskine doğrudan tesir eden makroekonomik gelişmeler karşısında bankalar zaman zaman riski, bazı dönemlerde ise kazancı önlemektedir. Belirli bir dönemde yüksek kar elde edilmesi amacıyla gelecekte kayıplara yol açabilecek aşırı risklerin alınması veya geleceğe daha sağlam bir zeminde hazırlanmak amacıyla ihtiyatlı şekilde hareket edilebilmesi yönünde farklı banka stratejileri şekillendirilmektedir. İstikrarın ve büyümenin baskın olduğu ekonomik koşullarda bankalar yüksek risk iştahı ile piyasa payını artırmayı ve daha yüksek kâr elde etmeyi ön planda tutarken, belirsizliklerin, risklerin ve dalgalanmaların arttığı, krizlerin yaşandığı dönemlerde ise riskten kaçınma ve likit kalma tercihini öne çıkarabilmektedir. Olağan ve istikrarlı dönemlerde bankaların aşırı büyüme hedeflerini ve kabul edilebilir çerçeveyi zorlayan risk alma isteklerini dizginlemek amacıyla düzenleyici otoriteler sermaye yeterliliği ve likidite rasyoları ile çeşitli tamponlar üzerinden sınırlamalar getirmektedir. Bu sınırlamaların asıl gayesi, gelecekte yaşanabilecek risklere ve kayıplara karşı hazırlıklı olunması ve faaliyet sonuçlarının istikrarlı bir çizgide ilerlemesinin sağlanmasıdır.

Bankaların taşınan risk ile kârlılık arasında kurdukları ilişkinin izlenmesinde farklı göstergeler kullanılmaktadır. Net faiz marjı, dönem kârı, aktif ve sermaye kârlılığı gibi temel göstergeler faaliyet sonucunu yansıtan kârlılığın yorumlanmasında belirleyici olurken, riskin ölçümünde ise sermaye yeterliliği, risk ağırlıklı varlıklar, kredilerin aktifteki payı, takipteki krediler, menkul kıymetlere ait değerlendirme farkları, yabancı para pozisyonu, likidite rasyoları gibi farklı göstergeler kullanılmaktadır. Sadece bir yıla ait sonuçlar üzerinden yorum yapılması önemli eksiklikler içerdiğinden, faaliyet sonuçlarını yansıtan kârlılık ve risk göstergeleri belirli bir yıl/dönem için değil, daha uzun bir dönem için analiz edilmektedir.

Bu çalışmada; risk ve kârlılık arasındaki ilişkinin kurulmasında riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Bulundurulmuş özkaynaklar ile taşınan risk arasındaki ilişkiyi gösteren SYR bankaların büyüme ve risk alma potansiyeline sınır koyan önemli bir değerdir. ÖK ise bankaların sermayeleri ve ulaştıkları dönem kârı arasındaki ilişkiyi yansıtmakta, bir birimlik sermaye karşılığında ne kadarlık bir kazanç elde edildiğini göstermektedir.

Yüksek SYR, krizlere ve kayıplara karşı dayanıklılığı, aynı zamanda daha az risk taşınması nedeniyle kârlılıktan fedakârlığı gösterebilirken, düşük SYR ise taşınan yüksek riske ve muhtemel kayıplara karşı zayıflığı, aynı zamanda büyüme ve kârlılık anlamında daha yüksek potansiyele işaret edebilmektedir. Ancak daha fazla risk alınması yoluyla oluşan daha düşük SYR'nin zaman zaman daha düşük kârlılık üretebilmesi de mümkündür. Özellikle yüksek kredi riskinin yüksek sorunlu kredilere yol açması hâlinde ayrılan karşılıklar kârlılığı aşındırırken, yüksek faiz oranı ve döviz kuru riskleri sebebiyle menkul kıymetler portföyünde kayıpların veya sermaye piyasası ile kambiyo işlemleri üzerinden ticari zararın oluşması da söz konusu olabilmektedir.

Kriz dönemlerinde yüksek SYR tercih edilirken, olağan dönemlerde SYR'nin düşük veya yüksek olması, yasal asgari sınırları aşındırmadıkça, tek başına pozitif veya negatif net bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü konjonktürü okumaya ve geleceğe dönük öngörülere bağlı olarak bankalar farklı büyüme ve risk alma stratejileri izleyebilmektedir. Belirli bir dönem için, bir banka stratejisine uygun olarak az risk almaya (yüksek SYR ve düşük ÖK), diğer bir banka ise daha fazla risk taşımaya (düşük SYR ve yüksek ÖK) yönelebilmektedir. Ancak orta-uzun vadede hissedarların beklentilerine uygun ve sektör ortalamasını aşan kârlılığa ulaşmak her bankanın amacıdır. Düşük kârlılığı göze alarak riskten kaçınmak ve sürekli olarak yüksek SYR elde etmek sadece krizlerin veya belirsizliğin egemen olduğu dönemler için geçerlidir. Son derece sade ve düz bir okuma yapılırsa, eğer bir banka daha fazla risk alıyorsa, daha yüksek kârlılığa ulaşmayı amaçlamaktadır; aksi hâlde risk almanın bir anlamı kalmamaktadır.

Bu çalışmada; mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 döneminde sermaye yeterliliği ve özkaynak karlılığında ulaştığı sonuçlar değerlendirilmekte ve SYR üzerinden ölçülen banka gruplarının taşıdıkları riskler ile özkaynak karlılığı üzerinden ölçülen faaliyet sonucu arasındaki ilişki sunulmaktadır. Taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyleri, konsolide mevduat bankası verileri referans alınarak mukayese edilmektedir. SYR ve kârlılık arasındaki ilişkiye yönelik farklı yönde bulgulara ulaşan araştırmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmada iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu varsayılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlerdeki dalgalanmaların boyutunu ölçmek amacıyla değişim katsayıları, ayrıca SYR ve ÖK arasındaki ilişkinin yönü ve gücünü göstermek için korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. On yılı kapsayan bir dönem çalışmaya dâhil edilerek farklı konjonktür ve dalgalanmaların dikkate alınması sağlanmıştır.

2. Literatür Taraması

Bankalarda risk, sermaye yeterliliği ve kârlılık üzerine yapılmış çok sayıda akademik çalışmada genellikle belirtilen değişkenlerin etkilediği ve etkilendiği makro, mikro, sektörel ve kuruma özgü faktörler incelenmiştir.

Sermaye yeterliliğinin yüksek olması daha fazla özkaynak bulundurulması veya daha az risk alınarak kârlılıktan feragat edilmesi gibi anlamlar taşımakla birlikte, Avrupa Merkez Bankası (ECB); zayıf sermaye tabanı ve düşük sermaye yeterliliğinin görünenden daha maliyetli olduğunu, çünkü bu durumun yatırımcılar ve müşteriler nezdinde bankanın yükümlülüklerini zamanında tam olarak yerine getirememeye (default) riskini artırdığını ve yüksek risk primi talep edilmesine sebebiyet vererek kârlılığı negatif etkilediğini, ayrıca sermaye aracı ihraçlarında da talebe ve maliyete olumsuz yönde tesir ettiğini ifade etmektedir (ECB, 2018: 22). ECB, yüksek kârlılığın, dönem kârının ilave edildiği özkaynakları artırdığını ve sermaye piyasalarında yatırımcı ilgisini yükselttiğini vurgulamaktadır (2016: 69).

Avrupa Birliği bankalarını 2007-2019 dönemi için analiz eden çalışmada (Ercegovic, Klinac ve Zdrilić, 2020: 98-99); maliyet/gelir rasyosu (cost to income ratio), takipteki krediler rasyosu ve SYR'nin aktif ve sermaye kârlılığı üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğu ifade edilmiştir. 21 Avrupa ülkesindeki 521 adet bankanın 2007-2017 dönemi verilerini analiz eden ve takipteki krediler ile sermaye ve kârlılık arasındaki ilişkiyi araştıran diğer bir çalışmada (Thornton ve Di Tommaso, 2021); takipteki kredilerin sermaye ve kârlılık üzerindeki etkisinin kredi arzı kanalı yoluyla gerçekleştiği açıklanmıştır. Bankaların yeterli sermayeye sahip olsa da ilave tamponlar ve yeni sermaye çekmek için kârlılığa ihtiyaç duyduklarını belirten çalışmada (Elekdağ, Malik ve Mitra, 2020: 1, 15); GSYH büyümesi ve takipteki krediler rasyosunun Avrupa Birliği bankaları için kârlılık üzerinde belirleyici olduğu belirtilmiştir.

Yüksek sermaye ve likidite standartlarının daha düşük kârlılık gibi bir maliyete yol açarken, finansal sistemde istikrar ve sürdürülebilirliği sağladığını ifade eden çalışmada (Lileikienė, Obi ve Valackienė, 2021: 42-43); ABD bankalarında 2008 krizini takiben düzenli şekilde artan SYR'nin yakın dönemde %12'nin üzerine çıktığı, aynı dönemde Avrupa bankalarında da rasyonun %16'yı aştığı ve bankaların daha sağlam ve dirençli olduğu, ancak bunun bedelinin kârlılık tarafında ödendiği, Avrupa bankalarında sermaye kârlılığının ABD bankalarının yarısı olduğu belirtilmiştir.

ABD bankaları için 1970'lerden başlayarak 2008 küresel krizine uzanan dönemi analiz eden çalışmada (Osborne, Fuertes ve Milne, 2012: 48-49); sermaye rasyosu ile kârlılık arasındaki ilişkinin genelde negatif olduğu, kriz dönemlerinde değişen koşullarda bu durumun daha az negatife ya da pozitif dönüşebildiği, kriz ortamlarında kârlılığı artırmak için sermaye rasyosunun yükseltilmesinin katkı sunabildiği açıklanmıştır.

Türk bankacılık sektöründe kârlılık ve sermaye yeterliliği arasındaki ilişkiye odaklanan ve 2020 sonrasında yayımlanmış bazı çalışmalarda ulaşılan bulgular bu alandaki değerlendirmeler açısından önem taşımaktadır.

14 seçilmiş bankanın 2002-2020 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Akkaynak, 2022: 66-67); büyüklük, aktif kârlılığı ve faiz riski ile SYR arasında pozitif, likidite, büyüme imkânı ve özkaynak kârlılığı ile SYR arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. 2021 yılı itibarıyla aktif büyüklüğünde ilk on arasında yer alan bankaların 2011-2021 dönemi verilerini analiz eden diğer bir çalışmada (Medetoğlu, 2023: 180); SYR ve özkaynak kârlılığı arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Mevduat bankalarını 2007-2020 dönemi için analiz eden çalışmada (Kaya, Babuşcu ve Hazar, 2022: 57); SYR'nin kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin bulunduğu, güçlü özkaynakların kârlılığa katkı sunduğu belirtilmiştir.

Borsa İstanbul'da işlem gören 9 adet mevduat bankasının 2009-2021 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Külekçi ve Ayrancı, 2023: 20); ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalardan kaynaklanmış olabilecek nedenlerden dolayı aktif kârlılığı ve SYR arasında anlamlı bir ilişki belirlenemediği, net faiz marjı ile SYR arasında ise anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu ve bu nedenle kârlılık ve SYR arasındaki denge için faiz marjına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ticari bankaların 2005-2016 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Kırcı Çevik ve Boran, 2020: 1748); SYR'nin aktif kârlılığını ve daha fazla oranda sermaye kârlılığını pozitif, net faiz marjını negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarının 2010-2020 dönemi verilerini inceleyen çalışmada (Ertuğrul Ayrancı, 2021: 299); SYR üzerinde aktif kârlılığı, likidite yeterlilik oranı ve mevduat düzeyinin pozitif, takipteki kredi rasyosunun negatif yönde etki yarattığı ifade edilmiştir. Sorunlu kredilerin kârlılık ve sermaye yeterliliğine etkisini analiz eden çalışmada (Kartal, 2023: 39-40); bankacılık sektörünün 30 Eylül 2022 tarihli finansal verileri üzerinden yapılan analizde, birinci aşama kredilerden (sorunsuz krediler) sorunlu kredilere aktarım halinde, sorunlu kredilerde yüzde 1'lik artışın sermaye yeterliliğinde 0,4 puanlık ve yeni kredi kullandırım kapasitesinde yüzde 3,1'lik azalmaya yol açtığı, bu sonucun bankaların temel finansal göstergelerini negatif yönde ve yüksek düzeyde etkilediği ifade edilmiştir.

Mevduat bankalarının 2002-2017 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Çıtak ve Kandil Göker, 2020: 182); büyüdükçe bankaların ihtiyatlı hareket etmesi ve itibara önem vermesi nedeniyle banka büyüklüğü ve SYR arasında pozitif, aracılık işlevinin artmasının bir sonucu olarak ise "Mevduat/Toplam Aktif Oranı" ve "Kredi/Toplam Aktif Oranı" ile SYR arasında negatif ilişki tespit edildiği belirtilmiştir.

2000-2019 dönemine ait verileri kullanan diğer bir çalışmada (Arzova ve Şahin, 2023: 71-72); güven unsuru olan sermaye yeterliliğinin yüksek düzeyde olmasının kârlılığı olumsuz etkileyebileceği, kârlılık ve SYR arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde genelde sermaye yeterliliği ve kârlılık arasındaki ilişki ve bu değişkenleri etkileyen faktörlere yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise; bankaların üstlendiği riskin bir göstergesi olan SYR ve alınan risk karşılığında ulaşılan faaliyet sonucunun bir yansıması olan özkaynak kârlılığı arasındaki ilişki farklı bir pencereden ele alınmış, riskteki artışın (SYR düşüşü) karşılığında bankaların daha fazla kâr elde etmesi (özkaynak kârlılığı) gerektiği şeklindeki genel beklentiden hareketle, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka gruplarının SYR ve özkaynak kârlılığı arasında kurdukları denge mukayeseli bir açıdan 2014-2023 dönemi için incelenmiştir.

3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı; bankaların taşıdıkları risk ve ulaştıkları kârlılık arasındaki ilişkiyi seçilen göstergeler üzerinden sunmak ve taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyini analiz etmektir. Bu kapsamda risk için sermaye yeterliliği rasyosu (SYR), kârlılık için özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Ayrıca banka gruplarının karşılaştırılmasında sermaye yeterliliğine konu bazı bileşenlere de çalışmada yer verilmiştir.

SYR ve ÖK arasında ilişki kurulması, risk ve getiri bağlamında faaliyet sonuçlarını yansıtan tüm değişkenlerin kapsandığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı ve amacı, ÖK ve SYR arasındaki ilişkinin gelişimini banka grupları arasında mukayeseli şekilde ortaya koymaktır. Tüm makro, sektörel ve bankaya özgü değişkenlerin nihai olarak başta kredi riski olmak üzere sermaye yeterliliğine konu risk bileşenlerine, dönem kârına, dönem kârından üretilen ÖK ve SYR'ye yansıdığı varsayılmıştır. Aşağıda bu değişkenlere ilişkin genel ve özet tanımlara yer verilmiştir.

Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR): İlgili mevzuatta tanımlanan metodoloji ile hesaplanan sermayenin (yasal özkaynaklar) taşınan riske (risk ağırlıklı varlıklar) oranlanması suretiyle hesaplanmaktadır. Bir bankanın sahip olduğu yasal özkaynaklar karşılığında taşıdığı risk tutarını veya tersten bir okumayla taşıdığı risk için bulundurduğu özkaynak tutarını ifade etmektedir. Yasal mevzuatta asgari SYR tanımlanarak, bankaların sahip oldukları sermayeye göre taşıyabilecekleri riske azami sınır konulmaktadır (Kartal, 2021: 427-428).

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu} = \frac{\text{Yasal Özkaynaklar}}{\text{Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Riske Esas Tutarlar}} = \frac{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar}}$$

Bankacılık otoritesinin SYR'nin hesaplanma metodolojisini zaman içinde değiştirebilmesi söz konusu olabildiği için, incelenen dönemlerde bu rasyo için kullanılan metodolojide yapılabilecek değişikliklerin etkileri dikkate alınmalıdır. Örneğin, 2020 salgın krizini takiben, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi, kredi riskine konu kalemlerin risk ağırlıkları, yabancı para varlıklara ait risk ağırlıklı tutarların hesaplanmasında kullanılan döviz kurları gibi konularda uluslararası nitelikteki standartlardan sapmalara dönük mevzuat ve metodoloji değişiklikleri yapılmıştır (Kartal, 2023: 30). Genelde kredi kanalını açık tutmak amacıyla sermaye yeterliliği rasyosunun daha yüksek görünmesine katkı sunan bu değişiklikler çalışmanın kapsamı ve hedefi bağlamında dikkate alınmamış, açıklanan resmî rasyolar kullanılmıştır. Bu tercihin ana nedeni; çalışmanın amacının banka gruplarının mukayesesine dayanması ve yapılan metodoloji değişikliklerinin tüm bankalara tatbik edilmesidir. Diğer yandan, metodoloji değişikliklerinin SYR'de yarattığı etkinin kamuya açık finansal veriler üzerinden ölçülebilmesi de bu tercihe destek sunmuştur.

Rasyonun hesaplanmasında kullanılan risk ağırlıklı varlıklar (RAV) üç bileşenden oluşmakla birlikte, kredi riskine esas tutar olarak da ifade edilen kredi riski toplam riskin %90'ını meydana getirmektedir (BDDK, Aylık Bülten, Sermaye Yeterliliği Tablosu).

Özkaynak Kârlılığı (ÖK): Bankaların performansının ölçülmesinde kullanılan yaygın göstergelerden biri olan ÖK (Return on Equity-ROE), ne kadarlık bir özkaynak ile hangi tutarda bir dönem kârına ulaşıldığını ölçmektedir. Bankalar arasındaki mukayesede de kullanılan ÖK, net dönem kârının ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplanmaktadır. Dönem kârının yıla yaygın bir sonucu yansıtması nedeniyle hesaplamada yıl sonu özkaynak tutarı değil, yıla yaygın ortalama özkaynak tutarı (12 ay sonuna veya çeyrek dönem sonlarına ait özkaynak tutarlarının ortalaması) kullanılmaktadır (Kartal, 2021: 382-383).

$$\text{Özkaynak Kârlılığı} = \frac{\text{Net Dönem Kârı}}{\text{Ortalama Özkaynaklar}}$$

Reel Özkaynak Kârlılığı: Enflasyondan arındırılmış kârlılığı ifade etmektedir. ÖK, yıla yaygın net dönem kârının, yıla yaygın ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplandığı için reel özkaynak kârlılığının hesaplanmasında bu çalışmada 12 aylık ortalama TÜFE oranı kullanılmıştır.

$$\text{Reel Özkaynak Kârlılığı} = \frac{1 + \text{Özkaynak Kârlılığı}}{1 + \text{Ort. TÜFE}} - 1$$

Bankalar genelde, ekonominin büyüdüğü ve istikrarın tesis edildiği dönemlerde daha fazla risk alarak bilanço ve müşteri tabanını genişletme, piyasa payını artırma ve yüksek özkaynak kârlılığı hedeflerine odaklanırken, kriz ve belirsizliğin hâkim olduğu ortamlarda ise riskten kaçınmayı ve likidite düzeyini artırmayı öncelemektedir.

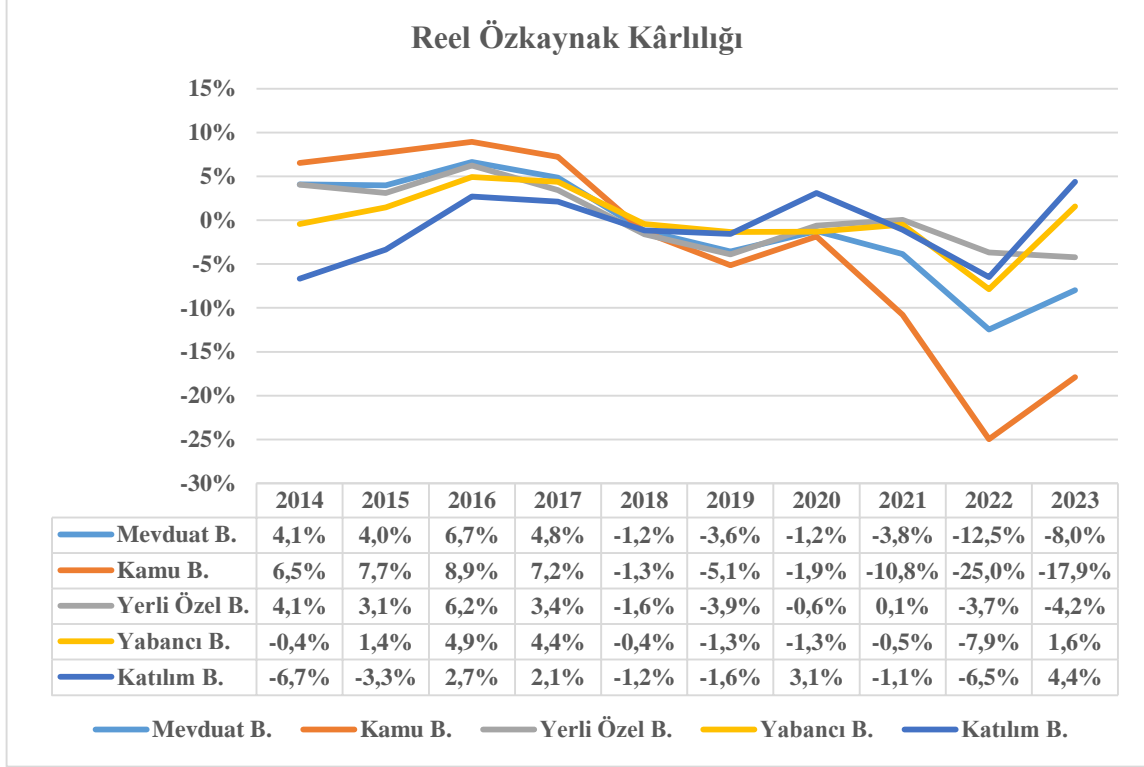
Mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 dönemi verilerini kullanan bu çalışmada, SYR üzerinden izlenen riskteki değişim ile ÖK arasındaki ilişki banka grupları bazında karşılaştırılarak, hangi banka gruplarının daha fazla (daha az) risk alarak daha yüksek (daha düşük) kârlılığa ulaştığı belirtilen değişkenler kullanılarak gösterilmektedir.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Reel Özkaynak Kârlılığı

Mevduat bankaları ve katılım bankalarının 2014-2023 döneminde ulaştığı reel özkaynak kârlılığı aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 1. Banka Gruplarının Reel Özkaynak Karlılığı

Kaynak: BDDK verilerinden derlenmiştir (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>).

* Reel Özkaynak Kârlılığı= (1+Özkaynak Kârlılığı) / (1+12 aylık ortalama TÜFE)-1

** Özkaynak Kârlılığı = Net Dönem Kârı / Ortalama Özkaynaklar (BDDK verilerinden alınmıştır.)

Özkaynak kârlılığı bağlamında 2018 yılı Türk bankaları açısından önemli bir kırılmaya işaret etmektedir. Yabancı bankaların 2014 yılı kârlılığı istisna olmak üzere, 2018 yılına kadar pozitif reel ÖK'ya sahip olan mevduat bankaları sonraki dönemde yüksek oranlı negatif rasyolar edinmiştir. Özellikle geleneksel olmayan ekonomi politikalarının uygulanması sonucu sebebiyet verilen yüksek enflasyon nedeniyle 2021'den itibaren reel ÖK daha da düşmüş ve negatif düzey keskin şekilde gerilemiştir. 2014-2020 döneminde %7,7-16,3 arasında olan 12 aylık ortalama TÜFE oranı 2021 yılında %19,6, 2022 yılında %73,3, 2023 yılında %53,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kamu bankaları 2018 yılına kadar diğer gruplardan daha yüksek ve pozitif ÖK'ya ulaşırken, sonraki dönemde negatif ve diğer banka gruplarından oldukça düşük rasyolar edinmiştir. Bu trend 2021'den itibaren daha da bozulmuştur.

Yerli özel ve yabancı mevduat bankaları arasında ise reel ÖK bakımından yıllara göre değişen bir sıralama mevcuttur. 2014-2016 döneminde yerli özel, 2017-2019 döneminde yabancı, 2020-2022 döneminde yerli özel ve 2023 yılında yabancı bankalar diğer gruba göre daha yüksek rasyolara ulaşmıştır.

2014 ve 2015 yıllarında negatif ÖK edinen katılım bankaları, 2016 ve 2017 yıllarındaki pozitif kârlılıktan sonra diğer banka grupları gibi 2018'den itibaren negatif alana adım atmış, 2020 yılında diğer banka gruplarının negatif rakamlarına karşın pozitif kârlılığa ulaşmış ve 2021-2022 yıllarındaki negatif görünümü takiben 2023 yılında yeniden pozitif kârlılık edinmiştir.

2023 yılında yabancı bankalar ve katılım bankaları pozitif, yerli özel ve kamu bankaları negatif ÖK elde etmiştir.

2014-2023 dönemine ait 10 yıl bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2018 yılından itibaren sektördeki reel ÖK görünümünün bozulduğu ve bu durumun özellikle geleneksel ekonomi politikalarından sapmaların yaşanmaya başlandığı 2021'den itibaren daha belirgin hale geldiği belirtilebilir.

4.2. Sermaye Yeterliliği ve Risk Göstergeleri

Çalışmada risk göstergesi olarak ele alınan SYR ve diğer bazı risk bileşenleri ile ÖK verileri banka grupları bazında aşağıda gösterilmektedir. SYR ve ÖK arasındaki ilişkinin gücü ve yönünü göstermek amacıyla korelasyon katsayıları (r) ve her bir değişkendeki oynaklık düzeyini göstermek için değişim (varyasyon) katsayıları (DK: serinin standart sapmasının aritmetik ortalamaya oranı) sunulmuştur.

Tablo 1. Banka Gruplarının Risk ve Kârlılık Göstergeleri

Mevduat B.							
Yıl	Reel ÖK	SYR	RAV/ T.Aktifler	Kredi			Krediler / T.
				Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T.	Krediler Aktifler	
2014	4,1%	15,7%	84,2%	90,1%	75,9%	62,0%	
2015	4,0%	15,0%	84,2%	89,9%	75,7%	62,9%	
2016	6,7%	15,1%	82,4%	90,9%	75,0%	63,5%	
2017	4,8%	16,4%	76,9%	90,1%	69,3%	64,0%	
2018	-1,2%	16,9%	78,5%	90,7%	71,2%	61,4%	
2019	-3,6%	18,0%	78,5%	89,4%	70,2%	59,1%	
2020	-1,2%	18,3%	69,1%	89,1%	61,5%	58,5%	
2021	-3,8%	18,1%	59,7%	89,6%	53,5%	52,7%	
2022	-12,5%	19,2%	64,0%	91,3%	58,4%	52,8%	
2023	-8,0%	18,6%	60,3%	89,6%	54,0%	49,4%	
D.K.	-543%	8%	12%	1%	13%	8%	
r	-0,91						

Yerli Özel B.							
Yıl	Reel ÖK	SYR	RAV/ T.Aktifler	Kredi			Krediler / T.
				Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T.	Krediler Aktifler	
2014	4,1%	15,3%	88,5%	91,2%	80,7%	63,1%	
2015	3,1%	14,6%	87,7%	91,1%	79,9%	63,4%	
2016	6,2%	14,5%	86,8%	91,8%	79,6%	63,5%	
2017	3,4%	16,1%	82,6%	90,8%	75,0%	63,1%	
2018	-1,6%	16,9%	82,9%	91,0%	75,5%	59,0%	
2019	-3,9%	18,5%	81,5%	90,0%	73,4%	55,6%	
2020	-0,6%	19,3%	74,4%	88,9%	66,1%	56,1%	
2021	0,1%	20,2%	61,0%	89,2%	54,4%	50,1%	
2022	-3,7%	23,1%	65,1%	91,6%	59,7%	50,7%	
2023	-4,2%	21,0%	61,3%	89,8%	55,0%	46,2%	
D.K.	1239%	15%	13%	1%	14%	11%	
r	-0,83						

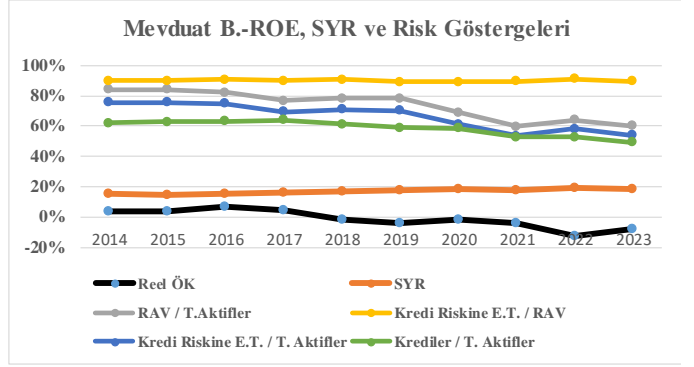
Kamu B.							
Yıl	Reel ÖK	SYR	RAV/ T.Aktifler	Kredi			Krediler / T.
				Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T.	Krediler Aktifler	
2014	6,5%	15,9%	76,4%	88,1%	67,3%	60,3%	
2015	7,7%	14,9%	78,4%	88,4%	69,3%	63,3%	
2016	8,9%	14,3%	77,8%	90,5%	70,4%	65,4%	
2017	7,2%	15,2%	70,9%	89,8%	63,7%	66,2%	
2018	-1,3%	15,3%	73,8%	91,2%	67,3%	65,9%	
2019	-5,1%	16,3%	73,8%	89,3%	65,9%	64,0%	
2020	-1,9%	17,0%	60,8%	90,1%	54,7%	60,6%	
2021	-10,8%	15,6%	55,3%	91,4%	50,5%	55,3%	
2022	-25,0%	15,7%	60,1%	92,2%	55,4%	54,2%	
2023	-17,9%	15,9%	56,7%	89,7%	50,9%	51,6%	
D.K.	-350%	5%	13%	1%	12%	8%	
r	-0,40						

Yabancı B.							
Yıl	Reel ÖK	SYR	RAV/ T.Aktifler	Kredi			Krediler / T.
				Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T.	Krediler Aktifler	
2014	-0,4%	16,4%	85,4%	89,8%	76,6%	61,3%	
2015	1,4%	15,7%	85,8%	89,9%	77,1%	61,6%	
2016	4,9%	16,9%	81,7%	90,1%	73,6%	61,1%	
2017	4,4%	18,5%	76,4%	89,4%	68,3%	62,3%	
2018	-0,4%	19,0%	78,9%	89,6%	70,7%	58,3%	
2019	-1,3%	19,5%	81,7%	88,5%	72,3%	56,5%	
2020	-1,3%	19,1%	77,4%	87,7%	67,8%	58,0%	
2021	-0,5%	18,9%	65,7%	87,6%	57,6%	51,9%	
2022	-7,9%	19,7%	69,6%	89,4%	62,3%	53,1%	
2023	1,6%	19,7%	65,6%	89,1%	58,4%	49,8%	
D.K.	8303%	8%	9%	1%	10%	7%	
r	-0,45						

Katılım B.							
Yıl	Reel ÖK	SYR	RAV/ T.Aktifler	Kredi			Krediler / T.
				Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T.	Krediler Aktifler	
2014	-6,7%	14,6%	73,3%	89,0%	65,2%	61,4%	
2015	-3,3%	15,0%	74,4%	89,3%	66,5%	59,9%	
2016	2,7%	16,2%	69,5%	90,7%	63,1%	57,1%	
2017	2,1%	17,0%	63,8%	87,7%	55,9%	61,0%	
2018	-1,2%	15,8%	66,2%	87,8%	58,1%	54,4%	
2019	-1,6%	18,1%	59,1%	87,0%	51,4%	47,9%	
2020	3,1%	17,8%	50,0%	84,3%	42,1%	50,9%	
2021	-1,1%	18,8%	41,7%	86,3%	36,0%	46,8%	
2022	-6,5%	20,5%	46,8%	86,2%	40,4%	48,7%	
2023	4,4%	21,3%	43,1%	82,9%	35,8%	44,4%	
D.K.	-462%	12%	20%	3%	22%	11%	
r	0,27						

Kaynak: BDDK verilerinden derlenmiştir (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>).

Konsolide mevduat bankaları verilerine göre, 2014-2023 döneminde reel özkaynak kârlılığı gerilerken SYR artmıştır. SYR'nin yükselmesi özkaynak artışı ve/veya daha az riskli varlıklar/pozisyonlar edinilmesi suretiyle gerçekleşebilmektedir. Her iki durumda da bankaların özkaynaklarına oranla daha az risk taşıdıkları belirtilebilir. Çalışmanın hedefi doğrultusunda, sermaye yeterliliğindeki artış daha az risk alınması olarak değerlendirilmiştir. 2014-2023 döneminin başlangıcında %15'ler düzeyinde olan SYR sonraki yıllarda kademeli olarak artmış ve %19 düzeyine kadar yükselmiştir. Bu yükseliş esnasında reel özkaynak kârlılığındaki düşüş ise, sadece bu iki parametre kullanıldığında, ilk bakışta olağan bir duruma işaret etmektedir: düşük risk ve düşük kârlılık. Ancak bu durum düşük ve hatta negatif reel ÖK düzeylerini açıklamakta yetersizdir.

Yukarıdaki tabloda sunulan verilere göre; SYR'yi aynı düzeyde muhafaza eden kamu bankaları ÖK'da keskin bir düşüşe tanıklık etmiştir. Diğer banka gruplarında ise, kamu bankaları kadar olmasa da reel ÖK'da düşüş meydana gelmiş, ancak SYR yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, kamu

bankalarının sermaye yeterliliği ile ifade edilen risk düzeyinin aynı kalmasına karşın, kârlılığı keskin şekilde negatif noktalara doğru gerilemiş; diğer gruplarda ise taşınan riskin azalmasına bağlı olarak sermaye yeterliliği artarken, kârlılık görece daha düşük düzeyde gerilemiştir. Dolayısıyla kamu bankaları aynı risk düzeyinde çok daha düşük (ve negatif) kârlılık elde ederken, diğer gruplar taşıdıkları riski azaltmış ve daha düşük (ve negatif) kârlılık elde etmiştir.

2021 yılında uygulamaya konulan geleneksel olmayan politikalar öncesinde, 2018 yılından itibaren bankalar negatif reel ÖK elde etmeye başlamıştır. Negatif reel ÖK faaliyetlerin amacına uygun olmamakla birlikte konjonktüre bağlı olarak gelişen bir sonuç olabilmekte, bu süreçten çıkışın hızlandırılması bankalar için önem taşımaktadır.

SYR'nin hesaplanmasında, paydada yer alan risk ağırlıklı varlıkların (RAV) %90'ına yakın bölümü kredi riskine esas tutardan kaynaklanmakta olup, bu durum tüm banka grupları için benzer düzeydedir. Kredi riskine esas tutarın toplam aktiflere oranı mevduat bankaları için dönemin başlangıcında (2014 yılı) %76 düzeyinde iken, 2017 yılından itibaren meydana gelen gerileme 2020'den sonra hızlanmış ve dönem sonunda (2023 yılı) %54'e düşmüştür. Bu rasyoda en yüksek gerileme yerli özel (26 puan) ve katılım bankalarında (30 puan), en düşük gerileme kamu bankalarında (16 puan) yaşanmıştır. Bu gerilemenin ana nedeni ise kredilerin toplam aktifler içindeki payında yaşanan düşüşten kaynaklanmıştır. 2014 yılında %62 olan bu rasyo kademeli olarak gerilemiş ve 2023 yılında %49 düzeyine düşmüştür. Krediler/Toplam Aktifler rasyosunda en yüksek gerileme, yerli özel bankalarda (%63'den %46'ya) ve katılım bankalarında (%61,4'den %44,4'e) gerçekleşmiş, kamu bankalarında en düşük gerileme (%60,3'den %51,6'ya) yaşanmıştır.

Korelasyon katsayılarına (r) göre; 2014-2023 döneminde bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında -0,91 düzeyinde yüksek ve negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Ancak banka grupları bazında bu ilişkinin gücü değişebilmektedir. Yerli özel bankalarda korelasyon katsayısı -0,83 ile negatif ve yüksek düzeyde iken, yabancı bankalarda -0,45, kamu bankalarında -0,40 ile orta düzeyde ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Katılım bankalarında ise 0,27'lik katsayı ile düşük ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Değişim katsayıları analiz edildiğinde, özkaynak kârlılığında yabancı bankaların çok daha yüksek katsayıya sahip olduğu, dolayısıyla kârlılıktaki değişkenlikte (yıllar arasındaki değişim ve dalgalanma) yabancı bankaların öne çıktığı, kamu ve katılım bankalarının ise kârlılıkta daha az değişkenlik (daha istikrarlı), dolayısıyla daha düşük katsayılar edindiği belirtilebilir. SYR'de ise, ilgili dönemde %15 dolayında istikrarlı rasyoya sahip olan kamu bankalarında değişim katsayısı oldukça düşük kalırken, yerli özel bankalar en yüksek katsayıyı edinmiştir.

4.3. Risk Üzerinden Kârlılık Ölçümü

Banka gruplarının kârlılık-risk ilişkisini 2014-2023 dönemi için değerlendirmek ve mukayese etmek amacıyla, SYR ve ÖK hesaplama metodolojisine paralel olarak aşağıdaki akış üzerinden SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) değişimin nominal ÖK'da yarattığı etki bulunmuştur. Yukarıda bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında yüksek ve negatif yönlü (-0,91) bir ilişkinin varlığına işaret edilmiştir. Literatürde farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcut olmakla birlikte, bu çalışmanın varsayımı, SYR ve ÖK arasında negatif yönlü ilişkinin olduğu ön kabulüne dayanmaktadır: düşük risk (yüksek SYR), düşük kârlılık (düşük ÖK).

- Mevduat bankalarının konsolide değerleri üzerinden, 2014-2023 döneminin ortalama yıllık yasal özkaynak tutarı ve ortalama yıllık risk ağırlıklı varlık (RAV) tutarı bulunarak, yapılan oranlama ile dönemin ortalama SYR'si hesaplanmıştır (%17,9).
- SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) düşüş için gerekli olan risk ağırlıklı varlıklardaki artış tutarı (23,4 milyar TL) bulunmuştur.
- Dönemin ortalama net kârı, ortalama RAV'a oranlanarak 1 birimlik kâr için üstlenilen risk tutarı (33 milyon TL) elde edilmiştir.
- SYR'de %0,1'lik düşüş için gerekli olan 23,4 milyar TL'lik RAV artışının yaratacağı potansiyel dönem kârı artışı (23.420/33=700) hesaplanmıştır.
- Söz konusu kâr artışın dönem kârı ve bilanço özkaynaklarına ilavesi ile yeni ÖK (%27,6) bulunmuş, böylece daha önceden %27,5 olan dönemin ortalama ÖK'sının %0,1 (0,001 puan) artışı görülmüştür.

- Sonuç olarak, SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) düşüşün özkaynak kârlılığında aynı düzeyde (%0,1) artışa neden olduğu saptanmıştır. Taşınan risk (RAV) artınca SYR düşmüş, ÖK artmış ve değişim oranı aynı düzeyde gerçekleşmiştir.

Açıklanan bu akışa konu hesaplama aşağıdaki tablo üzerinden izlenebilmektedir.

Tablo 2. Mevduat Bankalarında SYR'de %0,1'lik Değişimin ÖK'ya Etkisi

Yıl / Milyon TL	Yasal Özkaynak	RAV	SYR	Net Dönem Kârı	Ortalama Özkaynak (Bilanço)	ÖK
2014	238.149	1.520.789	15,7%	22.927	172.463	13,3%
2015	269.242	1.794.078	15,0%	23.889	199.664	12,0%
2016	305.628	2.024.154	15,1%	34.224	228.847	15,0%
2017	369.379	2.247.129	16,4%	44.158	267.349	16,5%
2018	452.079	2.671.413	16,9%	47.711	319.240	14,9%
2019	550.523	3.065.924	18,0%	40.986	370.872	11,1%
2020	668.376	3.647.489	18,3%	48.688	446.695	10,9%
2021	850.414	4.709.576	18,1%	77.608	517.304	15,0%
2022	1.512.628	7.892.120	19,2%	380.040	747.491	50,8%
2023	2.261.481	12.158.855	18,6%	526.353	1.265.125	41,6%
ORT.	747.790	4.173.153		124.658	453.505	
	ORT. SYR	17,9%		ORT. ÖK	27,5%	
	SYR'de 0,1 puanlık düşüş	17,8%		33	1 birimlik net kâr için taşınan RAV (RAV/Dönem Kârı)	
1 puan SYR düşüşü için yeni RAV	4.196.572			700	0,1 puan SYR düşüşü için artan RAV için artması beklenen dönem kârı (23.420 / 33)	
1 puan SYR düşüşü için ilave RAV	23.420			27,6%	0,1 puan SYR düşüşü sonucu artması beklenen kârla birlikte yeni ÖK (ilave kâr dönem kârına ve özkaynak tutarına eklendi: (124.658+700)/453.505+700)	
	PUAN	0,001		0,001	0,1 SYR düşüşünün ÖK'da yaratması beklenen artış	
	YÜZDE	0,1%		0,1%		

SYR'de %0,1 düşüşe yol açan risk ağırlıklı varlıklar (RAV) artışı ÖK'da aynı düzeyde artışa yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda SYR'deki artışın da, daha az risk taşınması nedeniyle, aynı oranda ÖK'da düşüşe yol açacağı şeklinde okunabilir.

Bu hesaplama mevduat bankalarının konsolide verileri kullanılarak yapıldığı için, mevduat bankalarının konsolide SYR ve nominal ÖK'ları referans alınarak, banka gruplarının sahip oldukları SYR'ler üzerinden ulaşmaları gereken nominal ÖK'lar hesaplanmış ve ilgili dönemde fiilen ulaşılan ÖK'lar ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 3. Banka Gruplarının Potansiyel ÖK Hesaplaması

Ortalama	2014-2023 Ortalama		Mevduat B. Grubuna Göre		
	Nom.ÖK	SYR	SYR Farkı	Olası ÖK	Fiili Fark
Mevduat B.	20,1%	17,1%			
Yerli Özel B.	22,3%	17,9%	0,8%	19,3%	3,1%
Yabancı B.	22,1%	18,3%	1,2%	18,9%	3,2%
Kamu B.	16,5%	15,6%	-1,5%	21,6%	-5,1%
Katılım B.	21,4%	17,5%	0,4%	19,7%	1,7%

Örneğin, yerli özel bankalar grubunun SYR'si konsolide mevduat bankalarına göre 0,8 puan daha yüksektir. SYR'nin yüksek olması, yerli özel banka grubunun mevduat bankalarının ortalamasına göre daha az risk taşıdığı ve bu çalışmanın kullandığı varsayımına göre ÖK'nın da daha düşük olması gerektiğine işaret etmektedir. Bir önceki tabloda SYR'deki değişimin ÖK'da ters yönde ve aynı oranda değişime yol açtığı gösterilmiştir. Konsolide mevduat bankaları verileri referans alındığında (%20,1'lik ÖK ve %17,1'lik SYR), 2014-2023 döneminde ulaşılan ortalama değerlere göre, yerli özel bankaların 0,8 puanlık daha yüksek SYR (%17,9) nedeniyle, aynı oranda daha düşük ÖK elde etmesi beklenebilir. Bu durumda yerli özel bankalar için beklenen ÖK, %19,3 (referans alınan %20,1'den 0,8 puanın düşülmesi) olacaktır. Ancak fiili olarak ilgili dönemde yerli özel bankaların ortalama ÖK'sı %22,3 gibi daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş ve beklenen düzeyi 3,1 puan aşmıştır.

Bu durum diğer banka grupları için de dikkate alındığında, yabancı bankaların 3,2, katılım bankalarının 1,7 puan düzeyinde daha yüksek ÖK'lara ulaştıkları; kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük ÖK elde ettiği belirtilebilir.

Konsolide mevduat bankası verileri referans alındığında, kamu bankalarının taşınan riske göre daha düşük kârlılık rasyosuna ulaştıkları, yerli özel ve yabancı bankaların daha verimli oldukları, katılım bankalarının ise daha düşük düzeyde de olsa yine de pozitif yönde bir sonuç elde ettikleri ifade edilebilir.

5. Sonuç

Bankalar gerçekleştirdikleri faaliyetlerin büyüklüğüne ve boyutuna bağlı olarak, hedefledikleri kârlılığa ulaşmak amacıyla farklı türden riskleri taşımakta ve yönetmektedir. Uluslararası standartlarda yer alan tanımlar bağlamında, kredi, piyasa ve operasyon gibi riskler başta olmak üzere taşınan farklı riskler bankaların sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dâhil edilmektedir. Taşınan risk ve kârlılık arasında kurulan dengenin yönetimi banka faaliyetlerinin çekirdeğini ve merkezini oluşturmaktadır.

Türk bankacılık sektöründe yer alan mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 dönemi verilerini kullanan bu çalışmada; risk ve kârlılık arasındaki ilişkinin gösteriminde riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyleri, konsolide mevduat bankası verileri referans alınarak mukayese edilmiştir. Yapılan araştırmalarda SYR ve kârlılık arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında farklı bulgulara ulaşılmış olup, bu ilişki konjonktüre (olağan ve kriz dönemleri gibi) göre de değişebilmektedir. Ancak bu çalışmada, bankaların daha fazla kazanç sağlamak (yüksek ÖK) amacıyla daha fazla risk (düşük SYR) aldığı varsayımından hareket edilmiş, bu nedenle banka gruplarının karşılaştırılmasında SYR ve ÖK arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu ön kabulü dikkate alınmıştır. ÖK, yıla yaygın net dönem kârının, yıla yaygın ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplandığı için reel ÖK'nun hesaplanmasında 12 aylık ortalama TÜFE oranı kullanılmıştır.

ÖK bağlamında 2018 yılı kırılma noktası olup, 2018 yılına kadar genelde pozitif reel ÖK'ya sahip olan bankalar sonraki dönemde yüksek oranlı negatif reel ÖK'lar edinmiştir. Özellikle geleneksel olmayan ekonomi politikalarının damgasını vurduğu 2021'den itibaren reel ÖK daha da düşmüş ve negatif düzey keskin şekilde gerilemiştir. Kamu bankaları 2018 yılına kadar diğer gruplardan daha yüksek ve pozitif reel ÖK'ya ulaşırken, sonraki dönemde negatif ve diğer banka gruplarından oldukça düşük rasyolar edinmiştir. 2023 yılında yabancı bankalar ve katılım bankaları pozitif, yerli özel ve kamu bankaları negatif ÖK elde etmiştir.

Konsolide mevduat bankaları verilerine göre, 2014-2023 döneminde reel ÖK gerilerken SYR artmıştır. 2014-2023 döneminin başlangıcında %15'ler düzeyinde olan SYR sonraki yıllarda kademeli olarak %19 düzeyine kadar yükselmiş ve bu süreçte ÖK gerilemiştir. SYR'yi aynı düzeyde muhafaza eden kamu bankaları reel ÖK'da keskin bir düşüşe tanıklık etmiş; diğer banka gruplarında ise SYR yükselmiş ve kamu bankaları kadar olmasa da reel ÖK'da düşüş meydana gelmiştir. Dolayısıyla kamu bankaları aynı risk düzeyinde çok daha düşük (ve negatif) reel ÖK elde ederken, diğer gruplar taşıdıkları riski azaltmış ve daha düşük (ve negatif) reel ÖK elde etmiştir.

Değişim katsayılarına göre, ÖK'da yabancı bankaların yüksek katsayıya sahip olduğu, dolayısıyla kârlılıktaki değişkenlikte yabancı bankaların öne çıktığı, kamu ve katılım bankalarının ise daha düşük katsayılar edinerek kârlılıkta daha az değişkenliğe (daha istikrarlı) ulaştığı belirtilebilir. SYR'de ise, kamu bankalarında değişim katsayısı oldukça düşük kalırken, yerli özel bankaların en yüksek katsayıya sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada sunulan korelasyon katsayılarına göre; 2014-2023 döneminde bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında -0,91 düzeyinde yüksek ve negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. SYR ve ÖK arasında negatif yönlü ilişkinin bulunduğu varsayımı dikkate alınarak, 2014-2023 döneminde mevduat bankalarının konsolide ortalama değerleri üzerinden yapılan hesaplama göre, SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) değişime yol açan risk ağırlıklı varlıklardaki (RAV) değişim, ÖK'da aynı düzeyde ve farklı yönde değişime yol açmaktadır. Bu durumda, konsolide mevduat bankaları verileri referans alındığında (%20,1'lik ÖK ve %17,1'lik SYR), 2014-2023 döneminde ulaşılan ortalama değerlere göre, yerli özel bankaların 0,8 puanlık daha yüksek SYR (%17,9) nedeniyle, aynı oranda

daha düşük ÖK elde etmesi beklenirken, fiili olarak ilgili dönemde yerli özel bankaların ortalama ÖK'sı %22,3 gibi daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş ve beklenen düzeyi 3,1 puan aşmıştır. Yabancı bankaların 3,2, katılım bankalarının 1,7 puan daha yüksek ÖK'lara ulaştıkları; kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük ÖK elde ettiği görülmüştür.

Konsolide mevduat bankası verileri referans alındığında, kamu bankalarının taşınan riske göre daha düşük kârlılık rasyosuna ulaştıkları, yerli özel ve yabancı bankaların daha verimli oldukları, katılım bankalarının ise daha düşük düzeyde de olsa yine de pozitif yönde bir sonuç elde ettikleri ifade edilebilir.

Bankalar 2018 yılından itibaren genelde negatif reel ÖK elde etmiş, geleneksel olmayan ekonomi politikalarının istikamet çizdiği 2021 yılından itibaren ise negatif görünüm daha da bozulmuştur. Negatif reel kârlılık faaliyetlerin amacına uygun olmamakla birlikte konjoktüre bağlı olarak gelişen bir sonuç olup, bu süreçten çıkışın hızlandırılması bankalar adına önemlidir. Son dönemde geleneksel politikalara kademeli dönüşün başlatılması ve bankalara dönük düzenlemelerin aşamalı olarak olağan hale getirilmesiyle birlikte, enflasyon görünümü ve makro istikrara da bağlı olarak bankaların pozitif reel kârlılığa yaklaşması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Akkaynak, B. (2022). Sermaye Yapısı Teorileri ve Türk Bankacılık Sisteminin Sermaye Yapısı Belirleyicileri. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 22(1), 57-68.

Arzova, S.B. ve Şahin, B.Ş. (2023). Bankaların Finansal Karlılık Oranlarıyla Finansal Sağlık Göstergeleri İlişkisi: Türkiye'de Granger Nedensellik Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (119), 61-76.

BDDK. Aylık Bülten, Sermaye Yeterliliği Tablosu. <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>

BDDK. Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>

Çıtak, F. ve Kandil Göker, I.E. (2020). Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterlilik Rasyosunu Belirleyen Faktörlerin Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 169-185.

ECB. (2018). ECB Guide to the Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP). https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.icaap_guide_201811.en.pdf

ECB. (2016). Financial Stability Review-November 2016. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/financialstabilityreview201611.en.pdf>

Elekdağ, S., Malik, S. ve Mitra, S. (2020). Breaking the Bank? A Probabilistic Assessment of Euro Area Bank Profitability. *Journal of Banking and Finance*, 120, 1-16.

Ercegovic, R., Klinac, I. ve Zdrilić, I. (2020). Bank Specific Determinants of EU Banks Profitability after 2007 Financial Crisis. *Management*, 25 (1), 89-102.

Ertuğrul Ayrancı, A. (2021). Sermaye Yeterliliğini Etkileyen Faktörlerin Panel Regresyon Yardımıyla Belirlenmesi: Mevduat Bankaları Örneği. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 289-303.

Kartal, F. (2023). Sorunlu Kredilerdeki Değişimin Kârlılık ve Sermaye Yeterliliğine Etkisi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 25-42.

Kartal, F. (2021). *Banka Finansal Analizi ve Risk Yönetimi*. İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

Kaya, P., Babuşcu, Ş. ve Hazar, A. (2022). Basel II Öncesi ve Sonrası Dönemde Sermaye Yeterliliğinin Türk Mevduat Bankalarının Kârlılığı Üzerindeki Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 46-60.

Kırcı Çevik, N. ve Boran, A. (2020). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Ticaret Bankalarının Karlılığını Etkileyen İçsel Faktörler: 2005-2016 Yılları Arası Panel Veri Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(4), 1735-1750.

Küleki, I. ve Ayrancı, A. E. (2023). Bankaların Sermaye Yeterliliği ile Kârlılıkları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: BİST Mevduat Bankaları Örneği. *PressAcademia Procedia*, 16(1), 16-21.

Lileikienė, A., Obi, P. ve Valackienė, A. (2021). An Examination of the Safety and Profitability of Eu and US Banks since Basel III. *Journal of Management*, 2(37), 35-44.

Medetoğlu, B. (2023). Sermaye Yeterlilik Oranı ile Finansal Rasyolar Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi ile Tespiti: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Çalışma. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 39, 172-182.

Osborne, M., Fuertes, A.M. ve Milne, A. (2012). Capital and Profitability in Banking: Evidence from US Banks. In *3rd Emerging Scholars in Banking and Finance Conference, Cass Business School*, 1-54. https://www.city.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0013/152122/Osborne_Matthew_Capital-and-earnings-in-banking-Emerging-Scholars.pdf

Thornton, J. ve Di Tommaso, C. (2021). The Effect of Nonperforming Loans on Credit Expansion: Do Capital and Profitability Matter? Evidence from European Banks. *International Journal of Finance and Economics*, 26(3), 4822-4839.

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

**OFİSLERDE ERGONOMİK FAKTÖRLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ***

Murat TUYSUZ

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 12.03.2024
Revizyon :16.05.2024
Kabul : 16.05.2024
Orcid Numarası :
0000-0001-5321-0413

Anahtar Kelimeler:
Ergonomi, İş Sağlığı ve Güvenliği, İş
Kazası ve Meslek Hastalıkları

ÖZ

Ofisler ürün, bilgi ya da hizmet üretmek için tasarlanan insan, makine ve çevrenin etkileşiminden oluşan ortamlardır. Günümüzde hizmet sektörünün diğer sektörler arasındaki payı yükselmiş ve buna bağlı olarak ofislerde çalışanların sayısı da gözle görülür ölçüde artmıştır. Açık, kapalı ya da hibrit (melez) hangi büro türü olursa olsun ergonomi ve iş sağlığı ve güvenliği konusu her zaman dikkat edilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ofislerde kullanılan masa, koltuk, bilgisayar vb. tüm donanım ve aydınlatma, ısıtma ve soğutma, gürültü vb. ergonomik faktörler çalışanlar için iş kazası ve meslek hastalıkları riskleri oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı çalışanların ofis ortamında karşılaştığı ergonomik faktörlerinin iş sağlığı ve güvenliği ile olan ilişkisinin açıklanması ve bu bağlamda ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalıkları risklerinin ve sonuçlarının ortaya konulmasıdır. Konu ile ilgili literatür incelenerek hem işverenler hem de çalışanlar açısından konu açıklanmaya çalışılmıştır. Konunun kapsamı çok geniş olduğundan ergonomi ile ilişkili olan psikolojik faktörler bu çalışmadan çıkarılarak konu daraltılarak ele alınmıştır. Sonuç olarak hem işletme hem de çalışanlar tarafından alınacak bazı tedbirler ve düzenlemelerle ergonomiye bağlı iş kazası ve meslek hastalıklarının önüne geçilebileceğine yönelik değerlendirmeler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

**EVALUATION OF ERGONOMIC FACTORS IN OFFICES IN THE CONTEXT OF
OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY**

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 12.03.2024
Revised : 16.05.2024
Accepted : 16.05.2024
Orcid Number
0000-0001-5321-0413

ABSTRACT

Offices are environments that consist of the interaction of people, machines and the environment designed to produce products, information or services. Today, the share of the service sector among other sectors has increased, and consequently, the number of employees in offices has increased significantly. Regardless of the open,

* Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: Tuysuz M. (2024), " Ofislerde Ergonomik Faktörlerin İş Sağlığı Ve Güvenliği Bağlamında Değerlendirilmesi ", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 17-30

closed or hybrid office type, the issue of ergonomics and occupational health and safety is always a subject to be considered. All equipment used in offices such as desks, chairs, computers, etc. and ergonomic factors such as lighting, heating and cooling, noise, etc. pose risks of occupational accidents and occupational diseases for employees. The aim of this study is to explain the relationship between ergonomic factors encountered by employees in the office environment and occupational health and safety and to reveal the risks and consequences of occupational accidents and occupational diseases in this context. The literature on the subject is reviewed and the issue is explained from the perspective of both employers and employees. Since the scope of the subject is very wide, the psychological factors related to ergonomics were excluded from this study and the subject was narrowed down. As a result, evaluations and solution proposals have been presented to prevent occupational accidents and occupational diseases related to ergonomics with some measures and regulations to be taken by both organizations and employees.

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında hizmet sektörü diğer sektörlerle göre hızlı bir gelişme göstermekte ve bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin sayısı da günden güne artmaktadır. Hizmet sektörü doğası gereği emek/bilgi yoğun çalışan, çalışan sayısı da diğer sektörlerle göre daha fazla olan bir sektördür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in Haziran 2023 verilerine göre çalışanların % 60'a yakını hizmet sektöründe istihdam edilmektedir (TÜİK, 2023).

Hizmet, üretim ya da hangi sektör olursa olsun her işletmede ofis ortamı bulunmaktadır. Ergonomi ofis ortamında çalışanların işini icra ederken kullandığı masa, koltuk, bilgisayar, yazıcı, telefon ve hatta tüm kırtasiye malzemeleri ve bunun yanı sıra havalandırmalar, aydınlatma, gürültü, sıcaklık vb. faktörlerle olan ilişkisini incelemektedir. İnsan kaynakları yönetiminin koruma işlevi olan iş sağlığı ve güvenliği konusu içerisinde değerlendirilen ergonominin amacı çalışanların iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, iş stresinin ve yorulmanın azaltılması, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi, iş gücü kayıplarının en aza indirilmesi, verimliliğin ve iş yaşam kalitesinin yükseltilmesi olarak özetlenebilir.

İş kazası, çalışanların güvensiz hareket ve davranışlarından ortaya çıkan ve çalışanların sağlığına ve güvenliğine de zarar veren, çoğunlukla yaralanmalara, bazen ölümlere, makine ve donanımında zarara uğramasına veya üretimin bir süre durmasına sebep olan olaylara denir (Ceylan, 2011, s. 19). Mesleki ofis hastalıkları ise devamlı aynı pozisyonda kalmanın, tekrarlayan hareketleri yapmanın, ekrana sürekli bakmanın, sık klavye kullanmanın, el bileği ve parmakları aşırı kullanmanın ve ortamdaki ısı, nem, ışık ve konfor açısından uygunsuzluğun neden olduğu multisistemik hastalıklara verilen genel isimdir.

Bu çalışmanın amacı çalışanların ofis ortamında karşılaştığı ergonomik faktörlerinin iş sağlığı ve güvenliği ile olan ilişkisinin açıklanması ve bu bağlamda ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalıkları risklerinin ve sonuçlarının ortaya konulmasıdır. Konu ile ilgili literatür incelenerek hem işverenler hem de çalışanlar açısından konu açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bunlara yönelik değerlendirmelere ve konu ile ilgili kullanılabilir olası yöntemlere değinilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Konunun kapsamı çok geniş olduğundan ergonomi ile ilişkili olan psikolojik faktörler bu çalışmadan çıkarılarak konu daraltılarak ele alınmıştır.

1. Ofis Kavramı

Ofis/büro kavramsal olarak örgüt ve yönetim kavramı ile birlikte ele alınan bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Büro yönetimi kavramının en eski kökeni Latince kökenli "burra", Fransızca 'da ise "bourre", "bureau" kelimesinden türeyen, Türkçe çalışma odası, ofis, iş yeri,

yazıhane, danışma ve yazı işleri, şube, bölüm anlamına gelmektedir. (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 2). Farklı bir tanımda bilgi / hizmet üretmeye yönelik çalışmaların yerine getirildiği makine sistemleri olarak tanımlanmıştır (Özkul, 1998, s. 11). Yukarıdaki verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere bürolar sadece fiziksel ortamları sınırlı tutulmamış, kullanılan araç, gereç, donanım ve insan faktörleri de bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Günümüzde hizmet sektörünün gelişmesi ile birlikte bürolarda çalışanların sayısı fark edilebilir ölçüde artmış, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte yapılan işlerin niteliği de değişmiştir (Özkul, 1998, s. 93). Bürolar artık sadece işlerin icra edildiği yer olmaktan çıkıp hem örgüt içinde üretilen hem de dışardan elde edilen bilginin işlendiği bir ortam haline gelmiştir. İşlenen bilgi daha sonra ilgili paydaşlara aktarılmaktadır. İnsan boyutunun yanında makine boyutu da olan bürolarda hem insan hem de makine boyutundan da faydalanılmaktadır. Bir işletmenin faaliyet alanı ne olursa büro boyutu da mutlaka bulunmaktadır. Sonuçta bürolar bilginin üretildiği, işlendiği, depolandığı, düzenlendiği, ilgili birimlere dağıtıldığı ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 4).

Ofisler nitelik ve amaçlarına (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 10), üstlendikleri işlevlerine ve iş görme yöntemleri açısından farklı türlere göre sınıflandırılabilir (Ceylan, 2021, s. 6). Mimarlık ve avukatlık büroları gibi kendi başına bir mesleğin icra edildiği bürolar ve bir fabrikanın veya buna benzer tesisin çalışmalarının gerçekleştirildiği bürolar bulunmaktadır. Fabrikalar genel olarak büyük çaplı üretimlerin yapıldığı ve hat sistemi üretim biçimine sahip ortamlardır. Bu faaliyetlerin hatasız yerine getirilmesi için büro önem ifade etmektedir. Bir işletmenin veya buna bağlı işletmelerin faaliyetlerinin koordinasyonunun yapıldığı bürolar bir diğer büro türüdür. Bu bürolar üst düzey yöneticilerin oluşturduğu grup olarak ifade edilebilir. Ürün veya hizmetin satış ve dağıtımıyla ilgilenen bürolarda kargo veya lojistik hizmetleri gerçekleştirilmesine destek olunur. Kamu hizmetlerinin gerçekleştirildiği ofisler kamusal hizmetlerin yerine getirildiği bürolardır. Kamu yararına çalışan örgütlerin büroları, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bürolardır (Başpınar & Bayramlı, 2003).

Büro sınıflaması ile ilgili diğer sınıflama klasik büro ve çağdaş bürodür. Klasik (geleneksel) bürolar, fiziksel olarak bir yerde bulunan bürolardır. Çağdaş (Sanal) bürolar ise günümüz koşullarında daha popüler hale gelmiş belli bir fiziki ortama ihtiyaç duyulmayan, sanal olarak işlerin yapılmasına imkân sağlayan bürolardır. Başka bir sınıflama da ise bürolar, açık büro, özel büro ve hibrit (melez) büro olarak üç farklı türe ayrılmaktadır (Ceylan, 2021, s. 6).

Açık bürolar rutin ve mekanik çalışmalar yapılan işyerlerinde, geniş bir ortamda toplu çalışma yapılan iş yerlerinde uygulanmaktadır. Bunlar "5" ile "100" personelin çalıştığı yerler olarak düşünülebilir. Bu tür bürolara "Salon Bürolar" da denmektedir. 150-3000 metrekare arasında değişen alanları kaplayan bu ortak çalışma ortamı, örgüt içinde yer alan departmanların neredeyse tamamını içermektedir.

Kapalı bürolar genel olarak üst düzey yöneticiler için kullanılan büro türüdür. Çalışanların tek ya da birkaç kişinin birlikte çalıştığı ortamlardır. Özel büro olarak da ifade edilen bu tarz bürolar bazen prestij bazen işi gereği sürekli müşterilerle görüşen yönetici ve çalışanlar, ya da gizlilikle çalışması gereken pozisyondaki kişiler, mülakatlar ya da bilgi yoğun çalışan personel için ayrılmaktadır. Hibrit büro açık ve kapalı büro türlerinin bir karışımı olan bürolardır. Duvarların panellerle ayrılması, ihtiyaç halinde bunun tekrar birleştirilmesi vb. modüler özellik gösteren bürolardır (Ceylan, 2021, s. 8).

2. Ofislerde Ergonomi

Ergonomi Yunanca kökenli bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergo "iş", nomos "yasa" anlamına gelmektedir. İki kelimenin birleşimiyle oluşan ergonomi Türkçe' de işbilimi olarak ifade edilebilir. İşbilimi, insan ve insanın işi ile ilgili çevresi arasında uyumluluk sağlanması amacıyla insanın fizyolojik ve psikolojik anlamda yorulma, isteksizleşme, tembelleşme ve verimsizleşmesinin önüne geçmektir. Ergonomi büro personelinin koltuklar, masalar, bilgisayarlar, yazıcılar, telefonlar ve hatta tüm kırtasiye malzemeleri, havalandırmalar, aydınlatma, gürültü, sıcaklık vb. faktörlerle olan ilişkisini incelemektedir. Verimliliği de etkileyen bu faktörlerin optimum seviyede tutulması ergonomi açısından önemlidir (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 61).

Ergonomi çalışanların ofis ortamında daha verimli olması için bazı işlevleri yerine getirmektedir (Su, 2001, s. 1):

- Çalışanların ofis ortamında sağlık ve güvenlik içinde çalışmasını,
- Çalışanların yaptıkları işlerin antropometrik, kas gücü ve kişisel özellikler dikkate alınarak tasarlanması,
- Tüm araç, gereç ve donanımlarının tasarımının çalışanların kabiliyetine uygun olarak yapılması,
- Psiko-sosyal açıdan pozitif bir iş ortamı yaratılması bunlardan bazılarıdır.

Ergonominin amaçları ise iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, iş stresinin ve yorulmanın, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması, iş gücü kayıplarının en aza indirilmesi, verimliliğin ve iş yaşam kalitesinin yükseltilmesi olarak özetlenebilir. Ergonomik faktörlere bağlı olarak kas ağrıları vb. rahatsızlıkların ortaya çıkmasını engellemek için antropometrik, fizyolojik, psikolojik ve iş güvenliği konularına dikkat edilmesi gerekmektedir. Antropometri ofislerdeki donanımın çalışanlarla bedensel açıdan uyumunu, fizyoloji ofis ortamı ve çalışma yöntemlerinin ve iş çevresinin çalışanlara uygun hale getirilmesini, psikoloji ofis ortamının renk, şekil vb. yönlerden ayarlanmasını, iş güvenliği ise iş ortamında ortaya çıkacak tehlikelerin en aza indirilmesinin sağlanmasını ifade etmektedir (Özkul, 1998, s. 92).

Ergonomi, çalışanlarla yapılan işin uyumunda verimliliğin artırılması ve kişilerin çalışırken gereksiz zorlanmalara karşı yıpranmalarını önleyecek bazı konuları hedeflemektedir. Bunlar, insanlık ve ekonomiklik, sağlığın korunması, işin sosyal açıdan uygunluğu ve teknik konulardır. İnsanlık, insana ait özelliklerin, bilginin, becerinin ve yeteneklerin maliyetlerin de optimum ölçüde belirlenerek insana uygun bir ortamın yaratılması, sağlığın korunması hastalıkların önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması, işin ayrıca sosyal açıdan çalışana uygunluğu ve teknik açıdan insan - makine etkileşiminin fonksiyonel açıdan uygun biçimde düzenlenmesi konularını kapsamaktadır (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 64).

Antropometrik temel olarak, çalışma masası, koltuk, ayaklar vb. konularda yapılabilecek düzenlemeleri içermektedir. İş ortamının büyüklüğü, orada kullanılacak araçların boyutlarına ve işin türüne bağlı olarak değişmektedir. İşletmeler çalışma ortamlarını fiziksel olarak risk analizi bağlamında analiz etmeli, çıkan sonuçlara göre işyerinin ergonomik şartlara göre dizaynını sağlamalıdır. Bu bağlamda masa, sandalye, monitör, klavye, mouse vb. birçok etken gözden geçirilip gerekli tedbirler alınmalıdır (Günendi, 2015, s. 13). Çalışma ortamında basit gibi duran ancak en temel düzenlemelerden biri de masa ve koltuğunun/sandalyenin ergonomik açıdan düzenlenmesidir. Öncelikli olarak çalışanların doğru pozisyonda oturması sağlanmalı, masa ve sandalye yüksekliği ayarlanmalı ve yerde ayak desteği ve koltukta sırt desteği de olmalıdır. Kolaylıkla hareket etmesi için tekerlekli, kolların dinlendirilmesi için kol desteği, yeterli büyüklükte ve döner olmalıdır

(OHCOW, 2008, s. 10). Ayrıca koltuk yüksekliğinin ayar aralığı 37 - 50 cm arasında, oturma yüzeyi boyut ve form olarak oturmaya uygun olmalıdır. Ayak altlığı ofislerde ihmal edilen bir konu olsa da koltuk yüksekliği ayarlanamayan yerlerde kullanılmalıdır. Masanın çalışanın gözünü almaması açısından mat renklerde olması önemlidir (Günendi, 2015, s. 14). Eğer bir masanın yüksekliği ayarlanamıyorsa alt kenarından başlayarak yüksekliğinin 68 cm olması gerekmektedir. Bu durum çalışanların fiziksel koşullarına göre güncellenebilir olmalıdır (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 64). Masada otururken en iyi çalışma şekli el bileklerinin doğal duruşunda kalması, fleksiyon ve ekstansiyon olmamasıdır. Ön kol çalışma yüzeyiyle aynı yükseklikte ve yere paralel bir biçimde, dirsekler kollukla temas eder, ön kolla 90-100° açıyla ve vücuda bitişik bir biçimde olmalıdır. Omuzların aşağı veya yukarı olacak biçimde zorlanmaması ve gevşek bir biçimde olması gerekmektedir. Sırtın doğal duruşu korunmalı, boynun öne doğru eğimli olması ancak yukarı ve aşağı yana doğru eğilmemesi gerekmektedir. Kalçalar bacaklara 90° dik konumda, dizler bacaklara 90° açılı olmalıdır. Ayaklar zemine tam ya da ayak desteği olmalıdır (OHCOW, 2008, ss. 12-13).

Masaüstü araç ve gereçleri olan monitör, klavye ve mouse vb. araçların da ergonomik açıdan düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin, klavye ve mouse kullanılırken bileklerin pozisyonu önemlidir. Klavye vücuda göre tam karşıda mouse ise klavyenin yanında ve benzer düzeyde olması gerekmektedir. Monitör ise kullanıcının tam önünde ve ekranın en üstü göz hizasında olmalıdır. Monitör mesafesi ortalama 50-75 cm arası kol uzunluğunca olmalıdır (Üçüncü & Üçüncü, 2016, s. 301). Ekranın yansımaması gözlerin daha az yorulması açısından önemlidir (Günendi, 2015, s. 14). Ergonomi de aydınlatma, ısıtma ve soğutma ve gürültü faktörleri önem ifade etmektedir.

Çalışma ortamının daha güvenli hale getirilmesi için iş yerinde muhtemel tehlike olacak faktörlerin azaltılması, görünür hale getirilmesi ve dolayısıyla iş güvenliği şartlarının iyileştirilmesi gerekir. Bu bağlamda aydınlatmanın çalışanlara daha güvenli ve geniş bir görüş imkânı vererek iş kazalarının önlenmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Aydınlatmanın 200 lüksten düşük olduğu yerlerde risk oranı yükselmekte ve iş kazaları olası hale gelmektedir. İşletmenin sektörü, işkolu, gerçekleştirdiği faaliyetlere göre aydınlatmanın göreceli önemi artmaktadır. Aydınlatma yapılırken enerji verimliliği bağlamında doğal aydınlatmanın güneş ışığının çalışma ortamına ulaşmasını sağlayacağından öncelikle tercih edilmesi gerekmektedir (Turan, 2016, s. 39).

Aydınlatma yapılırken dikkat edilmesi gereken konular, doğrudan yapılan iç ya da çevre aydınlatması, parlamanın önlenmesi, gözlerin dinlendirilmesi ve duruş ve oturuş bozuklukları olarak özetlenebilir. Doğrudan ya da iç çevre aydınlatması yapılırken renk ayarlaması, ortamın aydınlığı, özellikle çalışanın işini yaptığı noktanın en iyi biçimde aydınlatılması işin hem iş sağlığı güvenliği hem de verimliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Parlamalar hem esas yapılan işin görülmesini zorlaştıracığı için hem de gözleri yorduğundan çalışanları etkilemektedir. Yansıtıcı özellikteki yüzey ve renklerin seçilmemesi çalışanların işini kolaylaştıracaktır. Detay işlerde gözler daha fazla yorulduğundan gözlerin dinlendirilmesi için ara verilmesi ve bakış noktasının değiştirilmesi gerekmektedir. Yetersiz aydınlatmanın olduğu yerlerde çalışanların cisim ve yüzeyleri daha iyi görmek için çok yaklaşması kaslarda yorulma vb. durumlara neden olabilmektedir (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 68).

Ofislerde işler yerine getirilirken çalışanların özellikle göz sağlığının korunması işlerini hatasız yapabilmeleri için gereklidir. Göz sağlığı için aydınlatma konusu ayrıca önemlidir çünkü insan algısının %80-%90 arası göz aracılığı ile gerçekleşmektedir. Çalışanların yorgunluğunun büyük bir kısmı göz yorgunluğundan kaynaklanmaktadır. Bunun önüne geçmenin yollarından biri ise işyerlerinde aydınlatmanın optimum ölçüde yapılmasıdır (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 67). Ofislerin aydınlatma derecesi türüne göre değişmektedir. Örneğin, ofis ortamı 500 lüks, toplantı odası 500 lüks, teknik çizim ofisleri 750 lüks, açık ofisler 750 lüks, işyerinde açık alanlar 20 lüks olarak aydınlatılmalıdır (Turan, 2016, s. 39).

Isıtma konusu ergonomide bir diğer önemli faktördür. Çalışma ortamının ısı derecesinin ne çok yüksek ne de çok düşük olmaması (20-26 °C) gerekmektedir. Bu durum verimliliği olumsuz etkileyen bir etkidir. Fazla sıcak, çalışanlarda durgunluğa ve tembelleşmeye, fazla soğuk ise tempoyu azaltarak reflekslerin azalmasına neden olmaktadır. Çalışanların performansını olumsuz etkileyen bu tarz hava şartlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Düşük sıcaklığın olduğu ortamda dikkatin azalması nedeniyle hata sayısının artması, tepki yavaşlaması nedeniyle iş kazasının yaşanma

riskinin artması ve fiziksel ve zihinsel yıpranmaların artması, verimliliğin ise düşmesi olasıdır. Sıcaklığın etkilerinin bu şekilde olması sebebiyle doğal ya da mekanik havalandırma ve ısıtma düzenlemelerinin yapılması ve çalışanlara yönelik önlemlerin alınması iş sağlığı ve güvenliği açısından da önemlidir (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 71).

Isıtma ve soğutmada bir diğer konu nem ve hava akımıdır. Aşırı nemin hem insan hem de kullanılan donanımına etkisi vardır. Nemin fazla olması çalışanların sıcağa dayanıklılığını azaltmakta, nemin az olması ise solunum yollarında tahriş ve kuru öksürüklere sebep olmaktadır. Ofis ortamının bağıl nem değeri %30-70 arasında olmalıdır (Ayanoglu, 2007, s. 33). Normal seviyenin daha altında bulunan nem miktarı ise çalışmada burun, göz ve ağız kuruluğu meydana gelecektir. Bu sebeple vücut su kaybeder ve çalışanlar sürekli su içmek ister.

Hava akımının ise bir ölçüde olması gerekmektedir. İdeal olan akım 150 mm/sn ortalamasında olmalı, 500 mm'nin üzerinde olmamalı ancak 100 mm'nin de altında olmamalıdır (Ayanoglu, 2007, s. 33). Hava akımının istenen düzeyde olmaması gözlerde, burunda ve boğazda tahrişlere, baş ağrısına, zihinsel yorgunluk ve konsantrasyon güçlüğü gibi bir çok sağlık sorununa neden olabilmektedir (Tunçez, 2017, s. 9). Hava akımının farklı açılardan çalışanlara yöneltilmesi farklı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin, yüze doğru gelen bir hava rahatlık, arkaya doğru gelen bir hava sıkıntıya sebep olabilir (Özkul, 1998, s. 121).

Diğer faktör olan gürültüyü Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), işitme sorunlarına yol açan, sağlığa zararlı olan veya farklı tehlikeleri ortaya çıkarma ihtimali olan tüm sesler olarak tanımlamaktadır. İş ortamında çalışanların dikkatini dağıtan, sağlığını tehlikeye sokan, zihni ve fiziki olarak verimliliklerini düşüren gürültünün, şiddetine, etkinin süresine ve çalışanın kişisel özelliklerine göre değişebilmektedir (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 71). Gürültünün 90 db'den yüksek olması işitme kaybına (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 72), 140 db'den yüksek olması ise insanlarda ciddi beyin zedelenmelerine neden olduğu bilinmektedir (Görmez, 2015, s. 46).

Gürültü süreklilik arz ettiğinde ve yüksek seviyede olduğunda verimliliği azaltmaktadır. Ancak çok sessiz ortamlarda uyku ve uyuşukluğa sebep olacağı için sağlığa zararı olmayan seviyede bir gürültü bir tür uyanıklık sağladığı için faydalıdır. Gürültü aynı zamanda iş kazalarını da arttırmaktadır. Bunlar ise gürültüye bağlı olarak insan hatasına bağlı olarak yaşanan gecikmeler, malzeme kaybının fazla olması, uyarılara geç tepki verilmesi ve makinelerin hatalarını zamanında fark edememek gibi unsurlara bağlı olarak meydana gelmektedir (Başpınar & Bayramlı, 2003, s. 72).

Ofislerde gürültü yetersiz yalıtma, arka plan gürültüsü ve konuşma gizliliği gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ofislerde odalar arasında ve dış çevre ile optimum düzeyde bir yalıtım bulunması gerekmektedir. Yollar, inşaat alanları gibi gürültü kaynaklarına bakan yerlerde çift cam, ses emici malzemeler vb. malzemelerle kaplanmış olması hem gürültüyü azaltacak hem de ısı yalıtımı sağlayacaktır. Sokaktan gelen gürültü vb. gürültüyü kesmek için düşük perdeden yapılacak müzik yayını ise göreceli gürültü olarak faydalı olabilmektedir. Konuşma gizliliği ise yalıtımın yetersiz olduğu ofislerde ortaya çıkan yan ofisten gelen konuşmaların anlaşılması üzerine ortaya çıkan gizlilik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Su, 2001, ss. 143-145).

3. İş Sağlığı ve Güvenliği

Ofisler düşünüldüğünün aksine çarpma, takılma, düşme, kayma gibi birçok kazanın yaşanabildiği ortamlardır. Ofislerdeki açık veya gizli olarak bulunan risk faktörleri tespit edilip gerekli önlemler alınarak olası iş kazaları ve meslek hastalıklarının önüne geçilmesi önemlidir. Bu nedenle ofis çalışma koşullarının insan kaynakları yönetiminin koruma işlevi olan "iş sağlığı ve güvenliği" açısından ele alınması gerekir (Turan, 2016, s. 13). İş sağlığı ve güvenliği kavramında önce iş, iş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarının ele alınması gerekmektedir.

Genel bir tanımla iş kavramı, bir şeylerin gerçekleştirilmesi açısından düşünsel ve bedensel tüm çabalar olarak tanımlanabilir. Birçok unsuru içerisinde barındıran iş kavramı hem bireysel hem de toplumsal açıdan çok önemlidir.

İş kavramının başlıca özelliklerini sayarsak; (Cerev & Köseoğlu, 2018, s. 7)

- İş bir aktivitedir,
- İşin sosyal bir yönü bulunmaktadır,

- İş, bir onur kaynağı ve tatmin aracıdır,
- Devamlı bir bedensel ve düşünsel çaba gerektirir,
- Bir amaca yöneliktir,
- Ürün ve hizmet üretimi için şarttır,
- Çevreyi ve toplumu dönüştürür,
- Maddi ve manevi açıdan ele alınabilir.

İş sağlığı kavramı; iş görenlerin ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik durumlarını devam ettirmek, iş görenlerin çalışma koşullarından ve çalışma ortamındaki tehlikelerden sağlıklarının bozulmasını engellemek, iş ve insanın uyumunu sağlamak olarak tanımlanabilir (Cerev & Köseoğlu, 2018, s. 9). İş güvenliği, İşin gerçekleştirilmesi sırasında çalışanların işin yapılması nedeniyle ortaya çıkan risklerin ve sağlık bakımından tehdit oluşturabilecek tehlikelerin düşürülerek yok edilmesi için yapılan teknik etkinlikler şeklinde tanımlanmaktadır (Horozoğlu, 2017, s. 266). Farklı bir bakış açısına göre ise iş güvenliği, iş kazalarını ve meslek hastalıklarının oluşmasını önleyen bir bilim dalıdır (TMMOB, 2011, s. 10). İş güvenliği kavramının tanımından da anlaşılacağı üzere iş güvenliğinin temel hedefinin iş kazalarını ve meslek hastalıklarını azaltmanın ve mümkünse tamamen yok etmenin olduğu söylenebilir (Cerev & Köseoğlu, 2018, s. 10).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) iş sağlığı ve güvenliğini “tüm çalışanların bedensel, ruhsal, sağlık ve refahlarının en ileri seviyeye yükseltilmesi ve bu durumun korunması, iş yeri şartlarının, çevrenin ve üretilen ürünlerin meydana getirdiği sağlığa aykırı sonuçların yok edilmesi, çalışanları yaralanma ve kazalara maruz bırakacak risk faktörlerinin ortadan kaldırılması, yine çalışanların bedensel ve ruhsal özelliklerine uyumlu işlere yerleştirilmesi ve sonuç olarak çalışanların bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarına uygun bir iş ortamı meydana getirilmesi” biçiminde ifade edilmektedir (MEB, 2017, s. 3).

Bir başka tanımda ise iş yerlerinde işin yapılması sırasında çeşitli nedenlerden dolayı çalışanların sağlığına zarar verecek durumların önlenmesi için yapılan bilimsel ve sistematik çalışmalar şeklinde belirtilmektedir (Cerev & Köseoğlu, 2018, s. 13).

İş sağlığı ve güvenliğinin amacının üç ana boyutu olduğu belirtilebilir. Bu boyutlar (Akıllı & Aydoğdu, 2013, s. 245):

- Çalışanların korunması: Çalışılan ortamın güvenli ve sağlıklı bir iş hale getirilmesi anlamında çalışanların iş ortamı nedeniyle ortaya çıkabilecek sağlık ve güvenlik tehditlerine karşı korunması,
- İş yerlerinin korunması: İstenmeyen olay ve kazaların önceden belirlenerek gerekli önlemlerin alınması,
- Üretimin korunması: Verimliliği yükseltmek, üretimin sürekliliğini sağlamak biçimindedir.

4. Ofislerde İş Kazaları Ve Meslek Hastalıkları

Ofislerde iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilişkili olarak ilk ifade edilecek nokta, ister özel sektör ister kamu sektörü olsun, işverenlerin ve kamu kurumlarının çalışanların iş kazası yaşamalarını ve meslek hastalığına yakalanmalarını önlemek için gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülükleri bulunduğu. Bu bağlamda iş yerinde olan ya da oluşabilecek tehlike ve risklerin belirlenmesi gerekmektedir. İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği'nde (2012) risk değerlemesi iş yerinde veya dışarıdan gelebilecek tehlikelerin tespit edilmesi, bu tehlikelerin riske dönmesine neden olan faktörlerin ve bu tehlikelerin analiz edilerek seviyesinin belirlenmesi ve kontrol önlemlerinin alınması amacıyla yapılacak tüm çalışmaları ifade etmektedir (Akpınar, vd., 2018, s. 78). Yönetmelikte (Md. 5) gene, işveren, işyerinin ve çalışanların öncelikle sağlık ve güvenliğini koruma, sürdürme ve geliştirme hedefi ile iş sağlığı ve güvenliği açısından risk değerlemesini yapar ya da yaptırır denilmekte ve risk değerlemesinin aşamaları öncelikle tasarım ve kuruluş aşamasından başlamakla birlikte, tehlikelerin tanımlanması, risklerin belirlenmesi, analizlerin yapılması, kontrol önlemlerinin belirlenmesi, belgelendirme, yapılan çalışmaların güncellenmesi ve ihtiyaç halinde yenilenmesi olarak tanımlanmaktadır. Daha sonra elde edilen bilgiler doğrultusunda, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hukuki düzenlemeler de dikkate alınarak, çalışma ortamındaki fiziksel, kimyasal, biyolojik, psikososyal, ergonomik ve buna benzer tehlike oluşturabilecek ortamlar veya bunların birbiri ile olan etkileşimi sonucu ortaya çıkabilecek tehlikeler belirlenir ve kayıt edilir. Risk

değerlendirme çalışmalarında gerekli olan tüm aşamalarda çalışanların görüşlerine başvurulması önemlidir. Risk değerlendirmesinde dikkat edilmesi gerekli olan noktalardan biri de değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuçlara yönelik önlemlerin alınmasıdır. Önlem almak daha sonra karşılaşılabilecek sorunlarında baştan önlenmesi ve ortaya çıkabilecek maliyetlerin azaltılması açısından önem ifade etmektedir. Yaşanabilecek iş kazalarının ya da meslek hastalıklarının hem kurumsal hem de sosyal maliyeti alınacak önlemlerin maliyetinden çok daha yüksektir (Akpınar vd., 2018, s. 79).

İş kazası, çalışanların güvensiz hareket ve davranışlarından ortaya çıkan ve aynı zamanda çalışanların sağlığını ve güvenliğine de zarar veren, çoğunlukla yaralanmalara, bazen ölümlere, makine ve donanımında zarara uğramasına veya üretimin bir süre durmasına sebep olan ve daha önceden planlı olmayan olaylara denir (Ceylan, 2011, s. 19). İş kazalarının en dikkat çeken yanı kazaların beklenmedik ve planlı olmayan olaylar olmasıdır. Kazaların oluşum biçimlerine bakıldığında insan faktörü başta olmak üzere birçok etkenin olduğu görülmektedir. Örneğin, dikkatsizlik, önlem almamak, kurallara uymamak, araç gereç kullanım bilgi eksikliği ya da araçların yerine getirilen işe uygun olmamasıdır. İş kazasının iş yerinde veya o işi yapma esnasında olması, iş kaybıyla sonuçlanıp sonuçlanmaması ve hukuksal açıdan olayın bir iş kazası niteliğinde olup olmamasına dikkat edilmeden, şiddetinin seviyesine bakılarak yaralanma ile sonuçlanan tüm kazalar iş kazası olarak düşünülmektedir. Bunlara örnek olarak, iş makinesinde elini kaptırma, işyerinde merdivenden yuvarlanma, iş yerinde yemekten zehirlenme, işe giderken geçirilen trafik kazası vb. verilebilir (Turan, 2016, s. 19).

İş kazalarını önlemek makine, insan ve çevre boyutlarından kaynaklanan risklerin en aza indirilmesi ile mümkündür. İnsan kaynakları departmanına düşen görev ise güvensiz davranışa sahip çalışanlara gerekli eğitimlerin verilmesi ve böylelikle çalışanların yetkinliklerinin artırılmasıdır. Ancak tasarımı ve güvenilirliği zayıf olan makinelerin de kazaya neden olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bunlara ek olarak iklim, zaman, işyerinin özellikleri ve gözetim faktörlerini içine alan çevre konusunun dikkate alınmaması iş sağlığı ve güvenliği açısından eksiklik yaratacaktır (Uyargil vd., 2013, s. 458).

Çalışanların kendine özgü bedensel, fiziksel ve ruhsal özellikleri bulunmaktadır. Bu tarz kişisel farklılıklardan dolayı her çalışanın bilgi, beceri ve yeteneği birbirinden farklı olmaktadır. Bunlara ek olarak çalışanlar daha önceki bölümde de değinilen ergonomik faktörlerin yanı sıra aydınlatma, ısıtma ve soğutma, gürültü ve estetik ve dekorasyon gibi faktörlerin etkisi altında kalmaktadırlar. Bu faktörler etkin yönetilmediğinde çalışanların işlerini tam anlamıyla yerine getirmelerini engelleyebilmektedir. Çalışanların sarf ettiği enerji artmakta, bunun sonucunda ise bıkkınlık ve yorgunluk artmakta ve üretkenlik ise düşmektedir. Bu durum ise çalışanların birbirleri ile olan ilişkilerini de etkilemekte, iletişim sorunları, memnuniyetsizlik vb. sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere verilecek eğitimlerle iş yerinde meydana gelebilecek tehlike ve riskler, iş yeri talimat ve kuralları hakkında bilgi eksiklikleri giderilebilir (Turan, 2016, s. 20).

Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği'ne göre meslek hastalığı; sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrar eden bir nedenle veya işin yürütülmesi şartları nedeniyle uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik durumudur (Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği, 2008, md.4).

Ofis hastalıkları, devamlı aynı pozisyonda kalmaktan, tekrarlayan hareketlerden, ekrana sürekli bakmak, klavye kullanımının sıklığı, el bileği ve parmakların aşırı kullanımı, ortamdaki ısı, nem, ışık ve konfor açısından uygunsuzluğun neden olduğu multisistemik hastalıklara verilen genel isimdir. Ofis hastalıklarının mesleki kas ve iskelet sistemi (MKİS), alerjik hastalıklar ve göz rahatsızlıkları gibi örnekleri bulunmaktadır.

Mesleki kas ve iskelet sistemi (MKİS) hastalıkları ofis ortamında çalışan personelin en çok karşılaştığı, çalışanların performansını olumsuz yönde etkileyen önemli bir ofis hastalığıdır. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Komisyonu bu hastalıkları kas ve iskelet sisteminde işten kaynaklı rahatsızlıklar olarak tanımlamıştır. MKİS hastalıkları özellikle eğilmek, doğrulmak, tutmak, kavramak, bükme ve uzanmak gibi temel beden hareketlerinden meydana gelmektedir. Günlük hayatta sağlık için çok fazla olumsuzluk oluşturmayan bu davranışlar, çalışma sırasında tekrarlar ve

kuvvet uygulama ihtiyacı ile ve hızla birlikte aniden değil ancak yavaş gelişen travmalardır (Akpınar vd., 2018, s. 78).

MKİS hastalıkları, ağrı, güçsüzlük, yorgunluk, uyuşma, tutukluk, karıncalanma, koordinasyon sorunları ve fonksiyonel bozukluklar olarak ortaya çıkmakta, hayat kalitesini de negatif olarak etkilemektedir. Kaslar ve iskelet sisteminde oluşan hastalıklar aniden olmayan ancak tekrar eden durumlar sonucunda tendon (kiriş), bağ, kıkırdak vb. yumuşak dokularda ve sinir sisteminde oluşur. Hastalığın ilk evresinde, dinlenme eyleminden sonra ağrı ve yorgunluk kaybolmakta, iş performansı ise etkilenmemektedir. Orta evresinde ise ağrı ve yorulma işle birlikte ortaya çıkar, tekrar eden işlerde performans zayıflar, ileri evrede ise ağrı dinlenme ile kaybolmaz ve performans düşüşü görünür haldedir (Akpınar vd., 2018, s. 79). Bu hastalıklarla ilişkili olarak en fazla yakınılan durumlar omuz - boyun bölgesi, üst ekstremiteler (el ve kol bölgesi), alt ekstremiteler (bel ve bacak bölgesi) gibi yerlerde meydana gelmektedir (Özkan & Kahya, 2017, s. 150).

Ofislerde çalışanların MKİS hastalıklarına yakalanmasının sebeplerinden biri de uygunsuz duruşlardır. Uygunsuz tanımı iş için en güvenli ve rahat duruş olan doğal duruşun dışında kalan duruşlar için yapılmaktadır. Doğal olmayan duruşların kas ve eklem sistemini baskılayarak vücudun sınırlarını zorladığı bilinmektedir. Bir gün içinde iki saatten çok ellerin omuz ve baş hizasının üstünde olması, dizlerin üzerine çökülmesi, belin bükülmesi ya da eğilmesi ve ayaklara destek verilmeden oturulması uygunsuz duruşlara örnek olarak verilebilir. Bir diğer uygunsuz duruş ise statik, sabit duruşlardır. Bu tarz duruşlar kan akışını kısıtlar, kaslarda yorgunluk ve zedelenmeler meydana gelir. Bilhassa ergonomik şartlar, psikososyal faktörler, stres, çalışma saatlerinin uzaması, zayıf aktivite, molanın verilmemesi, egzersiz yapılmaması ve uygunsuz duruşlar gibi birçok parametre MKİS hastalıklarına sebep olmaktadır (Akpınar vd., 2018, s. 79).

Ofislerde genel olarak oturularak çalışılmaktadır. Vücut oturma konumunda iken boyun ve bel omurları özellikle daha fazla zorlanmaktadır. Boyun ve ense kasları boyun omurları tam dik konumdayken rahat bir konumda olurlar. Başın tam karşıya bakması sonucunda ancak boyun omurları dik konumda olabilir. Boyun omurlarının hafif öne eğilmesine hafif öne eğilip oturulması neden olmaktadır. Böyle bir konumda omuz ve boyun kasları statik gerginlik haline girerse ancak karşıya bakılabilir. Bu durum ofis çalışanlarının ense ve omuz bölgelerinde rahatsızlık hissetmelerine neden olmaktadır. Ofis ortamında kullanılacak masa, sandalye vb. ofis mobilyalarının bunu dikkate alarak seçilmesi, bilgisayar, telefon, yazıcı gibi ofis gereçlerinin de vücudun daha az zorlanacağı ofis gereçleri sayesinde sağlığa verilecek zarar daha alt düzeyde tutulabilir (Karamık & Şeker, 2015, ss. 577-580).

Çalışanlar ofislerde uzun saatler geçirmekte ve birçok ofis donanımı ile etkileşim içindedir. Bunlar arasında bilgisayarlar, yazıcılar, telefonlar, masa, sandalye gibi eşyalar bulunmaktadır. İş ortamının rahat ve konforlu olmasını sağlamak ve çalışanların verimliliklerini arttırmak için ofis ergonomisine dikkat edilmesi gerekmektedir. Mesai saatlerinin uzaması, çalışanların farkında olmadan sergiledikleri hatalı duruşlar, hatalı hareketler, uzun süre hareketsiz çalışma ile birlikte işin insan sağlığının önüne geçmesi, çalışanlarda geçici ya da kalıcı kas ve iskelet sistemi rahatsızlıklarına yol açmaktadır (Özkan & Kahya, 2017, s. 150).

İnsan vücudundaki kaslar kullanılmadığında zayıflamakta, vücudun sahip olduğu yük dengesi bozulmakta ve ağırlık kemik ve eklemlere binmektedir. Böylelikle bel ağrısı, boyun-bel fıtıkları, ilk olarak dizlerde ve diğer uzuvlarda kıkırdak aşınmaları meydana gelmektedir. Klavyenin sürekli kullanımına bağlı olarak, dirsek, önkol ve el bileklerinde kas hastalıkları çok olmaktadır. Bir diğer önemli sonuç ise ileri yaşlarda osteoporoz riskinin yaşanabilecek olmasıdır (Ulucan & Zeyrek, 2012, s. 16).

Çalışanların kapalı ve dar alanlarda topluca bulunmaları, açık sahada çalışmaktan ofiste çalışmaya dönüş, halı döşemeler, sigara alışkanlığının yayılması, ofislerde kullanılan havalandırma ve ısıtma sistemleri gibi faktörler sonucu alerjik hastalıklar meydana gelebilmektedir. Alerjik hastalıkların ofislerde görülme sebepleri, havalandırma ve ısıtma sistemlerinin yetersiz ya da sağlıklı olması, halı ya da döşemelerin etkisi, dışarıdan ofise dönüş, sigara kullanımı vb. olarak sayılabilir. Cilt hastalıkları bağlamında ise ofislerde karbon ve fotokopi kâğıtları, boyalar, mürekkep gibi malzemelerin kullanılması sayılabilir. Klimaların etkisiyle oluşan lejyoner hastalığı olarak da ifade edilen zatürre hastalığı da özellikle hastalığın bakterilerinin klima sistemlerine yerleşmesi sonucunda

meydana gelmektedir. Klimaların hava kanallarında oluşan mikroplar sebebiyle alerjik hastalıklar meslek hastalığı olarak değerlendirilebilir (Ulucan & Zeyrek, 2012, s. 17).

İş yerinin aydınlatılmasına bağlı olarak, oluşabilecek görsel bazı durumlar çalışanların göz sağlığını da etkileyebilmektedir. Göz yorgunluğu da bunların başında gelmektedir. Göz yorgunluğu farklı kişilerde farklı belirtiler verse bile, baş ağrısı, görme bulanıklığı, göz kuruluğu, gözlerin yaşarması, tahriş ve kaşıntı olarak ortaya çıkmaktadır (Dove, 1996, ss. 56-64). Görsel sorunlar yukarıda da değinilen hasta bina sendromunun sebepleri arasında da bulunmaktadır. Aydınlatmanın yetersiz olduğu durumlarda, çalışanların göz kırpma sayıları düşmekte ve bu durum göz merceği yüzeyinin normal seviyeden daha çok kurumasına, göz yorgunluğu ve gözlerde bozulmalara neden olmaktadır (Robertson, vd., 1989, ss. 47-59).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ofisler, ürün bilgi ya da hizmet üretmek için tasarlanan insan, makine ve çevrenin etkileşiminden oluşan ortamlardır. Günümüzde hizmet sektörünün diğer sektörler arasındaki payı yükselmiş ve ofislerde çalışanların sayısı da gözle görülür ölçüde artmıştır. İşletmelerin özelliklerine göre kullandıkları ofis türü ise farklılık göstermektedir. Hangi büro türü kullanılırsa kullanılsın ergonomi ve buna bağlı iş sağlığı ve güvenliği konusu her zaman dikkat edilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ofislerde kullanılan masa, koltuk, bilgisayar vb. tüm donanım, aydınlatma, ısıtma ve soğutma, gürültü vb. faktörler çalışanlar için iş kazası ve meslek hastalıkları riskleri oluşturmaktadır. Bunlar arasında, göz, kas ve iskelet sistemi, alerjik hastalıklar ve hatta psikolojik rahatsızlıklar bulunmaktadır. Çalışanları bu rahatsızlıklardan korunmak için işverenlerin ya doğrudan ya da insan kaynakları departmanları yoluyla iş yerinde alabilecekleri çeşitli önlemler bulunmaktadır. Bunlar arasında çalışanların duruş bozuklarının giderilmesi için masa, koltuk/sandalye ve ayaklarla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmasıdır. Öncelikli olarak çalışanların doğru pozisyonda oturması sağlanmalı, masa ve sandalye yüksekliği ayarlanmalı ve yerde ayak desteği ve koltukta sırt desteği de olmalıdır. Kolaylıkla hareket etmesi için tekerlekli, kolların dinlendirilmesi için kol desteği, yeterli büyüklükte ve dönebilir olmalıdır. Masaüstü araç ve gereçleri olan monitör, klavye ve mouse vb. araçların da ergonomik açıdan düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin, klavye ve mouse kullanılırken bileklerin pozisyonu önemlidir. Klavye vücuda göre tam karşıda mouse ise klavyenin yanında ve benzer düzeyde olması gerekmektedir. Ergonomik olarak seçilecek fare ve klavye tercihi yapmak, bileği zorlayacak biçimde masaya dayanmamak, ağır yük kaldırmamak, el egzersizleri yaparak bilek ve kasları güçlendirmek önem ifade eder.

Buna ek olarak çalışma ortamının daha güvenli hale getirilmesi için iş yerinde muhtemel tehlike olacak faktörlerin azaltılması, görünür hale getirilmesi ve dolayısıyla iş güvenliği şartlarının iyileştirilmesi gerekir. Bu bağlamda aydınlatmanın çalışanlara daha güvenli ve geniş bir görüş imkânı vererek iş kazalarının önlenmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Aydınlatmanın 200 lüksten düşük olduğu yerlerde risk oranı yükselmekte ve iş kazaları olası hale gelmektedir. Aydınlatma yapılırken dikkat edilmesi gereken konular, doğrudan yapılan iç ya da çevre aydınlatması, parlamanın önlenmesi, gözlerin dinlendirilmesi ve duruş ve oturuş bozuklukları olarak özetlenebilir. Doğrudan ya da iç çevre aydınlatması yapılırken renk ayarlaması, ortamın aydınlığı, özellikle çalışanın işini yaptığı noktanın en iyi biçimde aydınlatılması işin hem iş sağlığı güvenliği hem de verimliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Parlamalar hem esas yapılan işin görülmesini zorlaştıracığı için hem de gözleri yorduğundan çalışanları etkilemektedir. Çalışma ortamının ısı derecesi ne çok yüksek ne de çok düşük olmaması (20-26°C) gerekmektedir. Düşük sıcaklığın olduğu ortamda dikkatin azalması nedeniyle hata sayısının artması, tepki yavaşlaması nedeniyle iş kazasının yaşanma riskinin artması ve fiziksel ve zihinsel yıpranmaların artması, verimliliğin ise düşmesi olasıdır. Isıtma ve soğutmada bir diğer konu nem ve hava akımıdır. Aşırı nemin hem insan hem de kullanılan donanıma etkisi vardır. Nemin fazla olması çalışanların sıcağa dayanıklılığını azaltmakta, nemin az olması ise solunum yollarında tahriş ve kuru öksürüklere sebep olmaktadır. Gürültü süreklilik arz ettiğinde ve yüksek seviyede olduğunda verimliliği azaltmaktadır. Ancak çok sessiz ortamlarda uyku ve uyusukluğa sebep olacağı için sağlığa zararı olmayan seviyede bir gürültü bir tür uyanıklık sağladığı için faydalıdır. Gürültü aynı zamanda iş kazalarını da arttırmaktadır. Ofislerde odalar arasında ve dış çevre ile optimum düzeyde bir yalıtım bulunması gerekmektedir. Yollar, inşaat alanları gibi gürültü

kaynaklarına bakan yerlerde çift cam, ses emici malzemeler vb. malzemelerle kaplanmış olması hem gürültüyü azaltacak hem de ısı yalıtımı sağlayacaktır. Sokaktan gelen gürültü vb. gürültüyü kesmek için düşük perdeden yapılacak müzik yayını ise görelî gürültü olarak faydalı olabilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, insan kaynaklarının liderliğinde düzenlenecek ergonomi eğitimleri işletmelerde tüm çalışanlara ergonomi ile ilgili farkındalık, bilgi, beceri vb. faktörlerin kazandırılması ve çalışanların ergonomik risklerden korunma yollarını etkin kullanabilmesi anlamında önem ifade etmektedir. Ergonomi eğitimi öncelikle ofis düzeninin İSG açısından daha etkin nasıl sağlanması gerektiği, duruş şekilleri, risk analizinin nasıl yapılması gerektiği ve işletmenin kendine özgü şartlarına göre ihtiyaç duyulan konuları kapsamalıdır. Eğitim, iç eğitimci ve/veya dış eğitimciler tarafından verilebilir. İç eğitimciler kurumu iyi tanıdıklarından dolayı kuruma özgü ihtiyaçların analizinde, dış eğitimciler ise sektörün iyi örneklerini bildikleri için etkin olabilirler. Öncelikle ihtiyaç analizi yapılmalı ve işletmeye özgü bir eğitim tasarımı yapılmalıdır. Eğitimin hedefleri, ofis ortamının düzeni ile ilgili ayarlamaları yapabilmek, işe bağlı oluşma ihtimali olan hastalıkları tanımlayabilmek, iş ortamında İSG konularının önemini açıklayabilmek, masa başında çalışırken doğru duruşu sergileyebilmek, ofis malzemelerini ergonomiye uygun kullanabilmek, ara ve dinlenmeyi ergonomi açısından etkin kullanabilmek, ofiste yapılabilecek egzersizleri tanımlama vb. olabilmektedir (Robertson vd., 2009, s. 127). Yapılan araştırmalarda ergonomi eğitiminin kas ve iskelet sisteminde oluşacak hastalıkları azalttığı ve bunun sonucunda oluşabilecek devamsızlık vb. konuları engellediği için maliyeti de düşürdüğü tespit edilmiştir (Robertson vd., 2009, s. 133).

Ergonomi, ofis-binanın yapısı, ofisin bulunduğu dış çevre ve pek çok diğer etken çalışanların sağlığı ve performansı açısından önemlidir. İşyerleri kolay fark edilebilen ya da fark edilmesi güç birçok tehlikeyi barındırmaktadır. Bunlar çarpma, takılma, düşme, kayma gibi birçok kaza olabilir. Bu tehlikeler iş ortamında iş sağlığı ve güvenliği anlamında çeşitli riskler meydana getirebilmektedir. Bu riskleri belirlemek, en aza indirmek ve yok etmek için risk değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ofislerdeki açık veya gizli olarak bulunan risk faktörleri tespit edilip gerekli önlemler alınarak olası iş kazaları ve meslek hastalıklarının önüne geçilmesi önemlidir. Bu çalışmalar ancak insan kaynakları departmanı öncülüğünde diğer yöneticiler özellikle tepe yönetimin desteği ve tüm çalışanların katkılarıyla hayata geçirilebilir.

İster özel sektör ister kamu sektörü olsun, işverenlerin ve kamu yöneticilerinin çalışanların iş kazası yaşamalarını ve meslek hastalığına yakalanmalarını önlemek için gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda iş yerinde olan ya da oluşabilecek tehlike ve risklerin belirlenmesi gerekmektedir. Risk değerlendirme çalışmalarında gerekli olan tüm aşamalarda çalışanların görüşlerine başvurulması önemlidir. Risk değerlendirmesinde dikkat edilmesi gerekli olan noktalardan biri de değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuçlara yönelik önlemlerin alınmasıdır. İş kazası değerlendirmeleri, özellikle ramak kala olayları iş kazası yaşanmış ya da yaşanma ihtimali olan yerlerde kazalar neticesinde yaralanma meydana gelmemesi için önem ifade etmektedir. Ramak kala değerlendirmelerinde sadece yaralanma vakaları ile sonuçlanan olaylar değil, iş kazalarının tümü değerlendirilmeli ve buna yönelik politikalar oluşturulmalıdır. İş kazalarını önlemek makine, insan ve çevre boyutlarından kaynaklanan risklerin en aza indirilmesi ile mümkündür. Güvensiz davranışa sahip çalışanların eğitilmesi insan faktöründen kaynaklanan sorunların önlenmesi için gereklidir. Ancak tasarımı ve güvenilirliği zayıf olan makinelerin de kazaya neden olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Mesleki kas ve iskelet sistemi (MKİS) hastalıkları özellikle eğilmek, doğrulmak, tutmak, kavramak, bükmek ve uzanmak gibi temel beden hareketlerinden meydana gelmektedir. Ofislerde, çalışanların MKİS hastalıklarına yakalanmasının sebeplerinden biri de uygunsuz duruşlardır. Doğal olmayan duruşların kas ve eklem sistemini baskılayarak vücudun sınırlarını zorladığı bilinmektedir. Bir gün içinde iki saatten çok ellerin omuz ve baş hizasının üstünde olması, dizlerin üzerine çökülmesi, belin bükülmesi ya da eğilmesi ve ayaklara destek verilmeden oturulması uygunsuz duruşlara örnek olarak verilebilir. Bir diğer uygunsuz duruş ise statik, sabit duruşlardır. Bu tarz duruşlar kan akışını kısıtlar, kaslarda yorgunluk ve zedelenmeler meydana gelir. Mesai saatlerinin uzaması, çalışanların farkında olmadan sergiledikleri hatalı duruşlar, hatalı hareketler, uzun süre hareketsiz çalışma ile birlikte işin insan sağlığının önüne geçmesi, çalışanlarda geçici ya da kalıcı kas ve iskelet sistemi rahatsızlıklarına yol açmaktadır. İşyerinde koltuğa oturmak veya bir nesneyi kaldırmak gibi sıradan aktiviteler yapılırken karşımıza çıkan sırt ağrısı ergonomik ilkelerin uygulanması ile kolayca önlenir.

Çalışanların kapalı ortamlarda geçirdikleri süre arttıkça ortaya çıkan halsizlik, baş ağrısı, sersemlik, mide bulantısı, ciltte kuruluk ve batma, burun tıkanması vb. sorunlar hasta bina sendromuna bağlı olabilir. İş yerinin aydınlatılmasına bağlı olarak, oluşabilecek görsel bazı durumlar çalışanların göz sağlığını da etkileyebilmektedir. Aydınlatmanın yetersiz olduğu durumlarda, çalışanların göz kırpmaya sayıları düşmekte ve bu durum göz merceği yüzeyinin normal seviyeden daha çok kurumasına, göz yorgunluğu ve gözlerde bozulmalara neden olmaktadır. Ancak tüm bu faktörlere rağmen geçici yönü bulunan meslek hastalıkları genel olarak engellenebilmektedir. İlk yöntem tıbbi korunma yöntemidir. Bu bağlamda işyerlerinde insan kaynakları departmanları ve iş yeri hekimleri ya da ortak sağlık güvenlik birimleri ve iş yeri hekimlerine çeşitli görevler düşmektedir. İnsan kaynakları departmanı işyeri hekimliği yoluyla öncelikle çalışanların sağlık risklerinin azaltılması için gerekli tedbirler almalı ya da aldırmalıdır. İşe giriş muayenelerinin tüm çalışanların işe uygunluğunun saptanması için öncelikle işe giriş muayenelerini yaptırmalıdır. Buna ek olarak periyodik muayenelerinin de yapılması gerekmektedir. İşyerinde oluşabilecek meslek hastalıkları riskleri, çalışma ortamı incelenerek tespit edilmeli ve bu riskler çalışanların periyodik muayeneleri esnasında ele alınarak önlenmesi için girişimde bulunulmalıdır (Turan, 2016, s. 22). Bir diğer korunma yöntemi iş yerinin çalışma çevresi ile ilgili alınacak tedbirlerle ilgilidir. Yapılacak işin niteliğine bağlı olarak iş ortamında oluşabilecek sıcaklık, nem, gürültü, toz, gaz vb. faktörler çalışanların sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ancak alınacak önlemlerle bu faktörlerin yarattığı riskler azaltılabilmektedir. Bu önlemlerden bazıları (Turan, 2016, s. 22):

- İşletmede kullanılan kimyevi maddelerin insan sağlığına dost olan maddelerle değiştirilmesi,
- Tozlu maddelerin işlenmesinde kapalı ortamların tercih edilerek uygun havalandırmanın yapılması,
- Yapılan faaliyetler sonucu ortaya çıkan kimyasal madde, ısı, radyasyon ya da gürültü gibi durumların farklı bir bölme içinde gerçekleştirilmesi,
- Havalandırma sisteminin düzenli olarak kontrol edilmesi,
- İşyerinin bakım ve temizliğine sürekli olarak önem verilmesi olarak sayılabilir.

İş yerlerinde oluşabilecek meslek hastalıklarının önlenmesinde çalışanların kendilerine de görevler düşmektedir. Öncelikle çalışanların bu risklerin farkında olup kendilerini korumak için bireysel önlemleri almaları gerekmektedir. İşin gereksinimine göre baret, gözlük, eldivenler, maske ve kulaklık vb. kişisel korucuyu ekipmanları kullanmaları hem iş kazasının hem de meslek hastalıklarının önlenmesine destek olacaktır. Büro ortamında çalışanlar belirli zaman aralıklarında dinlenme molası vermeli, ofis ortamında kolayca yapılabilecek egzersizleri gerçekleştirmelidir. Ofis egzersizleri de kas ve kemik sağlığının ve eklem hareketinin açıklığının korunmasında, denge ve koordinasyonun sağlanmasında ve esneklik ve dayanıklılığın sağlanmasında oluşacak riskleri engelleyen bir önlemdir. Egzersiz yapılırken vücuttaki temel kasların çalıştırılmasına dönük program hazırlanmalı ağrı ve zorlama yapacak hareketlerden kaçınılmalıdır (Tunçez, 2017, s. 23). Egzersizler çalışanların işleri nedeniyle ortaya çıkan kas ve iskelet sistemi sorunlarını azaltmakta ve hayat kalitelerini yükseltmektedir. Bunun yanında kas ve eklem kontrolünü arttırdığından stabiliteyi arttırarak yaralanma ve sakatlıkların azaltılmasında önem ifade etmektedir (Heiden, vd., 2013, s. 655). İsviçre’de inşaat işçileri üzerinde yapılan bir çalışmada sabahları yapılacak 10 dakikalık bir egzersizin çalışanların kas gücünü arttırdığı tespit edilmiştir (Holmström & Ahlborg, 2005, s. 513). Jepsen ve Thomsen’in yaptığı araştırmada ise bilgisayar operatörü olarak çalışanlarda düzenli egzersiz sonucunda kas ağrılarında azalma gözlenmiştir (Jepsen & Thomsen, 2008, s. 1).

Aşağıda çalışanlar tarafından ofislerde dikkat edilmesi gerekli bir takım özellikler belirtilmiştir (Günendi, 2015, s. 18):

- Dirsekler ve bileklerin sert yüzeylere hafif konulması,
- İş esnasında kısa molalar verilmesi,
- Gözlerin sağlığı için bir süre kapatılması, uzağa bakılması ya da biraz kırılması,
- Farklı kasları çalıştıran işlerin sırayla yapılması,
- Başın sağa ve sola doğru çevrilmesi,

- Çenenin öne eğilip kaldırılması,
- Omuzların yukarı aşağı kaldırılması,
- Dirseklerin arkadan kavranıp, ters tarafa doğru gerilmesi,
- Parmaklar birbirine geçirilerek, avuç içi dışa bakacak biçimde esnetilmesi,
- Ofis koltuğunda otururken belin sağa sola çevrilmesi,
- Otururken ayakların yukarı kaldırılıp daire biçiminde çevrilmesi.

Sonuç olarak tüm sektörlerde ve özellikle hizmet sektöründe yer alan çalışanlar için gerekli ergonomik özellikleri gözetilen çalışma koşullarının oluşturulması ve iş yerinde yaşanabilmesi olası iş kazası ve meslek hastalıklarının önüne geçilebilmesi için gerekli iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınmış olması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda tepe yönetimin işletme seviyesinde, insan kaynakları profesyonellerinin ve ona bağlı çalışan ekiplerin ve diğer tüm yöneticilerin bölüm ve birim seviyesinde ve çalışanların tamamında ise birey seviyesinde bu konuya önem vererek gerekli önlemleri almaları sağlıklı ve güvenli bir ofis/çalışma ortamı sağlanması için şarttır.

KAYNAKÇA

- Akıllı, H., & Aydoğdu, Ö. (2013). İş sağlığı ve güvenliğinin önemi. *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni, Ankara, Sayı 16.*
- Akpınar, T., Çakmakkaya, B. Y., & Batur, N. (2018). Ofis çalışanlarının sağlığının korunmasında çözüm önerisi olarak ergonomi bilimi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 76-98.*
- Ayanoglu, C. (2007). İşyerinde ergonomi ve stres. *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 34(7), 29.*
- Başpınar, N. Ö. B., & Bayramlı, Ü., Ünver. (2003). Büro Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım. In: Ankara.
- Cerev, G., & Köseoğlu, Y. (2018). *İş sağlığı ve güvenliği: Dora.*
- Ceylan, F. (2021). *Büro Yönetimi ve Teknolojileri Ders Notları.*
- Ceylan, H. (2011). Türkiye'deki iş kazalarının genel görünümü ve gelişmiş ülkelerle kıyaslanması. *International Journal of Engineering Research and Development, 3(2), 18-24.*
- Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği, 27021 (2008).
- Dove, M. (1996). *Measurement of illumination levels and workers' perceptions of lighting quality in office and non-office settings: Medical College of Ohio.*
- Görmez, K. (2015). Çevre Sorunları, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 3. In: Baskı.
- Günendi, G. (2015). *Ofis çalışanlarında postür egzersizleriyle birlikte verilen ergonomik düzenlemenin ağrı ve yaşam kalitesine etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü,*

- Heiden, B., Weigl, M., Angerer, S., & Müller, A. (2013). Association of age and physical job demands with musculoskeletal disorders in nurses. *Applied ergonomics*, 44(4), 652-658.
- Holmström, E., & Ahlborg, B. (2005). Morning warming-up exercise—effects on musculoskeletal fitness in construction workers. *Applied ergonomics*, 36(4), 513-519.
- Horozoğlu, K. (2017). İş kazalarının iş sağlığı ve güvenliği açısından analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 265-281.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, (2012).
- Jepsen, J. R., & Thomsen, G. (2008). Prevention of upper limb symptoms and signs of nerve afflictions in computer operators: The effect of intervention by stretching. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, 3(1), 1-13.
- Karamık, S., & Şeker, U. (2015). İşletmelerde iş güvenliğinin verimlilik üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 3(4), 575-584.
- MEB. (2017). Mesleki Gelişim-İş Sağlığı Ve Güvenliği. In: Ankara.
- OHCOV. (2008). *Office Ergonomics Handbook*.
- Özkan, N. F., & Kahya, E. (2017). Bir üniversitenin idari ofislerindeki ergonomik risklerin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 32(1).
- Özkul, E. A. (1998). *Büro Sistemleri Tasarımı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Robertson, A., McInnes, M., Glass, D., Dalton, G., & Burge, S. S. (1989). Building sickness, are symptoms related to the office lighting? *The Annals of occupational hygiene*, 33(1), 47-59.
- Robertson, M., Amick III, B. C., DeRango, K., Rooney, T., Bazzani, L., Harrist, R., & Moore, A. (2009). The effects of an office ergonomics training and chair intervention on worker knowledge, behavior and musculoskeletal risk. *Applied ergonomics*, 40(1), 124-135.
- Su, B. A. (2001). *Ergonomi: Atılım Üniversitesi*.
- TMMOB. (2011). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Temel Bilgiler*.
- Tunçez, İ. H. (2017). Bir toplum sağlığı merkezi masa başı çalışma ofislerinin ergonomik açıdan değerlendirilmesi ve çalışanların sağlık yakınmalarına ergonomi girişiminin etkisi.
- Turan, Ö. (2016). *Ofis çalışmalarında ergonomik risklerin iş sağlığı ve güvenliği açısından değerlendirilmesi*. Fen Bilimleri Enstitüsü,
- TÜİK. (2023). TÜİK Haber Bülteni. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik,-2023-49382>, Erişim Tarihi: 08 Mart 2023
- Ulucan, H. F., & Zeyrek, S. (2012). Ofislerde iş sağlığı ve güvenliği. *İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü*, http://www.isgum.gov.tr/rsm/file/isgdoc/IG14-ofislerde_isg.pdf, Erişim Tarihi: 02 Ağustos 2022
- Uyargil, C., Adal, Z., Ataay, İ., Acar, A., Özçelik, O., Sadullah, Ö., & Tüzüner, V. (2013). İnsan Kaynakları Yönetimi,(6. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Üçüncü, T., & Üçüncü, K. (2016). Dizüstü bilgisayarların masa üstünde kullanımının antropometrik açıdan değerlendirilmesi ve kullanıcı algısı. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 16(1).

ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)

INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL SCIENCE REVIEW (IHSSR)

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

OSMANLI DÖNEMİNDE FUTBOL KULÜPLERİNİN KENDİ ARALARINDAKİ VE İŞGAL KUVVETLERİNE KARŞI OYNADIKLARI FUTBOL MÜSABAKALARI*

Murat TERLEMEZ

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 07.12.2023
Revizyon :29.05.2024
Kabul : 30.06.2024
Orcid Numarası :
0000-0003-2305-061X
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi
Futbolu, Futbol Tarihi, Futbol
Kulüpleri, Futbol Ligleri

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nda, futbol oynayan ilk Türk, ilk Türk futbolcusu, ilk kurulan Türk-yabancı futbol kulüpleri, ilk Türk Milli takımı, bu dönemde oynanan ilk müsabakalar ile işgal kuvvetleri arasında oynanan maçlar ve kurulan ilk futbol ligleri araştırmaya konu olmuştur. İlk Türk milli takım müsabakaları, ilk yurtdışı kupası için oynanan müsabakalar ile kupa galibi ve işgal kuvvetlerine karşı oynanan müsabakalar ortaya çıkmıştır. 1. Dünya Savaşı'nda verilen şehit futbolcular, Osmanlı Döneminde Rum ve İngilizlerin kurduğu takımlar ile 1924 öncesi ve 1924 sonrası futbol liglerinin şampiyonluk sayıları da inceleme çerçevesinde ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Müttefik ve Mütareke kuvvetleri ile gerçekleştirilen müsabaka sonuçları da araştırmanın sonuçlarına eklenmiştir. İlk Türk Milli Takımının, İstanbul kulüplerinin oyuncularından oluşan takım ile 1922 yılında 4 maça çıktığı ve tüm maçları kazandığı gözlemlenmiştir. Futbol oynayan ilk Türk'ün Selim Sırrı Tarcan; İlk Türk futbolcusunun ise Fuat Hüsnü Bey olduğu, ilk Türk futbol takımının ise Fenerbahçe'nin temellerinin atıldığı "Black Stocking" olduğu gözlemlenmiştir. Osmanlı Dönemindeki ilk futbol liginin 1904-1915 yılları arasında oynanan "Constantinople Football League (İstanbul Futbol Ligi)" olduğu ortaya çıkmıştır. 1922 ile 1923 sezonunda Fenerbahçe'nin hiç gol yemeden şampiyon olup bir dünya rekoru kırdığı da görülmüştür. 8 takımın yer aldığı İstanbul Cuma Ligi'nde Fenerbahçe'nin 58 gol atıp kalesinde gol görmediği de ortaya çıkmıştır. İşgal kuvvetlerine karşı kazanılan ilk yurtdışı kupası olan General Harrington Kupası'nı ise Fenerbahçe'nin kazandığı gözlemlenmiştir. 1. Dünya Savaşı esnasında Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Ankaragücü'nün toplam 70 futbolcusunun, çeşitli cephelerde şehit düştüğü de görülmüştür. Osmanlı'da 1904 yılında kurulmaya başlanan ligler ile Türkiye Futbol Federasyonu'nun 1924 yılından sonra kurduğu liglerden itibaren: Fenerbahçe'nin "33", Galatasaray'ın "30" Beşiktaş'ın ise "23" şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır..

FOOTBALL COMPETITIONS WHICH FOOTBALL CLUBS PLAYED AMONG THEMSELVES AND AGAINST THE OCCUPATION FORCES DURING THE OTTOMAN PERIOD

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 07.12.2023
Revised : 29.05.2024
Accepted : 30.06.2024
Orcid Number:
0000-0003-2305-061X
Keywords : Ottoman Era

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, the first Turk to play football, the first Turkish football player, the first Turkish-foreign football clubs established, the first Turkish National team, the first competitions played in this period, the matches played between the occupation forces and the first football leagues established are the subjects of research. The first Turkish national team competitions, the competitions

* Compilation / Derleme

Cite As/ Alıntı: Terlemez M. (2024), " Osmanlı Döneminde Futbol Kulüplerinin Kendi Aralarındaki Ve İşgal Kuvvetlerine Karşı Oynadıkları Futbol Müsabakaları", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 31-62

played for the first international cup, and the competitions played against the cup winner and the occupation forces emerged. The martyred football players in World War I, the teams established by the Greeks and the British during the Ottoman Period, and the championship numbers of the football leagues before and after 1924 were also revealed within the framework of the analysis. In addition, the results of the competitions held with the Allied and Armistice forces were also added to the results of the research. It has been observed that the first Turkish National Team played 4 matches in 1922 with the team consisting of players from Istanbul clubs and won all the matches. Selim Sırrı Tarcan, the first Turk to play football; It has been observed that the first Turkish football player was Fuat Hüsnü Bey, and the first Turkish football team was "Black Stocking", where the foundations of Fenerbahçe were laid. It has been revealed that the first football league in the Ottoman Period was the "Constantinople Football League" played between 1904-1915. It was also seen that Fenerbahçe won the championship without conceding a goal and broke a world record in the 1922 and 1923 seasons. It was also revealed that Fenerbahçe scored 58 goals and conceded no goals in the Istanbul Friday League, which included 8 teams. It was observed that Fenerbahçe won the General Harrington Cup, which was the first international cup won against the occupation forces. During World War I, a total of 70 football players from Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş and Ankaragücü were martyred on various fronts. Since the leagues that started to be established in 1904 in the Ottoman Empire and the leagues established by the Turkish Football Federation after 1924, it has been revealed that Fenerbahçe has 33 championships, Galatasaray has 30 championships and Beşiktaş has 23 championships.

GİRİŞ

Osmanlı Döneminde Türklerin Futbol Oynaması

1898 yılında İzmir’de İngilizlerle beraber futbol oynayan ilk Türk’ün Selim Sırrı Tarcan; İlk Türk futbolcusunun ise Fuat Hüsnü Bey olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Soysal, 2019). İstanbul’da futbolu İngilizlerden görerek sevmeye başlayan Fuat Hüsnü Bey, daha sonra arkadaşlarını da yanına alarak ilk Türk futbol takımını kurmuştur (Günay, 2016). Sadece Türklerin girişimiyle bir kulüp kurulmuştur” (Özden, 2004).

“Black Stocking” adını alan takım Rumlarla maç yapmış ve bu maçı 5-1 kaybetmiştir. Dönemin hükümdarı topluluk oluşturulmasını istemediğinden dolayı, maç sonu hafiyelerin sahaya girmesini sağlamıştır. Kaçabilmeyi başaranlar olmuş ancak kaçamayanlar yakalanmıştır. Böylelikle ilk Türk futbol takımının ömrü uzun olmamıştır. Fuat Hüsnü Bey daha sonra İngilizlerin kurduğu Kadıköy Futbol Kulübü’nde “Bobby” takma adıyla oynamıştır (Afyoncu, 2017). Modern olarak futbolun Türk topraklarına ulaşması 19. yüzyıl sonlarına doğru olduğu ve ilk defa ise İngilizler tarafından oynandığı belirtilmektedir (Urartu, 1983; Sancaklı ve ark., 1995).

Osmanlı Dönemi’nde Oynanan İlk Müsabakalar

Osmanlıda İlk Futbol Karşılaşması “Bayraklar ve Beyazlar”

Mehmet Yüce (2014)’nin, *Osmanlı Melekleri* adlı kitabında şu ifadeler yer almaktadır:

“Osmanlı coğrafyasında futbolla ilgili rastladığım ilk haber futbol oyununun elle oynatılanı ile ilgili... Futbolun bir şekilde atası diyebileceğimiz bir ragbi maçına İstanbul’da yayınlanan “Constantinople Messenger”, 16 Kasım 1880 tarihli nüshasında oldukça geniş bir yer ayırmış: ‘Geçen cumartesi günü C.F.C. (Constantinople Football Club) sezonun ikinci maçını Kadıköy’deki kriket sahasında yaptı. Bay Block ve Eyres tarafından ‘Bayraklar ve Beyazlar’ olarak seçilen takımlar birbirlerine oldukça saygılıydı. Önceki cumartesi oynanan maça göre ilk dikkat çeken, oyuncuların kondisyonlarının daha iyi olması ve hücum oyuncularının gelişme kaydetmesiydi. Ancak oyun

sırasındaki 'itiş kakış' hâlen çok fazla. Topsuz oyunda bir hücum oyuncusu koşuya başlamalı ve sonra dönerek itiş kakıştan kurtulmalı. Daha sonra da topu aramalı. Beyazlar'da Huges son derece iyi savunma yaptı. İlk yarı boyunca Beyazlar rüzgârı da arkasına alarak hücum yaptılar. İlk yirmi dakikadan sonra oyun dengelendi. Bay Block'un Bayraklar adına güzel bir vuruşla yaptığı gol şutu, Bay H. Baker tarafından önlendi. Kısa bir süre sonra yapılan güzel bir *try*'dan (topun gol çizgisini herhangi bir noktadan geçmesi) sonra Bay Block nihayet bir gol (topun çizgiyi kale direklerinin arasından geçmesi) yapmaya muvaffak oldu."

1881 yılına geldiğimizde bu sefer başından sonuna futbol kurallarıyla oynanan bir maçın haberi yayınlanıyor gazetede. The Constantinople Messenger'ın 5 Ocak 1881 tarihinde çıkan nüshasında "Football" başlıklı haberde bakın ne yazıyor: "Geçen cumartesi günü Haydarpaşa Çayırı'nda Olympic Football Club üyeleri Maviler ve Beyazlar adında iki takıma ayrılarak association (birlik) kuralları altında bir futbol maçı yaptılar. Mavi takım maçı ikiye karşı bir golle kazandı. Maviler'in golleri Dowson ve Frowin'in şutları ile atılmış, Beyazlar'ın golü ise Bay Pediani'den gelmiştir. Son derece güzel bir havada yapılan ve bu ülkede nadir görülen bu oyuna kalabalık bir izleyici grubu tanıklık etmiştir. Maçı izleyenler arasında bulunan yerliler (Türkler ve azınlıkları kastediyor olmalı) sahadaki oyuncuların kendilerini yırtarcasına yaptıkları fuleli koşulara kuşkuyla baktılar. Galip takımdan Dawson, Haydon ve W. Lyne güzel bir maç çıkarırken, Beyazlar'da Stephen Rowill, Lockhart ve Charles Bond yenilgiyi önlemeye çalıştılar."

Bu maç elbette yapılan ilk maç değil. Bununla birlikte başından sonuna kadar futbol kurallarıyla oynanmış olan bu maça, futbol tarihimizin; süreli bir yayınlı desteklenen, kayıtlı ilk maçı diyebiliriz (Yüce, 2014).

Yakışıklılara Karşı Tipsizler

Mehmet Yüce, "Osmanlı Melekleri" adlı kitabının bir diğer bölümünde şu ifadelere yer vermiştir:

"1880 senesi, 27 Kasım Cumartesi, öğleden sonra İstanbul Kadıköy'de İngiliz Futbol Federasyonu kuralları ile (bu bizim bildiğimiz futboldur) yarım saat de olsa bir futbol maçı yapılmıştır. Yani futbol daha önce ezberletildiği gibi 1890'lı yılların ortalarında değil, çok önce İstanbul'da oynanmıştır. Bunun ilk futbol maçı olmadığı da açık. Gazete "birlik kuralları" derken bunu herkesin bildiği ve daha önce de oynandığı havasında yazıyor. Tıpkı ragbi gibi futbol da 1880'lerden önce İstanbul'da İngilizler tarafından oynanıyor. Gazete müsabaka ile ilgili ayrıntıları da yazmış: 'Yakışıklılar ve Tipsizler'den oluşan iki takımın bu maçında bol gol gördük. Maça kulüp üyelerinin büyük bir bölümü havanın yağışlı olması ve hastalık gibi mazeretlerle katılmadı. Bu yüzden maç yetersiz sayıda oyuncu ile yapıldı. Yarım saatlik birlik kuralları ile oynanan maçtan sonra yapılan ragbi maçında Bay Block ve Graves güzel sayılar yaptılar. Öğleden sonra yapılan maç sırasında tuhaf bir gelişme de yaşandı. Bir atak sırasında çizginin içine giren bir "Muhacir" (Muhtemelen Kırım Savaşı göçmeni) o sıra birbirleriyle çarpışan oyuncuların arasında kalarak fena halde yaralandı. Umarız önümüzdeki hafta katılım daha çok olur da daha güzel maçlar izleriz." Kayıtlara geçen ilk futbol maçı diyebileceğimiz Yakışıklılar-Tipsizler maçının takım kadrolarını da vermiş gazete:

Handsones: Block, Lambe, Heap, Bigelow, Eyres, Holmes, Whittall, Kerr. Uglies: Braves, Cumberbatch, Willmore, Burgin, Lander, Thomson, Clifton" (Yüce, 2014).

Osmanlı Dönemi'nde Futbol Ligleri ve Müsabakalar

Constantinople Football League (İstanbul Futbol Ligi 1904-1915)

Constantinople Football Association League (İstanbul Futbol League) 1904 yılında, İstanbul'da düzenlenmeye başlayan eski bir futbol ligidir. Cadi-Keuy kulübünün de kurucularından James La Fontaine'in önderliğinde, Henry Pears ve Horace Armitage'ın yardımlarıyla İngiltere'de uygulanmakta olan futbol kurallarının da bulunduğu yönetmelik çerçevesinde hazırlanıp kurulmuştur. İngilizlerden oluşan İmogene ve Moda Football Club, Rumlardan kurulu Elpis ve İngiliz ile Rumların karışık takımı Cadi-Keuy Football Club idi (Ertuğ, 1977; Fişek, 1983; Sümer, 1990; Atabeyoğlu, 1991; Devocioğlu, 2018). 1904-1905 sezonu ile başlayan ligde "bobby" takma adı ile Cadi-Keuy forması giyen Fuat Hüsnü Kayacan ilk Türk futbolcusu olarak tarihe adını yazdırmıştır (Türkçe Bilgi). İstanbul Futbol Liginde; Galatasaray (3), Fenerbahçe (2), Kadıköy (2), İmogene (1) ve Moda (1) kulüpleri şampiyonluk yaşamışlardır (Tablo 1). İstanbul Futbol Liginin tüm yıllardaki başarı sıralamaları aşağıdaki tablolarda belirtilmektedir (Tablo 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10).

Tablo 1: İstanbul Futbol Ligi Şampiyonları ve Şampiyonluk Sayıları

Yıl	Şampiyon	Kulüp	Şam. Say.
1904-1905	Imogene FC	Galatasaray	3
1905-1906	Cadi-Keuy (Kadıköy) FC	Fenerbahçe	2
1906-1907	Cadi-Keuy (Kadıköy) FC	Kadıköy	2
1907-1908	Moda FC	Imogene	1
1908-1909	Galatasaray	Moda	1
1909-1910	Galatasaray		
1910-1911	Galatasaray		
1911-1912	Fenerbahçe		
1912-1913	Yapılmadı		
1913-1914	Fenerbahçe		

Kaynak: [Aloneboy, 2009](#)

Tablo 2: Puan Durumu Bilinmeyen İstanbul Futbol Ligi'nin İlk Yılındaki Sıralaması, Imogene Şampiyon, 1904-1905

Poz.	Takım	O	G	M	A	Y	Puan
1	Imogene FC						
2	Moda FC						
3	Cadi-Keuy FC						
4	Elpis FC						

Kaynak: [Aloneboy, 2009](#)

Tablo 3: İstanbul Futbol Ligi'nin 1905-1906 Yılı Sıralaması, Cadi-Keuy Football Club Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Cadi-Keuy FC	8	5	2	1	18	3	12
2	Imogene FC	8	4	2	2	11	7	10
3	Moda FC	4	1	0	3	2	9	2
4	Elpis FC	4	0	0	4	1	13	0

Kaynak: Yüce M, 2014.

Not: Cadi-Keuy ve Imogene'nin oynadıkları maç sayısının "8" olmasının nedeni 6 maç sonunda şampiyonluk için 2 maç daha *play off* maçları oynanmaktadır. Ve ayrıca Moda ve Imogene'nin kendi aralarında maç oynamamasından dolayı 4 müsabaka sayısında kalmışlardır.

Tablo 4: İstanbul Futbol Ligi'nin 1906-1907 Yılı Sıralaması (tamamlanmamış hali) Cadi-Keuy Football Club Şampiyon

Poz.	Takım	C	G	B	M	A	Y	Puan
1	Cadi-Keuy FC	5	3	1	1	14	6	7
2	Moda FC	6	2	3	1	12	4	7
3	Imogene FC	6	3	3	0	17	6	9
4	Galatasaray	4	0	2	2	2	10	2
5	Elpis FC	5	0	1	4	0	20	1
6	Balta Limanı	4	1	2	1	9	8	4

Kaynak: [Aloneboy, 2009](#)

Tablo 5: Puan Durumu Bilinmeyen İstanbul Futbol Ligi'nin 1907-1908 Yılı Sıralaması, Moda Football Club Şampiyon

Poz.	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Moda							
2	Cadi-Keuy FC							
3	Galatasaray							
4	Elpis FC							
5	Strugglers							
6	Robert College							

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 6: İstanbul Futbol Ligi'nin 1908-1909 Yılı Sıralaması, Galatasaray Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Galatasaray	3	3	0	0	17	0	6
2	Fenerbahçe	2	1	0	1	0	2	2
3	Cadi-Keuy FC	1	0	0	1	0	4	0
4	Moda/Imogene	2	0	0	2	0	11	0

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 7: İstanbul Futbol Ligi'nin 1909-1910 Yılı Sıralaması, Galatasaray Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Galatasaray	8	8	0	0	22	2	16
2	Strugglers	7	1	3	3	11	17	5

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
3	Cadı-Keuy	5	1	3	1	13	6	5
4	Elpis	6	2	0	4	11	12	4
5	Moda	6	1	2	3	5	19	4
6	Fenerbahçe	2	0	0	2	0	6	0

Kaynak: Yüce M, 2014

Fenerbahçe'nin 2 maç oynaması gerçeği olarak şu söylenir: Fenerbahçe takım kuramaz; ilk maçı tehir ettirir. Bir diğer husus ise Fenerbahçe'nin, Galatasaray'ı 2 maçta da yenmesinden dolayı adet üzere diğer maçlara çıkmaz.

Tablo 8: İstanbul Futbol Ligi'nin 1910-1911 Yılı Sıralaması, Galatasaray Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Galatasaray	8	8	0	0	26	2	16
2	Progres	8	4	0	4	7	18	8
3	Cadı-Keuy	7	2	1	4	6	0	5
4	Strugglers	6	1	2	3	6	5	4
5	Fenerbahçe	7	1	1	5	2	22	3

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 9: İstanbul Futbol Ligi'nin 1911-1912 Yılı Sıralaması, Fenerbahçe Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Fenerbahçe	8	5	3	0	16	5	21
2	Rumblers	8	4	3	1	18	9	19
3	Strugglers	8	4	2	2	13	8	18
4	Progress	8	1	1	6	10	20	11
5	Cadı-Keuy	8	1	0	7	6	21	10

Kaynak: [Aloneboy, 2009](#)

Tablo 10: İstanbul Futbol Ligi'nin 1913-1914 Yılı Sıralaması, Fenerbahçe Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Fenerbahçe	10	8	2	0	24	6	18
2	Altınordu	10	5	2	3	6	8	12
3	Rumblers	10	4	4	2	14	12	12
4	Galatasaray	10	3	4	3	12	13	10

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
5	Strugglers	9	2	2	5	10	13	6
6	Telefoncular	9	0	0	9	1	16	0

Kaynak: Yüce, M, 2014

İstanbul Cuma Ligi (1912-1923)

Cuma Ligi, 1915 ile 1923 yılları arasında [İstanbul](#)'da 9 sezon düzenlenen [futbol](#) ligidir. Pazar Ligi'nin faaliyeti sırasında Anadolu Spor, Darülfünun, Terbiye-i Bedeniye, Türk İdman Ocağı, Mümaresat-ı Bedeniye, Şehremini ve Fenerbahçe kulüpleri bir araya gelerek 1912'de Cuma Ligi'ni kurdu. Ancak [Balkan Savaşı](#) nedeniyle lig, 1915'te faaliyete geçebildi. Cuma Ligi'nin kurulması; Pazar Ligi'ndeki kulüplerin tepkisine neden oldu. Pazar Ligi'nin, [I. Dünya Savaşı](#)'nın başlamasıyla birlikte dağılması üzerine Türk kulüpleri aralarında gruplara ayrılarak İstanbul Futbol Birliği ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni kurdu. 1915-1916 yılları arasında ise bu iki lig birleştirilerek Cuma Birliği Ligi oluşturuldu. 1918-1919 sezonunda lig oynanmadı ve ertesi sezon da yarıda kaldı. Toplam 6 sezon oynanan ligde Altınordu, Fenerbahçe ve Galatasaray ikişer defa şampiyon oldu (Türk Futbolu). 1922 ile 1923 sezonunda Fenerbahçe, hiç gol yemeden şampiyon olup bir dünya rekoru kırdı (Sabah Gazetesi). Bu lig 8 takımın yer aldığı Cuma Ligi'dir. İstanbul Cuma Ligi'nde Fenerbahçe 58 gol atıp kalesinde gol görmemiştir. Aynı ligde Galatasaray 3. olmuştur. Sekizer takımdan oluşan iki devreli lig usulü ile oynanan maçların bazıları Fenerbahçe'nin büyük bir farkla şampiyonluğu kazanmasından sonra oynanmadı. Ligde, bazı kulüplerin gelir sağlamak amacıyla özel karşılaşmalar, kupa maçları yapmaları da maçların ertelenmesine ve oynanmamasına neden oldu. Son iki maçını oynamadan şampiyonluğa ulaşan Fenerbahçe, 12 maçta yenilmediği gibi hiç de gol yemedi. Kalesinde gol görmeden kazanılan şampiyonluğu, Türk futbol tarihinde bugüne kadar başka hiçbir takım elde edemedi. Cuma Ligi'nde Fenerbahçe ve Galatasaray arasında 17 Kasım 1922 yılında oynanılan maç sadece 14 kişi izledi. Yoğun yağmur yağışı altında oynanılan ve iki takım arasındaki en az seyircili maç olan müsabakayı Fenerbahçe 3-0 kazandı. 9 Mart günü 1923 yılında Taksim Stadında oynanan maçta ise yine Fenerbahçe, sahadan 4-0'lık sonuçla galip ayrıldı. Bu sezonda galibiyete iki, beraberliğe ise bir puan verilmiştir (Kebapçı, 2012). İstanbul Cuma Liginde; Galatasaray (2), Fenerbahçe (2) ve Altınordu (3) kulüpleri şampiyonluk yaşamışlardır (Tablo 11). İstanbul Futbol Liginin tüm yıllardaki başarı sıralamaları aşağıdaki tablolarda belirtilmektedir (Tablo 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20).

Tablo 11: İstanbul Cuma Ligi Şampiyonları ve Şampiyonluk Sayıları

Yıl	Şampiyon	Kulüp	Şam. Say.
1915-1916	Galatasaray	Fenerbahçe	2
1916-1917	Altınordu İdman Yurdu	Galatasaray	2
1917-1918	Altınordu İdman Yurdu	Altınordu İdman Yurdu	3
1918-1919	Altınordu İdman Yurdu		
1919-1920	Yapılmadı		

1920-1921	Fenerbahçe	
1921-1922	Galatasaray	
1922-1923	Fenerbahçe	

Kaynak: dictionnaire.sensagent.com

Tablo 12: İstanbul Futbol Ligi 1912-1913 yılında Balkan Harbi dolayısıyla sekteye uğradı ve Cuma Ligi oynandı.

Poz.	Takım	Puan
1	Anadolu Futbol Kulübü	8
2	Darülfünun ve Şehr-i Emiini	7
3	Sanayi Kulübü	4
4	Üsküdar Kulübü	3
5	Anadolu 2. Takımı	1

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 13: İstanbul Cuma Ligi'nin 1913-1914 Yılı Sıralaması

Poz	Takım
1	Sanayi Mektebi
2	Türk İdman Ocağı
3	Fenerbahçe B Takımı
4	Anadolu İdman Yurdu
5	İstanbul Jimnastik Kulübü
6	Anadolu İdman Yurdu
7	Şhremini

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 14: İstanbul Cuma Ligi'nin 1915-1916 Yılı Sıralaması, Galatasaray Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Galatasaray	10	7	2	1	31	12	26
2	Fenerbahçe	10	6	2	2	34	8	24
3	Anadolu	7	2	2	3	7	13	13
4	Süleymaniye	7	3	0	4	15	28	13
5	İdman Yurdu	8	2	0	6	6	20	12
6	Altınordu	8	2	0	6	9	21	12

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 15: İstanbul Cuma Ligi'nin 1916-1917 Yılı Sıralaması, Altınordu Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Altınordu	10	9	1	-	13	2	29
2	Anadolu	10	7	0	3	9	4	24
3	Galatasaray	10	4	0	6	16	26	18
4	Fenerbahçe	10	3	1	6	12	14	17
5	Süleymaniye	9	4	-	5	10	9	16
6	İdman Yurdu	9	-	2	7	2	7	6

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 16: İstanbul Cuma Ligi'nin 1917-1918 Yılı Sıralaması, Altınordu Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Altınordu	10	9	-	1	19	8	28
2	Fenerbahçe	10	6	1	3	28	10	23
3	Süleymaniye	10	5	2	3	9	15	22
4	Anadolu	9	3	-	6	5	13	15
5	Anadolu İdman Yurdu	9	1	1	7	4	19	12
6	Galatasaray	10	1	-	7	10	10	11

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 17: İstanbul Cuma Ligi'nin 1918-1919 Yılı Sıralaması, Altınordu Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Altınordu	4	4	-	-	25	5	12
2	Süleymaniye	3	2	-	1	15	5	7
3	Galatasaray	4	1	-	3	10	14	6
4	Anadolu	2	1	-	1	4	8	4
5	İdman Yurdu	3	-	-	3	2	24	3

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: Bulunamayan müsabakalar tespit edilebilirse şampiyon Altınordu ve sonuncu İdman Yurdu hariç diğer takımların sıralaması değişebilir. Fenerbahçe ile ilgili müsabakalar bulunamamıştır.

Tablo 18: İstanbul Cuma Ligi'nin 1920-1921 Yılı Sıralaması, Fenerbahçe Şampiyon

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
-----	-------	---	---	---	---	---	---	------

Poz	Takım	O	G	E	M	A	Y	Puan
1	Fenerbahçe	8	7	0	1	24	8	22
2	Galatasaray	8	4	1	3	20	18	17
3	Altınordu	8	3	2	3	12	11	15
4	Anadolu	8	2	2	4	13	17	14
5	Süleymaniye	8	0	3	5	12	26	11

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 19: İstanbul Cuma Ligi'nin 1921-1922 Yılı Sıralaması, Galatasaray Şampiyon

Poz	Takım	O	G	E	M	A	Y	Puan
1	Galatasaray	10	9	-	1	44	10	28
2	Fenerbahçe	10	8	-	2	45	11	26
3	Anadolu	10	5	2	3	12	12	22
4	Vefa	9	4	3	2	12	13	20
5	Süleymaniye	9	5	1	3	22	19	20
6	Darüşşafaka	9	4	2	3	16	12	19
7	Altınordu	9	4	1	4	13	16	18
8	Hilal	9	2	1	6	9	14	14
9	Beylerbeyi	8	2	-	6	9	26	12
10	Kumkapı	8	-	-	8	1	29	7
11	Türkgücü	5	-	-	5	4	25	4

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 20: Cuma Ligi'nde Gol Yemeden Şampiyon Olan Takım Fenerbahçe, 1922-1923

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Fenerbahçe	12	11	1	0	56	0	35
2	Altınordu	9	7	1	1	15	2	23
3	Hilal	11	2	4	5	8	23	19
4	Süleymaniye	9	4	-	5	9	30	17
5	Vefa	9	3	-	6	6	24	15
6	Galatasaray	9	3	1	5	9	12	14
7	Anadolu	9	2	1	6	8	11	12
8	Darüşşafaka	8	1	2	5	3	12	11

Kaynak: Yüce M, 2014

İstanbul Şampiyonluğu Ligi (1914-1915)

1914-15 sezonunda, [İstanbul](#)'daki [futbol](#) takımlarının artması sonucunda çıkan anlaşmazlıklar neticesinde İstanbul Futbol Ligleri, iki grup halinde düzenlendi. [Fenerbahçe](#), [Darüşşafaka](#), Türk İdman Ocağı, [Hilal](#) ve [Darülmualimin](#) takımları ise İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni oluşturdu. İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni Fenerbahçe şampiyon olarak tamamladı (Tablo 21). İstanbul Şampiyonluğu Ligi Şampiyonu Fenerbahçe ile İstanbul Futbol Birliği Ligi Şampiyonunun arasındaki maç Fenerbahçe'nin maçı 3-1 kazanmasıyla son buldu. Böylece, iki ligin ortak şampiyonu Fenerbahçe oldu (Tuncay, 2002).

Tablo 21: İstanbul Şampiyonluğu Ligi Puan Durumu, 1914-1915

Poz	Takım	G	B	M	A	Y	Puan
1	Fenerbahçe	8	0	0	32	5	24
2	Türk İdman Ocağı	5	1	2	14	9	19
3	Darüşşafaka	3	2	3	11	13	16
4	Hilal	1	2	5	9	20	12
5	Darül- muallimin	0	1	7	6	25	9

Kaynak: Tuncay B, 2002

İstanbul Futbol Birliği Ligi (1914-1915)

1914-1915 sezonunda takım çokluğundan çıkan anlaşmazlık sebebiyle:

[Galatasaray](#), [Üsküdar Anadolu Spor Kulübü](#), [Anadolu Hisarı İdman Yurdu](#), [Altınordu İdman Yurdu](#) ve [Süleymaniye](#) takımları İstanbul Futbol Birliği Ligi'ni oluşturdu. Galatasaray bu ligin şampiyonu oldu (Tuncay, 2002). 1914-1915 sezonu İstanbul Futbol Birliği puan durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 22).

Tablo 22: İstanbul Futbol Birliği Ligi Sıralaması, 1914-1915.

Poz.	Takım
1	Galatasaray
2	Üsküdar Anadolu SK
3	Anadolu İdman Yurdu
4	Altınordu
5	Süleymaniye

Kaynak: Tuncay B, 2002. Puan durumu hakkında bilgi bulunamamıştır.

İstanbul Türk İdman Birliği Ligi (1918-1921)

İstanbul Türk İdman Birliği 1918 yılında Beşiktaşlı Şeref Bey'in öncülüğünde bazı kulüplerin İstanbul Cuma Ligi'ni tekeli bir yaklaşımla yetersiz bulduklarını bahane etmesiyle kuruldu. Bu kulüpler; Beşiktaş, Hilal, Kumkapı, Bakırköy, Türk Gücü, Topkapı, Darüşşafaka, Vefa, Üsküdar, Beylerbeyi, Haliç ve Nişantaşı idi (Aloneboy, 2009). 1919-1920 Türk İdman Ligi Sezonu A ve B grubu Puan Tabloları aşağıda yer almaktadır (Tablo 23, 24).

Tablo 23: 1919-1920 Türk İdman Ligi Sezonu A grubu Puan Tablosu

Poz.	Takım	O	Puan
1	Hilal	4	11
2	Beşiktaş	4	11
3	Kumkapı	4	8
4	Türkgücü	4	4
5	Altınörs	4	2

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: Hilal ile Beşiktaş takımları ligi eşit puanda bitirdikleri için aralarında yapılan maçta Beşiktaş galibiyetle ayrılarak A grubu lideri olmuştur.

Tablo 24: 1919-1920 Türk İdman Birliği Ligi Sezonu B grubu Puan Tablosu

Poz.	Takım	O	Puan
1	Darüşşafaka	5	13
2	Vefa	5	10
3	Beylerbeyi	4	8
4	Haliç Feneri	3	5
5	Üsküdar	3	4

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: A grubu birincisi Beşiktaş ile B grubu lideri Darüşşafaka Türk İdman Birliği Ligi'nde finale kalarak aralarında maç yapmıştır. Beşiktaş galip gelerek şampiyon olmuştur.

İstanbul Pazar Ligi

Pazar Ligi, 1920-22'de düzenlenmiş İstanbul futbol ligi. [Cuma Ligi](#)'nin dışında kalan takımlar arasında oynandı. İlk sezon İttihatspor takımı şampiyonluğu kazandı. Müsabakalar pazar günü oynandığı için lig bu adla biliniyordu. Pazar Ligi, beş yıl önce sonuçlanmış [İstanbul Futbol Ligi](#)'nin devamı olarak kurulmuştu. Birinci sezondan sonra ikinci sezon, aynı zamanda Türk futbolunda oynanan son Pazar Ligi oldu. İşgal ve Mütareke yıllarına rastlayan bu ligde, büyük çoğunluk azınlık takımlarında bulunuyordu. İttihatspor takımı Ermeni futbolculardan oluşuyordu. Rumların Enosis ve Stella takımlarının yanı sıra, İngilizce bir isme sahip olmasına rağmen [Strugglers](#) da Rum takımıydı. Pazar liginde ayrıca Musevilerin Maccabi takımı da yer almaktaydı. İstanbul Pazar Ligi'nin tek Türk takımı olan [Beşiktaş](#), ikinci sezonda yenilgisiz şampiyon oldu (Tablo 25). Siyah-Beyazlı takım mevcut kadrosunu o yıl İttihatspor'dan aldığı Balıkçı Tefik ve Refik Osman gibi iki ünlü futbolcuyla takviye etmişti (Türk Futbolu).

Tablo 25: 1921-1922 Sezonu Pazar Ligi Puan Durumu

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Maccabi	8	6	-	2	11	7	12
2	Beşiktaş	10	4	4	2	13	6	12
3	Pera	7	4	2	1	7	2	9
4	Stella	5	3	1	1	9	3	7
5	Union Club	8	2	2	4	10	13	6
6	Strugglers	7	1	2	4	5	15	4

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
7	Üsküdar Ermeni	5	1	2	2	6	7	4
8	Espereans	4	-	2	2	4	6	2
9	Elpis	2	-	2	-	2	2	2
10	Fransız Muhteliti	2	-	1	1	1	4	1
11	Ermeni İttihadspor	1	-	-	1	0	1	0
12	Dork	1	-	-	1	0	2	0

Kaynak: Yüce M, 2014

Osmanlı Devleti'ndeki Diğer Kupa, Turnuva ve Ligler

Makriköy Futbol Birliği Ligi -1919

Makriköy (Bakırköy) Gençlerbirliği Çayırında gerçekleştirilen ligdir. Bu ligin 1919 yılı müsabaka sonuçları Tablo 26'da belirtilmiştir.

Tablo 26: 30 Kasım-28 Aralık 1919 Yılı Makriköy Futbol Ligi Müsabaka Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
11.30.1919	Makriköy Gençlerbirliği	0-0	Kumkapı Ermeni Kulübü
11.30.1919	Fransız Gr.	1-0	Makriköy Rum Kulübü
07.12.1919	Fransız Gr.	1-0	Kumkapı Ermeni Kulübü
07.12.1919	Makriköy Gençlerbirliği	2-0	Makriköy Rum Kulübü
28.12.1919	Makriköy Gençlerbirliği	2-1	Kumkapı Ermeni Kulübü

Kaynak: Yüce, M, 2014

Üsküdar Pazar Ligi -1920

Ermeni, Rum ve Türk takımlarından kurulmuş bir ligdir. Bu ligin 1920 yılı müsabaka sonuçları Tablo 27'de belirtilmiştir.

Tablo 27: 28 Mart-20 Haziran 1920 Yılı Üsküdar Pazar Ligi Müsabaka Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
28.03.1920	Beylerbeyi	12-0	Dork
04.04.1920	Dork	0-1	Enosis
11.04.1920	Beylerbeyi	2-1	Enosis
09.05.1920	Enosis	1-1	Beylerbeyi

06.06.1920	Beylerbeyi	3-2	Dork
20.06.1920	Beylerbeyi	0-1	Enosis

Kaynak: Yüce, M, 2014

Eskişehir Futbol Ligi

Eskişehir ilinde düzenlenmiş futbol ligi olarak göze çarpmaktadır. 1920 yılında kurulan bu ligin ilk şampiyonu Eskişehir İdman Yurdu'dur (Yüce, 2014).

Galatasaray Kupası/1920

Galatasaray'ın 15. Yılı nedeniyle bizzat Galatasaray takımının organize ettiği bu kupada İngilizler, Ermeniler ve Fransızlar yerini almıştır. Hakemin ise İngiliz olduğu görülmektedir. İngilizler kupa organizasyonundan çekilmiş, onun yerine Altınordu katılmış ve şampiyon olmuştur (Tablo 28, 29) (Yüce, 2014).

Tablo 28: 12-19 Eylül 1920 Yılı Galatasaray Kupası Yarı Final Müsabaka Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
12.09.1920	Galatasaray	2-3	Fransız Garnizonu
12.09.1920	Altınordu	2-1	Ermeni Muhteliti

Tablo 29: 12-19 Eylül 1920 Yılı Galatasaray Kupası Final Müsabakası Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
19.09.1920	Altınordu	4-1	Fransız Garnizonu

Şampiyon Altınordu

Galatasaray Kupası/1921

İkinci kez düzenlenen 1921 yılı Galatasaray Kupası müsabakaları, başında İngiliz işgal kuvvetlerince geç başlasa da oynanmaya devam eden bir organizasyon olmuştur. 17.04.1921 tarihli Beşiktaş-Stella müsabakasından sonra İskoç ve İngiliz Bahriyelileri sahayı işgal etseler de müsabakalar kaldığı yerden devam etmiş ve Galatasaray şampiyon olmuştur (Tablo 30, 31, 32, 33). Bu kupada ilginç olan kısım ise, ilk Fenerbahçe-Beşiktaş maçının oynanamamasıydı. Bunun nedeninin ise Galatasaraylı yöneticilerin "hariçten oyuncu oynatma yasağı" getirmesinden dolayı Beşiktaş kupadan çekilmiştir. Müsabakalar İttihadspor Sahasında oynanmıştır (Yüce, 2014).

Tablo 30: 17 Nisan 1921 Yılı Galatasaray Kupası 1. Tur Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
17.04.1921	Darüşşafaka	0-2	Vefa
17.04.1921	Beşiktaş	2-0	Stella
17.04.1921	Fenerbahçe	1-0	Beylerbeyi
17.04.1921	Hilal	0-0	Ermeni Muhteliti

17.04.1921	Galatasaray	1-1	Anadolu
------------	-------------	-----	---------

Tablo 31: 22 Nisan 1921 Yılı Galatasaray Kupası 1. Tur Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
22.04.1921	Galatasaray	H-0	Anadolu
22.04.1921	Hilal	0-2	Ermeni Muhteliti

Tablo 32: 22 Nisan 1921 Yılı Galatasaray Kupası 2. Tur Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
22.04.1921	Fenerbahçe	H-0	Beşiktaş
22.04.1921	Galatasaray	1-0	Vefa

Tablo 33: 1921 Yılı Galatasaray Kupası Final Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
24.04.1921	Fenerbahçe	1-1	Ermeni Muhteliti
29.05.1921	Galatasaray	2-1	Ermeni Muhteliti
02.06.2021	Galatasaray	2-1	Fenerbahçe

Şampiyon Galatasaray

Galatasaray Kupası/1922

Üçüncü kez düzenlenen 1922 yılı Galatasaray Kupasına; Galatasaray, Hilâl, Darüşşafaka, Ermeni Muhteliti, Kampana, Vefa, Altınordu ve İngiliz Muhteliti katılmıştır (Tablo 34, 35, 36, 37, 38) (Yüce, 2014).

Tablo 34: 17 Eylül 1922 Yılı Galatasaray Kupası Çeyrek Final Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
17.09.1922	Galatasaray	4-1	Hilâl
17.09.1922	Ermeni Muhteliti	0-H	Darüşşafaka
17.09.1922	Vefa	4-0	Kampana
17.09.1922	Altınordu	4-0	İngiliz Muhteliti

Tablo 35: 24 Eylül 1922 Yılı Galatasaray Kupası Yarı Final Müsabakalarının Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
24.09.1922	Galatasaray	1-1	Darüşşafaka
24.09.1922	Vefa	0-1	Altınordu

Tablo 36: 24 Eylül 1922 Yılı Galatasaray Kupası Yarı Final Tekrar Müsabaka Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
29.09.1922	Galatasaray	1-0	Darüşşafaka

Tablo 37: 01 Ekim 1922 Yılı Galatasaray Kupası Final Müsabaka Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
01.10.1922	Galatasaray	3-3	Altınordu

Tablo 38: 01 Ekim 1922 Yılı Galatasaray Kupası Final Tekrar Müsabaka Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
06.10.1922	Galatasaray	2-1	Altınordu

Şampiyon Galatasaray

Makriköy Gençlerbirliği Turnuvası/1920

Bu turnuva 1920 senesinde, yarım sahada otuz dakikalık maçlar ve yedi kişilik kadrolarla eleme usulü müsabakalarla gerçekleştirilmiştir. Turnuvaya Makriköy Gençlerbirliği, Altınordu, Fenerbahçe, Galatasaray, Süleymaniye, Pera, Ermeni Muhteliti ve Rum Muhteliti katılım sağlamıştır. Ermeni Muhteliti turnuvadan çekilmiş, yerine ise Türk-İngiliz Muhteliti katılmıştır. Müsabakalar İttihadspor Sahasında oynanmış, şampiyon ise Fenerbahçe olmuştur (Tablo 39, 40, 41) (Yüce, 2014).

Tablo 39: Eylül 1920 Yılı Makriköy Gençlerbirliği Turnuvası Çeyrek Final Müsabakaları Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
Ekim 1920	Fenerbahçe	1-0	Pera
Ekim 1920	Gençlerbirliği	1-4	Süleymaniye
Ekim 1920	Galatasaray	2-1	Altınordu
Ekim 1920	Türk-İngiliz Muhteliti	0-2	İngiliz Muhteliti

Tablo 40: Eylül 1920 Yılı Makriköy Gençlerbirliği Turnuvası Yarı Final Müsabakaları Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
Ekim 1920	Fenerbahçe	1-0	Süleymaniye
Ekim 1920	Galatasaray	2-0	İngiliz Muhteliti

Tablo 41: Eylül 1920 Yılı Makriköy Gençlerbirliği Turnuvası Final Müsabaka Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
Ekim 1920	Galatasaray	2-3	Fenerbahçe

Şampiyon Fenerbahçe

Makriköy Ligi- 1921-1922

Makriköy Ligi'ne; Makriköy, Makriköy Fransız Muhteliti, Makriköy Ermeni Takımı, Makriköy Rum Takımı ve Makriköy Musevi Takımı katılmıştır (Yüce, 2014).

Trabzon Futbol Ligi

Trabzon'da İdman Ocağı, İdman Grubu, Muallim Mektebi ve Sanayi Mektebi'nin de katılımıyla Eylül 1921 yılından itibaren ilk resmi ve yerel lig oluşturulmuştur. Bu ligdeki şampiyonluğu da İdman Ocağı kazanmıştır. 1921-22 sezonunda İdman Ocağı ve İdman Grubu kulüplerinin alternatif takımları

arasında da bir lig düzenlenmiş ve ilk şampiyon yine İdman Ocağı olmuştur. Türk sporunun ilk örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulması Trabzon'da da etkisini göstermiştir. Bu etki sonucu farklı kulüpler de kurulmaya başlamıştır. İdman Ocağı, [İdman Gücü](#), [Necm-i Ati](#) kulüplerinden sonra Trabzon Lisesi bünyesinde Lise İdman Yurdu adını taşıyan yeni bir kulübün kurulmasıyla kulüp sayısı da dörde yükselmiştir (Arıpınar, 1992).

Ankara Futbol Ligi

[Ankara](#)'da 1922 yılında kurulan ligdir. Bu ligde Gençlerbirliği en çok şampiyon olan kulüp olmuştur (Tablo 42).

Tablo 42: 1922-1923 Sezonu Ankara Ligi Puan Durumu

Poz	Takım	O	G	B	M	A	Y	Puan
1	Turan San'âtkâran Gücü	6	4	1	1	5	2	15
2	Harbiye	5	4	1	-	6	0	14
3	Ankara İdman Yurdu	5	1	-	4	5	7	7
4	Anadolu San'âtkâran Gücü	5	1	-	4	2	10	6
5	Ankara Sultanisi	3	1	-	2	10	3	4

Türkiye "İdman ve Spor Alemi" Meczuaları Kupası- 1923

1923 yılında kurulan bu ligin şampiyonu Fenerbahçe'dir (Tablo 43, 44, 45).

Tablo 43: Türkiye "İdman ve Spor Alemi" Meczuaları Kupası Çeyrek Final Müsabakaları Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
18.05.1923	Fenerbahçe	5-0	Anatolia
18.05.1923	Süleymaniye	0-1	Ermeni Muhteliti
20.05.1923	Galatasaray	4-0	Maccabi
20.05.1923	Anadolu	0-2	Lightining

Tablo 44: Türkiye "İdman ve Spor Alemi" Meczuaları Kupası Yarı Final Müsabakaları Sonuçları

Yıl	Takım	Skor	Takım
25.05.1923	Fenerbahçe	4-0	Lightining
01.06.1923	Galatasaray	2-0	İngiliz Muhteliti

Tablo 45: Türkiye "İdman ve Spor Alemi" Meczuaları Kupası Final Müsabakası Sonucu

Yıl	Takım	Skor	Takım
15.06.1923	Fenerbahçe	1-0	Galatasaray

Şampiyon Fenerbahçe

Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Diğer Futbol Bayramı, Turnuva ve Müsamereleri

Fenerbahçe Bayramı (1913), Anadolu Kulübü Müsameresi (1913), Anadolu Hisarı İdman Yurdu Müsameresi (1913), Cuma Ligi Müsameresi (1914), İdman Mecmuası Müsameresi (1914), Hilal-i

Ahmer Turnuvası (1915), Gürbüzler Müsameresi (1915), Şark Kulübü Müsameresi (1915), İdman Ocağı Müsameresi (1915), Süleymaniye Müsameresi (1915), İttihadspor Kulübü Şilt Maçları (1920), Üsküdar Pazar Ligi (1920), İstanbul Olimpiyatları Futbol Turnuvası (1922) ve İstanbul Futbol Mıntıkası Birliği (1923).

İzmir'in İstanbul'da Oynadığı Müsabakalar- 1906

İzmir takımı Smyrna'nın, İstanbul takımlarıyla müsabakalar gerçekleştirmek üzere Kadıköy Moda'ya geldikleri görülmektedir (Tablo 50).

Tablo 46: Smyrna ile İstanbul Takımlarının Müsabakaları

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
30.12.1905	İstanbul Rum Muhteliti	0-1	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Papazın Çayırı
01.01.1906	Moda	0-3	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Yoğurtçubaşı Çayırı
03.01.1906	Cadı-Keuy	2-4	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Papazın Çayırı

Kaynak: Yüce M, 2014.

Atina Ara Olimpiyatlarında Osmanlı Devleti'ni Temsil Eden Takımlar-1906

1906 yılı Atina Ara Olimpiyatları'nda Osmanlı Devleti'ni temsilen İzmir ve Selanik Muhtelitleri ikinci ve üçüncü olmayı başararak yurda dönüş sağlamışlardır. İzmir Muhteliti finalde Danimarka'ya 5-0 yenilse de Atinalılar tarafından alkışlanmıştır (Yüce, 2014).

İzmir'in İstanbul'da Oynadığı Müsabakalar- 1913

İzmir takımı Smyrna'nın, İstanbul takımlarıyla müsabakalar gerçekleştirmek üzere tekrar İstanbul'a geldiği görülmektedir (Tablo 47).

Tablo 47: Smyrna ile İstanbul Takımlarının Müsabakaları

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
15.06.1913	Galatasaray	2-1	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Union Club
16.06.1913	Ermeni Muhteliti	0-2	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Union Club
20.06.1913	Fenerbahçe	4-1	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Union Club
22.06.1913	İstanbul Muhteliti	2-0	İzmir Muhteliti (Smyrna)	Union Club

Kaynak: Yüce, M, 2014

İzmir "Vali Rahmi Bey Vazo Turnuvası" Sıralaması

1915 yılında İzmir'de gerçekleştirilen "Vali Rahmi Bey Vazo Turnuvası" da dikkati çekmektedir (Tablo 48).

Tablo 48: 1915 "Vali Rahmi Bey Vazo Turnuvası" Sıralaması

Poz	Takım	O	G	B	M	Puan
1	Altay	6	5	1	0	12
2	Karşıyaka	6	4	0	2	12
3	Midilli	6	2	1	3	9
4	Trablusgarp	6	0	0	6	7

Kaynak: Yüce, M, 2014

1924'e Denk Gelen Diğer Ligler

Çukurova Futbol Ligi/Adana Futbol Ligi

Çukurova Futbol Ligi ya da Adana Futbol Ligi, çoğu sezonlarında [Adana](#) ile [Mersin](#) illerinin takımlarının katıldığı bir [futbol](#) ligi olarak 1924 yılında kurulmuştur. Bazı sezonlarda Kahramanmaraş ve [Malatya](#) ilinden de takımlar katılmıştır. Ligin ismi ise bölgesi olan [Çukurova](#)'dan gelir. Adana'da futbol 1910'lu yıllarda oynanmış olup Adana Türk Gücü de Adana'da 1913 yılında kurulan ilk takım olma ünvanına sahiptir (Yüce, 2014).

Bursa Futbol Ligi

Bursa ilinde 1924'te başlayan [futbol](#) ligidir. San'atkâran takımı ligde en başarılı takım olmuştur. [Millî Lig](#)'in kurulmasıyla bu lig, birinci lig seviyesinden çıkmıştır. Bursa'da beş takımın birleşmesiyle de Bursaspor kurulmuştur (Yüce, 2014).

SAVAŞLARIN GÖLGESİNDE FUTBOL

Kurtuluş Savaşı ve Futbol

1. Dünya Savaşı esnasında Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Ankaragücü'nün toplam 70 futbolcusunun, çeşitli cephelerde şehit düştüğü ifade ediliyor. Galatasaray'da kayıtların düzenli tutulması nedeniyle şehit futbolcu sayısının fazla gözüktüğü, Beşiktaş'a ait kayıtların işgal yıllarında kulübün Rumlar tarafından yağmalanması sırasında, Fenerbahçe'ye ait kayıtların ise kulüp binasında çıkan yangında tahrip olduğu belirtiliyor. Çanakkale savaşında şehit olan, yaralanan ve esir düşen futbolcu sayısının belirlenenden çok fazla olduğu, ancak kaynak yetersizliği nedeniyle şehit futbolcu sayısının tespitinin mümkün olmadığı, mevcut kaynakların ise genelde Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş'a ait olduğu vurgulanıyor. Ankara, İzmir, Trabzon, Bursa gibi kentlerde bulunan kulüplerde oynayan futbolcuların da savaşa katıldığı, ancak kayıt tutulmadığı için isimlerinin ve sayılarının tespit edilemediği ifade ediliyor. Savaşa katılan futbolcuların şehit düşmesi ya da gazi olması nedeniyle kulüplerin tamamen tükendiği dönemlerin olduğu, hatta savaşın en şiddetli zamanında Fenerbahçe'nin 3, Galatasaray'ın 2 ve Beşiktaş'ın ise sadece 1 futbolcusunun kaldığı ifade ediliyor. Kayıpların ardından ise kulüplerin 15-16 yaşlarındaki çocuklardan takım oluşturularak karşılaşmalara çıktığı belirtiliyor (Tekcan, 2008).

Fenerbahçe Spor Kulübü'ne Ait Kurtuluş Savaşı Anısı

Fenerbahçe, 1919-1920 sezonuna iddialı girmek istiyor. Bunun için, ilk kez sahaya çıkacakları İdmanyurdu maçında, sağ bekleri İstihkam Subayı Mülazımievvel Arif'in mutlaka oynamasını istiyorlar. Ulukışla'da bulunan kaptanları için, kumandanlıktan izin alarak, Arif'in maçta oynamasını sağlama bağlıyorlar. Arif, maç için Ulukışla'dan Niğde'ye giderken tam kalbine aldığı bir kurşunla şehit oluyor. Arif'in şehit olduğu haberinin ardından Fenerbahçe, İdmanyurdu karşılaşmasına, Arif'e saygıdan on kişiyle çıkar. Şehit Arif'in 2 numaralı forması saha kenarına bırakılan bir sandalyeye asılır. Sahaya on kişiyle çıkan Fenerbahçe 11-0 skoruyla karşılaşmayı kazanır (Levent, 2013).

Galatasaray Spor Kulübü'ne Ait Kurtuluş Savaşı Anısı

Hindistan'da, İslam'ı seçen Spancer ve Sarah Robenson adlı İngiliz karı-kocanın Müslümanlara olan yaklaşımlardan dolayı İngiltere ve Hindistan'da yaşayamayacaklarını anlamaları üzerine İstanbul'a göç ettikleri anlatılıyor. Abdullah ile Fatma isimlerini alan İngiliz çiftin 3 erkek çocuğundan Ahmet ve

Abdurrahman'ın Galatasaray'da top oynadığı ve şampiyonluklar yaşadıkları ifade ediliyor. 1. Dünya Savaşı esnasında düşman saldırılarını artırınca Galatasaray'ın forveti Abdurrahman ile diğer kardeşi Yakup'un cepheye gitmek için izin istediği baba Abdullah Robenson'un, "Bakın evlatlarım. Burası bizim vatanımız oldu. Gitmenize çok üzülürüz; ama gururumuz her zaman acımızdan büyük olur," dediği kaydediliyor. Gönüllülerin ordusuna katılarak Çanakkale'ye giden Robenson kardeşlerden Abdurrahman'ın kısa bir süre sonra gönderildiği Kafkas Cephesi'nde donarak şehit olduğu ifade ediliyor. Yakup Robenson, Çanakkale'nin ardından gittiği Bağdat Cephesi'nde bir İngiliz'in silahından çıkan kurşunla şehit olmuştur. Robenson ailesinin sağ kalan tek çocukları Ahmet'in ise yıllar sonra Galatasaray'a başkan olduğu vurgulanıyor (Tekcan, 2008).

Beşiktaş Osmanlı (Bereket) Jimnastik Kulübü'ne Ait Kurtuluş Savaşı Anısı

Çanakkale Savaşı esnasında Beşiktaş'ın yıldız futbolcularından olan kaptan Kazım'ın, düşman işgaline karşı cepheye gittiği ve kendisini tanıyan bir komutanın emir erim ol önerisini, "Ben sporcuym. Diğerlerine göre daha zinde ve atik biriyim. Size cepheye daha çok işe yararım," diyerek geri çevirdiği belirtiliyor. Anzaklara karşı destanlaşan 27. Alay'da mücadeleye katılan Kaptan Kazım'ın savaş sırasında sırtına isabet eden bir gülle ile Çanakkale'de şehit düştüğü kaydediliyor. Kazım'ın cebinden çıkan kanlı kâğıt parçasındaki şiirin ise daha sonra marş haline getirilerek maçlarda, törenlerde söylendiği ifade ediliyor (Tekcan, 2008).

İşgal Kuvvetlerine Karşı Oynanan Müsabakalar

Yüce (2014), *Osmanlı Melekleri* kitabında 17 Nisan 1911 tarihli *Tanin Gazetesi*'nde "Kadıköy'ünde Spor Müsabakaları" adlı gazete başlığının göze çarptığından bahseder. Macar takımı Kolojvar Vasutas Sport Club İstanbul'a seyahate gelir. Galatasaray ile Kolojvar takımının arasındaki maçlar, memleketimizdeki ilk yabancı takım ile oynanan maçlar olarak tarihe geçer. Galatasaray ile Union Club sahasında yaptığı üç maçın detayları verilir (Tablo 49):

Tablo 49: Macar Kolojvar Takımının Memleketimizde Yaptığı Müsabakalar, 1911

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
14.04.1911	Galatasaray	1-1	Kolojvar Vasutas	Union Club
16.04.1911	Galatasaray	3-1	Kolojvar Vasutas	Union Club
17.04.1911	Galatasaray	1-0	Kolojvar Vasutas	Union Club

Kaynak: Yüce M, 2014.

Galatasaray'ın Macaristan ve Romanya'ya gerçekleştirdiği seyahatteki müsabakalar aşağıdaki gibidir (Tablo 50):

Tablo 50: Galatasaray'ın Macaristan ve Romanya Seyahati Müsabakaları, 1911.

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
24.09.1911	Kolojvar	5-1	Galatasaray	Kolojvar
26.09.1911	Kolojvar	4-1	Galatasaray	Kolojvar
28.09.1911	Peşte	7-0	Galatasaray	Ferencvaros
01.10.1911	Bükreş	1-11	Galatasaray	Bükreş

Kaynak: Yüce M, 2014

Yüce (2014), *Osmanlı Melekleri* kitabında 1913 senesinde bir haberden bahseder. Haberde, Mart, Mayıs ve Haziran aylarında ecnebi gemi takımlarıyla müsabakalardan bilgiler vardır (Tablo 51).

Tablo 51: 1913 Senesi Ecnebi Müsabakaları, 1913

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
-----	-------	------	-------	-----

23.03.1913	Fenerbahçe	0-4	HMS Zealandia	Union Club
13.04.1913	Telofoncular	0-2	HMS Weymouth	Union Club
20.04.1913	Galatasaray	-	HMS Weymouth	Union Club
27.04.1913	Galatasaray	4-1	HMS Zealandia	Union Club
18.05.1913	Galatasaray	3-0	İstanbul İngiliz Muhteliti	Union Club
30.05.1913	İttihad Spor	-	Gerderland (Hollanda)	Union Club
15.06.1913	Galatasaray	2-1	İzmir Muhteliti	Union Club
16.06.1913	Ermeni Muhteliti	0-2	İzmir Muhteliti	Union Club
20.06.1913	Fenerbahçe	4-1	İzmir Muhteliti	Union Club
22.06.1913	İstanbul Muhteliti	2-0	İzmir Muhteliti	Union Club

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: 2 müsabakanın sonucu bulunamadı.

Tarihler 1914 yılını gösterdiğinde ise Tablo 52 ve Tablo 53'daki müsabakalar oynandı:

Tablo 52: 1914 Senesi Ecnebi Müsabakaları, 1914

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
14.04.1914	İstanbul Muhteliti	0-1	Bükreş Muhteliti	Union Club
19.04.1914	Galatasaray	4-2	Bükreş Muhteliti	Union Club
26.04.1914	Galatasaray	3-0	Armstrong (Büyük Britanya)	Union Club
21.05.1914	Fenerbahçe	1-1	Göben Zırhlısı (Almanya)	Union Club
22.05.1914	Galatasaray	0-1	Ramblers/Telef. Armstong Vickers Muhteliti	Union Club
24.05.1914	Fenerbahçe	3-1	Ramblers/Telef. Armstong Vickers Muhteliti	Union Club

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 53: Fenerbahçe'nin Rusya Seyahatindeki Müsabaka Sonuçları, 1914

Yıl	Takım	Skor	1. Takım	Yer
14.06.1914	Shaka	1-1	Fenerbahçe	Odesa
14.06.1914	Sporting	0-1	Fenerbahçe	Odesa
16.06.1914	Odesa	3-0	Fenerbahçe	Odesa
19.06.1914	Nikolayef	0-1	Fenerbahçe	Nikolayef
21.06.1914	Nikolayef	0-3	Fenerbahçe	Nikolayef

Kaynak: Yüce M, 2014

Tablo 54: Ecnebi Müsabaka Sonuçları, 1915-1917

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
29.10.1915	İdman Yurdu	4-1	Midilli Kruvazörü	Er Meydanı
12.11.1915	Galatasaray		Yavuz Sultan Selim Zırhlısı	İttihadspor
26.11.1915	İdman Yurdu	3-0	Yavuz Sultan Selim Zırhlısı	Er Meydanı
23.12.1915	İdman Yurdu	3-2	Yavuz Sultan Selim Zırhlısı	Er Meydanı
03.12.1915	İdman Yurdu 2	0-2	Midilli Kruvazörü	Er Meydanı
26.10.1917	Altınordu	3-4	General Vapuru Efradı	İttihadspor

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: Skor kısmında boş bırakılan müsabaka sonucu bulunamamıştır.

Müttefik ve Mütareke Kuvvetleri ile Maçlar

1. Dünya Savaşı'nda Osmanlılar yenik düşüyorlar. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Müttefik Kuvvetlerin donanması 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul Limanı'na demirliyor ve toplarını başkentimize yöneltiyor. Fransız mareşali Esperey beyaz atı ile Galata rıhtımında bayrağımızı çiğneyerek rıhtıma çıkıyor. Fenerbahçe Fransız askeri makamlardan Fransız Garnizonu ile maç yapmak için izin istiyor ve 24 Mayıs 1918 de bugünkü Fenerbahçe stadyumunun olduğu yerde bu maç yapılıyor (Atabeyoğlu, 1991).

İşgal kuvvetleri takımları ile yapılan bu maçlar zamanla sportif anlam taşımaktan öte bir milli maç havasına dönüşüyor. Farklı üniformalı ve melon şapkalı yabancı seyircilere karşı fesli Türk seyircileri stadyumlara koşuyor. Önceleri takımlarını alkışlamaktan korkan Türkler giderek takımlarını en coşkun tezahüratlarla destekliyorlar. Yabancı bayraklarla donanmış Beyoğlu'nda futbolcularımız omuzlar üstünde taşınıyor. 9 Kasım 1923 tarihine kadar Müttefik kuvvetler ile 80 müsabaka gerçekleştiriliyor (Tablo 55, 56, 57, 58, 59). Bu maçların 50'sinde Fenerbahçe, 23'ünde Galatasaray ve 7'sinde Beşiktaş oynuyor (Atabeyoğlu, 1991).

Tablo 55: Müttefik Kuvvetleri ile 1918-1919 Yılları Arası Olan Maçlar

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
24.11.1918	Fenerbahçe	3-1	Fransız Garnizonu	Kadıköy
29.11.1918	Fenerbahçe	1-2	İngiliz Misilivadis	Kadıköy
08.12.1918	Fenerbahçe	2-3	İngiliz Garnizonu	Kadıköy
15.12.1918	Fenerbahçe	5-1	İngiliz Lightning	Kadıköy
20.12.1918	Fenerbahçe	4-2	İngiliz Lightning	Kadıköy
22.12.1918	Fenerbahçe	5-1	İngiliz Denizcileri	Kadıköy
27.12.1918	Fenerbahçe	3-0	İngilizler	Kadıköy
29.12.2018	Fenerbahçe	4-1	Fransız Garnizonu	Kadıköy
12.01.1919	Fenerbahçe	4-0	İngiliz Misilivadis	Kadıköy
19.01.1919	Fenerbahçe	7-5	İngiliz (Bahriye Mektebi Efradı)	Kadıköy

26.01.1919	Fenerbahçe	1-2	İngiliz (Bahriye Mektebi Efradı)	Kadıköy
28.01.1919	Altınordu	5-0	İskoçyalılar	Kadıköy
21.02.1919	Fenerbahçe	4-2	İngiliz Kara Karması	Kadıköy
23.02.1919	Altınordu	1-6	İskoçyalılar	Kadıköy
07.03.1919	Fenerbahçe	4-1	Fransız Kara Karması	Kadıköy
13.03.1919	Fenerbahçe	4-1	İngilizler	Kadıköy
16.03.1919	Fenerbahçe	5-1	Fransız Patrie	Kadıköy
23.03.1919	Fenerbahçe	7-0	Fransız Patrie	Kadıköy
23.03.1919	Altınordu	2-0	İngiliz Berriye ve Bahriye Efra.	Kadıköy
30.03.1919	Fenerbahçe	6-1	İngiliz Denizcileri	Kadıköy
06.04.1919	Fenerbahçe	3-1	İngiliz Lightning	Kadıköy
13.04.1919	Fenerbahçe	4-0	İskoçyalılar	Kadıköy
20.04.1919	Fenerbahçe	6-0	İskoçyalılar	Kadıköy
27.04.1919	Fenerbahçe	5-1	Irish Guards	Kadıköy
04.05.1919	Fenerbahçe	4-0	Irish Guards	Kadıköy
09.05.1919	Fenerbahçe	6-0	Fransız Kara Karması	Kadıköy
11.05.1919	Fenerbahçe	5-0	İskoçyalılar	Kadıköy

Kaynak: Atabeyoğlu C, 1991, Yüce M, 2014

Tablo 56: Mütareke Kuvvetleri ile Olan Maçlar

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
05.09.1919	Fenerbahçe	4-0	Irish Guards	Kadıköy
28.09.1919	Fenerbahçe	4-1	İskoçyalılar	Kadıköy
06.12.1919	Galatasaray	3-1	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
09.01.1920	Fenerbahçe	2-1	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
30.01.1920	Galatasaray	1-1	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
27.02.1920	Galatasaray	5-1	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
08.08.1920	Galatasaray	2-2	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı

22.08.1920	Galatasaray	3-3	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
12.09.1920	Galatasaray	2-3	Fransız Garnizonu	Bakırköy Çayırı
01.10.1918	Galatasaray	2-0	Irish Guards	Kadıköy
05.10.1920	Fenerbahçe	4-1	Fransız Kara Karması	Kadıköy
13.01.1921	Fenerbahçe	9-0	İngiliz Subaylar Karması	Kadıköy
22.04.1921	Fenerbahçe	11-1	Fransız Deniz Karması	Kadıköy

Kaynak: Atabeyoğlu C, 1991

Tablo 57: Müttefik Kuvvetleri ile 1921-1923 Yılları Arası Olan Maçlar

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
31.07.1921	Galatasaray	2-1	İngiliz Garnizonu	Kadıköy
16.04.1922	Beşiktaş	1-1	Fransız Garnizonu	Taksim
23.06.1922	Galatasaray	0-0	İngiliz Garnizonu	Taksim
13.08.1922	Fenerbahçe	3-0	İngiliz Sporting Karması	Taksim
20.08.1922	Fenerbahçe	2-2	İngiliz Iron Duck	Taksim
22.09.1922	Fenerbahçe	1-1	İngiliz Essx	Taksim
13.10.1922	Galatasaray	2-2	İngiliz Lightning	Taksim
22.11.1922	Beşiktaş	0-1	İngiliz Lightning	Taksim
24.11.1922	Fenerbahçe	2-2	İngiliz Misilivadis	Taksim
01.12.1922	Fenerbahçe	2-1	İngiliz Lightning	Taksim
17.12.1922	Galatasaray	1-4	İngiliz Lightning	Taksim
24.12.1922	Galatasaray	5-0	Fransız	Kadıköy

			Garnizonu	
10.01.1923	Fenerbahçe	7-0	İngiliz Filotilla Karması	Taksim
12.01.1923	Galatasaray	1-1	İngiliz Revenge	Taksim
26.01.1923	Galatasaray	5-1	İngiliz Malaya	Taksim
04.02.1923	Fenerbahçe	3-0	İngiliz Essx-Engineers	Kadıköy
11.02.1923	Fenerbahçe	2-6	İngiliz Goldstream	Kadıköy
16.02.1923	Galatasaray	2-4	İngiliz Goldstream	Taksim
23.02.1923	Beşiktaş	1-2	İngiliz Karlfors	Taksim
25.02.1923	Fenerbahçe	5-0	İngiliz Tayyareciler	Taksim
01.04.1923	Galatasaray	0-0	İngiliz Karması	Taksim
22.04.1923	Galatasaray	0-0	İngiliz Artillaries	Taksim
27.04.1923	Galatasaray	0-1	İngiliz Royal Sovareign	Taksim
29.04.1923	Beşiktaş	1-2	İngiliz Kara Karması	Taksim
06.05.1923	Fenerbahçe	2-0	İngiliz Artillaries	Kadıköy
13.05.1923	Fenerbahçe	2-0	İngiliz Artillaries	Kadıköy
17.05.1923	Galatasaray	2-1	İngiliz Denizcileri	Taksim
18.05.1923	Fenerbahçe	4-0	İngiliz Anatolia	Kadıköy
20.05.1923	Fenerbahçe	1-1	İngiliz Nakliyeciler	Kadıköy
25.05.1923	Fenerbahçe	4-0	İngiliz Lightning	Taksim
27.05.1923	Fenerbahçe	2-3	İngiliz Kara Karması	Kadıköy
03.06.1923	Fenerbahçe	5-1	İngiliz Kara Karması	Kadıköy
29.06.1923	Fenerbahçe	2-1	İngiliz Guardlar	Taksim

			Karması	
01.07.1923	Galatasaray	1-3	İngiliz Karması	Guardlar Taksim
22.07.1923	Beşiktaş	1-2	İngiliz Lightning	Taksim
10.08.1923	Fenerbahçe	0-3	İngiliz Karması	Taksim
26.08.1923	Galatasaray	1-2	İngiliz Kara Karması	Taksim

Kaynak: Atabeyoğlu C, 1991

Galatasaray 1,5 aylık Avrupa turnesine giderek 17 maç yapıyor. Özellikle Almanya'da iyi oyunlar çıkaran Bekir (Refet), Phönix Karlsruhe takımına transfer olur (Atabeyoğlu, 1991).

Tablo 58: Galatasaray 1,5 Aylık Avrupa Turnesine giderek 17 Maç Yapıyor

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
31.01.1921	Lausanne Sport	7-2	Galatasaray	Lausanne
02.09.1921	Servette FC	10-0	Galatasaray	Geneve
04.09.1921	Phönix Karlsruhe	1-0	Galatasaray	Karlsruhe
07.09.1921	FC Saarbrücken	5-3	Galatasaray	Saarbrücken
11.09.1921	Germania Frankfurt	2-1	Galatasaray	Frankfurt
14.09.1921	Phönix Karlsruhe	1-1	Galatasaray	Ludwigshafen
17.09.1921	Ballspiel	1-4	Galatasaray	Köln
18.09.1921	Germania	0-1	Galatasaray	Bochum
21.09.1921	Arminia Hannover	5-3	Galatasaray	Hannover
23.09.1921	Volkenbut	1-1	Galatasaray	Peine
25.09.1921	Hamburg SV	6-0	Galatasaray	Hamburg
28.09.1921	SV Werder Bremen	0-1	Galatasaray	Bremen
02.10.1921	FC Nürnberg	6-0	Galatasaray	Nürnberg
04.10.1921	Gustmust	7-0	Galatasaray	Dresden
06.10.1921	Sparta Praha	12-0	Galatasaray	Praha
11.10.1921	Bratislava	4-1	Galatasaray	Bratislava
18.10.1921	Üniversite Karması	3-3	Galatasaray	Budapest

Kaynak: Atabeyoğlu, 1991

Tablo 59: İzmir'in İşgalden Kurtulduktan Sonraki Müsabakaları

Yıl	Takım	Skor	Takım
17.11.1922	Türk İdman	3-0	Slavia Praha
24.11.1922	Türk İdman	1-2	Slavia Praha
Aralık 1922	Karşıyaka	7-2	Slavia Praha

Tablo 60: Mersin'in İşgalden Kurtulduktan Sonraki Müsabakaları

Yıl	Takım	Skor	Takım
Eylül 1922	Gençler Yurdu	5-0	Fransız Bahriye
Eylül 1922	Gençler Yurdu	2-0	Fransız Levon
Kasım 1922	Gençler Yurdu	3-1	Fransız Bahriye
24.11.1922	Gençler Yurdu	3-0	Fransız Karması
28.12.1922	Mersin Adana Karması	0-1	Fransız Akd.

Tarihler 1923 yılını gösterdiğinde ise Çekoslovakya'nın dünyaca ünlü Orta Avrupa Kupası şampiyonu Slavya Praha takımı İstanbul'a gelerek kulüplerimizle maçlar yapmıştır (Atabeyoğlu, 1991).

Tablo 61: Takımlarımızın Slavya Praha'ya Karşı Performansı

Yıl	Takım	Skor	Takım
13.07.1923	Galatasaray	0-7	Slavia Praha
15.07.1923	Altınordu	0-7	Slavia Praha
17.07.1923	Fenerbahçe	1-10	Slavia Praha
18.07.1923	Galatasaray/Fen erbahçe Karması	3-7	Slavia Praha

Kaynak: Atabeyoğlu C, 1991

İlk Türk Milli Takımı Müsabakaları

1920 Olimpiyat Oyunları İstanbulluların milli duygularını kabartmış olmalı ki; aynı tarihlerde bir milli Türk futbol takımı da oluşturuldu. Milli takımımızın atası sayılabilecek olan bu takımın oyuncuları sadece İstanbul kulüplerinin oyuncularından oluşmaktaydı ve Tablo 62'deki müsabakalarını gerçekleştirmişti (Yüce, 2014).

Tablo 62: İlk Türk Milli Takımı Müsabakaları, 1922

Yıl	Takım	Skor	Takım	Yer
14.05.1922	Kadıköy Gençler Birliği	-	Pera	Taksim Stadyumu
15.06.1922	Türk Milli Takımı	3-1	İngiliz Muhteliti	Taksim Stadyumu

19.06.1922	Türk Milli Takımı	9-1	Ecnebi Muhteliti	Taksim Stadyumu
22.07.1922	Türk Milli Takımı	5-0	Ermeni Muhteliti	Taksim Stadyumu
02.07.1922	Türk Milli Takımı	4-0	İngiliz Muhteliti	Taksim Stadyumu

Kaynak: Yüce M, 2014

Not: Milli Takım ilk maçına Kadıköy Gençler Birliği namıyla çıkmıştır.

İşgal Kuvvetlerine Karşı Kazanılan General Harrington Kupası

Fenerbahçe Spor Kulübü'nün işgal kuvvetlerine karşı en büyük zaferlerinden biri de "General Harrington Kupası" maçıdır. Müsabaka 29 Haziran 1923 günü, Taksim Stadı'nda çok büyük bir seyirci topluluğu önünde oynanmıştır. Türk gençleri işgal kuvvetleri ile özellikle de futbol sahalarında büyük bir rekabete girişmiştir. Fenerbahçe de her sınıftan oluşan düşman birlikleri içinde pek çok tanınmış futbolcusu bulunan, İngiltere ve Fransa liglerinin hemen hemen en ünlü takımlarında forma giymiş futbolculardan oluşan birbirinden güçlü takımlarla maçlar oynamış ve oynadığı 50 maçın 41'ini kazanıp, 4'ünde berabere kalarak işgal altında bezmiş, ezilmiş Türk halkının yüreğinde bir nebze olsun teselli ve umut tohumları yeşertmiştir. İşgal Orduları Başkomutanlığının, Fenerbahçe Kulübü'ne karşı özel bir düşmanlığı vardı. Çünkü Fenerbahçe Futbol takımı yalnız işgal kuvvetlerine mensup takımları peş peşe yenerek halkın milli duygularını şahlandırmakla kalmıyor, aynı zamanda düşman açısından "hayli zararlı" faaliyetlerde de bulunuyordu. İstanbul işgal altında iken Fenerbahçeliler, Kurbağalıdere kenarında kulüp binasının önündeki iskeleye yanaşan motorlarla Anadolu'ya silah kaçırmaktadırlar. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün kayıkhanesi bir silah ve cephane deposu haline getirilmiştir. Geceleri gizli biçimde bu kayıkhanenin önündeki ahşap iskeleye yanaşan motorlar buradan yüklenip, gizlice Moda koyuna açılıp, oradan İzmit'e geçerek Anadolu'ya silah ve cephane götürüyorlardı. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün "sözde zararlı faaliyeti" İşgal Orduları Başkomutanlığı tarafından haber alınır, ancak bunun farkına varan Fenerbahçeliler kayıkhaneyi derhal boşaltarak cephaneyi çevredeki üye ve sporcu evlerine taşımışlardır. Kulübü basan işgal kuvvetleri birlikleri ortada delil bulamamışlardır. Ama yine de Başkomutanlık tarafından Fenerbahçe Kulübü'ne süngülü bir müfreze bırakılmış ve Fenerbahçe kulüp binası haftalarca işgal altında tutulmuştur. Tüm çabalara rağmen hiçbir şey elde edememiş olmak, işgal ordularının İngiliz Başkomutanı General Harrington'u oldukça öfkelenmiştir. Fenerbahçe Kulübü'ne; hiç olmazsa futbol sahasında acı bir darbe indirebilmek için elinden geleni yapmaktan geri kalmamıştı. Başkomutan olan Harrington amacına ulaşabilmek için ortaya altın madalyalar konulmuş bir turnuva düzenlenmiş ve turnuva sonunda üç takım ön plana çıkmıştı: Irish Guards, Grenadiers Guards ve Goldstream Guards... Bu üç takımın seçilmiş elemanları sıkı bir çalışmaya tabi tutulmuştu. Cebelitarık ve Mısır'daki İngiliz askerlerinden, hepsi de profesyonel birer futbolcu olan dört önemli oyuncu getirtmiş ve âdeta bir "İngiltere Milli Takımı" oluşturmuştur. Hedef o kadar ileri seviyededir ki, ortaya konan bir metrete yakın, gümüş işlemeli kupaya "General Harrington" adı verilmiştir. İngiliz "Goldstream Guards" isimli bu takım özel şekilde kampa alınarak sıkı bir çalışmaya tabi tutulmuştur. Bundan sonra ise General Harrington tarafından İstanbul gazetelerine şöyle bir ilan verilmişti:

"Gardler Muhteliti Türk kulüplerine meydan okuyor. Kazanan takıma, Başkomutanın adını taşıyan büyük bir kupa verilecek bu maça Türk kulüpleri diledikleri gibi takviye alabilirler."

Fenerbahçeliler bu meydan okumalarının kendilerini hedef aldığını hemen anlamışlardır. Gazeteler aracılığı ile hemen gereken cevabı vermişlerdir:

"Fenerbahçe Kulübü yalnız kendi kadrosuyla bu maçı şartsız olarak kabul eder."

İstanbul'da büyük bir heyecana sebep olan bu maç 29 Haziran 1923 günü, Taksim Stadı'nda çok büyük bir seyirci topluluğu önünde oynanmıştır. Bu maçı izlemek için "Iron Duck Zirhlisi" ile özel

olarak gelen Malta Valisi Lord Plummer'de İşgal Orduları Başkomutanı General Harrington'la birlikte şeref köşesindeki yerini almıştır. Şeref köşesinin tam önündeki masanın üzerinde de maçın galibine verilecek olan "General Harrington Kupası" durmaktadır.

Fenerbahçe bu tarihi müsabakaya, kalesinde hiç gol görmeden İstanbul şampiyonluğunu kazanan şu ünlü kadrosuyla çıkmıştır:

Şekip Kulaksızoğlu, Hasan Kamil Sporel, Cafer Çağatay Kadri, İsmet, Alaeddin Baydar, Fahir Sabih, Zeki Rıza Sporel, Ömer Tanyeri, Bedri Gürsoy.

Büyük bir heyecan ve çekişme içinde başlayan ve hep aynı çekişmeyle geçen maçın ilk yarısını 1-0 yenik kapatan Fenerbahçe, ikinci yarıda coşmuş ve klasik futbolunu ortaya koymaya başlamıştı. 60. dakikada Zeki Rıza Sporel'in golüyle beraberliği yakalayan sarı-lacivertli takım bundan sonra daha da açılmıştı. 74. dakikada yine Zeki Rıza Sporel çok sert bir şutla Fenerbahçe'yi galip duruma yükseltmiş ve bundan sonra oyunda sarı-lacivertli takımın baskısı daha da artmıştı ve Fenerbahçe, güçlü rakibini eze eze yenmişti bu tarihi maçta.

Müsabakadan sonra işgal orduları başkomutanı General Harrington, adını taşıyan bu büyük gümüş kupayı Fenerbahçe takımı kaptanı Hasan Kâmil Sporel'e verirken Taksim Stadı'nda fesler havada uçuşur ve yer yerinden oynar. Fenerbahçe Kulübü futbolcuları, ellerinde General Harrington Kupası olduğu halde seyircilerin omuzları üzerinde stattan çıkarılmışlar ve Beyoğlu caddelerinde, büyük sevgi gösterileri arasında dolaştırılmışlardır. Bu galibiyet, milli bir zafer etkisi uyandırmıştır. Müsabaka gecesi Lozan Konferansı'nda bulunan Türk Heyetine de bu galibiyet haberi ulaştığında heyet başkanı İsmet Paşa tarafından Fenerbahçe Kulübü'ne; "Heyetimiz namına hepinizi meserretle tebrik eder, gözlerinizden öperim," diye bir kutlama telgrafı gönderilmişti (Fenerbahçe Dergisi, 2003).

SONUC

Çalışma sonucunda futbolun Osmanlı'ya İngilizler aracılığıyla girdiği, birçok Rum, Ermeni ve Türk kulüplerinin de katılımıyla yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. 1898 yılında İzmir'de İngilizlerle beraber futbol oynayan ilk Türk'ün Selim Sırrı Tarcan; İlk Türk futbolcusunun ise Fuat Hüsnü Bey olduğu ortaya çıkmıştır. İstanbul'da futbolu İngilizlerden görenek sevmeye başlayan Fuat Hüsnü Bey'in, daha sonra arkadaşlarını da yanına alarak ilk Türk futbol takımı olan ve Fenerbahçe'nin temellerinin atıldığı "Black Stocking"i kurduğu ve Rumlarla yapılan maçı 5-1 kaybettiği belirtilmektedir. Fuat Hüsnü Bey'in daha sonra İngilizlerin kurduğu Kadıköy Futbol Kulübü'nde "Bobby" takma adıyla oynadığı da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Döneminde ilk futbol karşılaşmasının 16 Kasım 1880 senesinde "Bayraklar ve Beyazlar" arasında oynandığı belirtilmektedir. 27 Kasım 1880 senesinde "Yakışıklılar ve Tıpsızlar" den oluşan iki takımın da bol gollü karşılaşma yaşattıkları görülmektedir. 1881 senesine gelindiğinde ise futbol kurallarıyla oynanan ilk maçın 1 Ocak 1881 tarihinde Haydarpaşa Çayırı'nda Olympic Football Club üyeleri olan Maviler ve Beyazlar arasındaki karşılaşma olduğu ve maçın mavilerin üstünlüğüyle sonuçlandığı belirtilmektedir. Osmanlı Dönemindeki ilk futbol liginin 1904-1915 yılları arasında oynanan "Constantinople Football League (İstanbul Futbol Ligi)" olduğu, 1912 yılında kurulan Cuma Liginin Balkan Savaşı nedeniyle 1915 ile 1923 yılları arasında faaliyet gösterdiği, Pazar Ligi'nin, [I. Dünya Savaşı](#)'nın başlamasıyla birlikte dağılması üzerine Türk kulüpleri aralarında gruplara ayrılarak "İstanbul Futbol Birliği ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni" kurdukları görülmüştür. 1915-1916 yılları arasında ise bu iki lig birleştirilerek Cuma Birliği Liginin oluşturduğu da gözlemlenmiştir. 1918-1919 sezonunda ligin oynanmadığı ve ertesi sezonun da yarıda kaldığı belirtilmektedir. Pazar Liginin 1920-22'de düzenlendiği, 1922 ile 1923 sezonunda Fenerbahçe'nin hiç gol yemeden şampiyon olup bir dünya rekoru kırdığı da görülmüştür. Sekiz takımın yer aldığı İstanbul Cuma Ligi'nde Fenerbahçe'nin 58 gol atıp kalesinde gol görmediği de ortaya çıkmıştır. 1918 ile 1921 yılları arasında İstanbul Türk İdman Birliğini, 1918 yılında Beşiktaşlı Şeref Bey'in öncülüğünde bazı kulüplerin İstanbul Cuma Ligi'ni tekeli bir yaklaşımla yetersiz bulduklarını bahane etmesiyle kurdukları görülmüştür. Osmanlı Dönemi'nde Trabzon ilinde önemli futbol kulüplerinin kurulduğu ve ayrıca Trabzon Futbol Ligi, Eskişehir Futbol Ligi, Ankara Futbol Ligi, Çukurova Futbol Ligi/Adana Futbol Ligi ve Bursa Futbol Liglerinin de oynandığı ortaya çıkmıştır.

1. Dünya Savaşı esnasında Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Ankaragücü'nün toplam 70 futbolcusunun, çeşitli cephelerde şehit düştüğü görülmüş olup, Galatasaray'da kayıtların düzenli tutulması nedeniyle şehit futbolcu sayısının fazla görüldüğü, Beşiktaş'a ait kayıtların işgal yıllarında kulübün Rumlar tarafından yağmalanması sırasında, Fenerbahçe'ye ait kayıtların ise kulüp binasında

çıkan yangında tahrip olduğu belirtilmektedir. Çanakkale savaşında şehit olan, yaralanan ve esir düşen futbolcu sayısının belirlenenden çok fazla olduğu, ancak kaynak yetersizliği nedeniyle şehit futbolcu sayısının tespitinin mümkün olmadığı, mevcut kaynakların ise genelde Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş'a ait olduğu ortaya çıkmıştır. Ankara, İzmir, Trabzon, Bursa gibi kentlerde bulunan kulüplerde oynayan futbolcuların da savaşa katıldığı, ancak kayıt tutulmadığı için isimlerinin ve sayılarının tespit edilemediği de görülmüştür. Savaşa katılan futbolcuların şehit düşmesi ya da gazi olması nedeniyle kulüplerin tamamen tükendiği dönemlerin olduğu, hatta savaşın en şiddetli zamanında Fenerbahçe'nin 3, Galatasaray'ın 2 ve Beşiktaş'ın ise sadece 1 futbolcusunun kaldığı belirtilmektedir. Kayıpların ardından ise kulüplerin 15-16 yaşlarındaki çocuklardan takım oluşturularak karşılaşmalara çıktığı da belirlenmiştir.

İşgal kuvvetlerine karşı oynanan ilk müsabaka 17 Nisan 1911 tarihli Tanin Gazetesi'nde yayımlanmış ve Macar takımı Kolojvar Vasutas Sport Club İstanbul'a seyahate geldiği ortaya çıkmıştır. Galatasaray ile Kolojvar takımının arasındaki maçlar, memleketimizdeki ilk yabancı takım ile oynanan maçlar olarak tarihe geçtiği görülmektedir. Müttefik ve Mütareke Kuvvetleri ile ilk maç ise *Fenerbahçe, Fransız askeri makamlardan Fransız Garnizonu ile maç yapmak için izin istemiş ve 24 Mayıs 1918 de bugünkü Fenerbahçe stadyumunun olduğu yerde maç yaptıkları ortaya çıkmıştır. 9 Kasım 1923 tarihine kadar Müttefik kuvvetler ile 80 müsabaka gerçekleştirilmiştir. Bu maçların 50'sinde Fenerbahçe, 23'ünde Galatasaray ve 7'sinde Beşiktaş'ın oynadığı ortaya çıkmıştır. İlk Türk Milli Takımı Müsabakalarında ise İstanbul kulüplerinin oyuncularından oluşan takım 1922 yılındaki 4 maçı da rakiplerine karşı üstünlükle bitirdiği gözlemlenmiştir. Son olarak işgal kuvvetlerine karşı kazanılan ilk yurtdışı kupası olan General Harrington Kupası'nı ise Fenerbahçe'nin kazandığı gözlemlenmiştir.*

Günümüzde hâlâ tartışılan takımlarımızın şampiyonluk sayılarına, Osmanlı Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kurulan tüm liglerdeki takımların şampiyonluk sayılarının da eklenmesi konusudur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1904 yılı itibariyle kurulmaya başlanan ligler ile Futbol Heyet-i Müttehidesi (Türkiye Futbol Federasyonu)'nin 1924 yılından sonra kurduğu liglerden itibaren şampiyonluk sayıları aşağıdaki gibi gözlemlenmiştir:

Fenerbahçe'nin Şampiyonlukları (33);

(İstanbul Futbol Ligi- 1912, 1914), İstanbul Futbol Şampiyonluğu Ligi- 1915), Cuma Ligi (1921, 1923), (Türkiye Futbol Birinciliği- 1933, 1935, 1944), (Milli Küme- 1937, 1940, 1943, 1945, 1946, 1950), (Süper Lig- 1959, 1961, 1964, 1965, 1968, 1970, 1974, 1975, 1978, 1983, 1985, 1989, 1996, 2001, 2004, 2005, 2007, 2011, 2014).

Ayrıca Fenerbahçe, 1920 yılında "Makriköy Gençlerbirliği Turnuvası"nda 1, 1923 yılında "Türkiye İdman ve Spor Alemi Mecmuaları Kupası"nda da 1 şampiyonluk elde etmiştir.

Galatasaray'ın Şampiyonlukları (30);

(İstanbul Futbol Ligi- 1909, 1910, 1911), İstanbul Futbol Birliği Ligi- 1915), Cuma Ligi (1916, 1922), (Milli Küme- 1939), (Süper Lig- 1962, 1963, 1969, 1971, 1972, 1973, 1987, 1988, 1993, 1994, 1997, 1998, 1999, 2000, 2002, 2006, 2008, 2012, 2013, 2015, 2018, 2019, 2023).

Ayrıca Galatasaray, 1921 ve 1922 yıllarında "Galatasaray Turnuvası"nda da 2 şampiyonluk elde etmiştir.

Beşiktaş'ın Şampiyonlukları (23);

(İstanbul Türk İdman Birliği- 1921) (İstanbul Pazar Ligi -1922), (Türkiye Futbol Birinciliği- 1934, 1951), (Milli Küme- 1941, 1944, 1947), (Federasyon Kupası- 1957, 1958), (Süper Lig- 1960, 1966, 1967, 1982, 1986, 1990, 1991, 1992, 1995, 2003, 2009, 2016, 2017, 2021).

İstanbul Futbol Ligi, İstanbul Cuma Ligi ve İstanbul Pazar Ligindeki Diğer Şampiyonlar;

İstanbul Futbol Ligi (İmogene FC, 1905), (Cadi-Keuy FC, 1906), (Cadi-Keuy FC, 1907) ve (Moda FC, 1909).

İstanbul Cuma Ligi (Altınordu İdman Yurdu, 1917, 1918, 1919), (Anadolu Futbol Kulübü, 1913), (Sanayi Mektebi, 1914).

İstanbul Pazar Ligi (İttihadspor, 1921).

Trabzon Futbol Ligi

Ayrıca diğer futbol liglerinden Trabzon Futbol Ligi'nde İdman Ocağı'nın 1924 öncesi; 1, 1924 sonrası; 11, toplamda 12, İdman Gücü'nün 1924 sonrası; 11, Trabzon Lisesi'nin 1924 sonrası; 9, Necmiati'nin 1924 sonrası; 2, Muallim Mektebi'nin 1924 sonrası; 1, Trabzon Ticaret Lisesi'nin 1924 sonrası; 1 ve Trabzon Karagücü'nün 1924 sonrası; 1 şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır:

İdman Ocağı 12 (1923, 1926, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1949, 1950, 1954, 1957, 1959), İdman Gücü 11 (1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1948, 1952, 1956, 1957), Trabzon Lisesi 9 (1924, 1925, 1927, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947), Necmiati 2 (1951, 1953), Muallim Mektebi 1 (1928), Trabzon Ticaret Lisesi 1 (1929), Trabzon Karagücü 1 (1955).

Eskişehir Futbol Ligi

Eskişehir Futbol Ligi'nde Eskişehir İdman Yurdu'nun 1924 öncesi; 1, 1924 sonrası; 11, toplamda 12, Eskişehir Demirspor'un 1924 sonrası; 22, Eskişehir Şeker'in 1924 sonrası; 2 ve Eskişehir Hava Gücü'nün 1924 sonrası; 1 şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır:

Eskişehir Demirspor 22 (1934, 1935, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958), Eskişehir İdman Yurdu 12 (1921, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1936), Eskişehir Şeker Spor 2 (1951, 1959), Eskişehir Hava Gücü 1 (1950).

Ankara Futbol Ligi

Ankara Futbol Ligi'nde Talimğâh'ın 1924 öncesi; 1, Gençlerbirliği'nin 1924 sonrası; 10, Turan San'atkârangücü (Ankaragücü)nün 1924 sonrası; 6, Muhafızgücü'nün 1924 sonrası; 5, Ankara Demirspor'un 1924 sonrası; 5, Harp Okulu 1924 sonrası; 4, Hacettepe'nin 1924 sonrası; 3, Çankaya'nın 1924 sonrası; 1, Havagücü 1924 sonrası; 1 şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır:

Gençlerbirliği 10 (1930, 1931, 1932, 1933, 1935, 1940, 1941, 1946, 1950, 1951), Turan San'atkârangücü (Ankaragücü) 6 (1924, 1936, 1937, 1949, 1952, 1957), Muhafızgücü 5 (1925, 1926, 1927, 1928, 1929), Ankara Demirspor 5 (1939, 1943, 1947, 1948, 1959), Harp Okulu 4 (1938, 1942, 1944, 1945), Hacettepe 3 (1954, 1956, 1958), Talimğâh 1 (1923), Çankaya 1 (1934), Havagücü 1 (1953).

Çukurova Futbol Ligi/Adana Futbol Ligi

Çukurova Futbol Ligi'nde Adana Türk Ocağı'nın 1924 öncesi; 1, 1924 sonrası; 2, toplamda 3, Adana Demir'in 1924 sonrası; 15, Adana İdman Yurdu'nun 1924 sonrası; 6, Mersin İdman Yurdu'nun 1924 sonrası; 4, Adana Milli Mensucat'ın 1924 sonrası; 4, Adana Seyhan'ın 1924 sonrası; 2, Adana Toros'un 1924 sonrası; 2, Topçu Alayı Gücü'nün 1924 sonrası; 1 şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır:

Adana Demir 15 (1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959), Adana İdman Yurdu 6 (1929, 1930, 1936, 1937, 1938, 1939), Mersin İdman Yurdu 4 (1926, 1927, 1931, 1933), Adana Milli Mensucat 4 (1940, 1941, 1942, 1956), Adana Türk Ocağı 3 (1923, 1924), 1925), Adana Seyhan 2 (1928, 1934), Adana Toros 2 (1935, 1949), Topçu Alayı Gücü 1 (1932).

Bursa Futbol Ligi

Bursa Futbol Ligi'nde San'atkâran'ın 1924 sonrası; 17, Muallim Mektebi'nin 1924 sonrası; 1, Işıklar Mektebi'nin 1924 sonrası; 1, İnegöl İdman Yurdu'nun 1924 sonrası; 1, Gölcük İdman Yurdu'nun 1924 sonrası; 1, Akın'ın 1924 sonrası; 4, Merinos'un 1924 sonrası; 4, Güven'in 1924 sonrası; 3 şampiyonluğu bulunduğu ortaya çıkmıştır:

San'atkâran 17 (1924, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1942, 1943, 1944, 1951, 1952), Muallim Mektebi 1 (1926), Işıklar Mektebi 1 (1926), İnegöl İdman Yurdu 1 (1939), Gölcük İdman Yurdu 1 (1941), Akın 4 (1945, 1946, 1948, 1950), Merinos 4 (1947, 1953, 1954, 1956), Güven 3 (1957, 1958, 1959).

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2017). 130 Yıllık Tutkumuz Futbol.

Yüce, M. (2014). Osmanlı Melekleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.

Atabeyoğlu, C. (1991). 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi.

Kebapçı, F. (2012). Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Kültür Topluluğu, Cuma Ligi.

Günay, M. (2016). Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması, International Journal of Science Culture and Sport, 4(1), 383-393.

- Ertuğ, A. R. (1977). Türkiye Futbol Tarihi (1890-1923). Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Ankara Bölge Müdürlüğü Yayını.
- Tuncay, B. (2002). Galatasaray Tarihi, Yapı Kredi Yayınları.
- Soysal, Mehmet; Tok, Abdullah (2019), İzmir’de Türk Spor Kulüplerinin Kısa Kuruluş Tarihçeleri, İzmir Spor Tarihi, (1. Baskı), Ankara, Ütopya Yayınevi. SS.36-37.
- Aloneboy, (2009). Cumhuriyet Öncesi Türk Futbolu.
- Özden, N. (2004). Türklerde İlk Spor Kulüpleri. Yüksek lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi Anabilim Dalı, Niğde.
- Tekcan, F. (2008). Vatan Gazetesi, Çanakkale Zaferinin Futbolcu Kahramanları. Sabah Gazetesi, Fenerbahçe’nin İlkleri.
- Levent, V. (2013). Salom Gazetesi, Kurtuluş Savaşından Futbol Hikayeleri. Fenerbahçe Dergisi, (2003). Mart Ayı, Sayı 2.
- Sancaklı, H., Özdemir, Y., Kale, R., Gökçe, E. (1995). Futbol, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Matbaası.
- Türk Futbol Tarihi (1992), İstanbul, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Türkçe Bilgi, Constantinople Football Association League.
- Constantinople Messenger, 16 Kasım 1880 Günü Nüshası, İstanbul.
- Türk Futbolu Net, Cuma Ligi.
- The Constantinople Messenger, Football, 5 Ocak 1881 Günü Nüshası, İstanbul.
- Urartu, Ü. (1983). Futbol, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Fişek, K. (1983). Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada ve Türkiye’de. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Türk Futbolu Net, Pazar Ligi.
- Sümer, R. (1990). Sporda demokrasi, Türk Spor Federasyonlarının Tarihsel Gelişimi, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Devecioğlu, S. (2018). Futbolda Özerkliğin Ekonomisi. Ankara: Spor Yayınevi.
- Arıpınar, E., (Haziran 1992). Türk Futbol Tarihi (1904-1991). Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları. ss.190.

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)
INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024
AYNALIKAVAK KASRI*

Ayşegül DEMİRBULAK

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 25.04.2024
Revizyon :30.06.2024
Kabul : 30.06.2024

Orcid Numarası :
0000-0002-2054-4609

Anahtar Kelimeler:
Aynalıkavak Kasrı, Osmanlı
İmparatorluğu, Lale Devri

Uzun yıllar kapalı olan kapılarını Kasım 2010 tarihinde tekrar açan Aynalıkavak Kasrı; günümüz insanına Osmanlı İmparatorluğu'nun minyatürlerden ve duvar resimlerinden aşına olduğu Batılılaşma dönemi mimarisini inceleme ve Osmanlı yaşamını anlama şansı verirken, Türk turizmine de Sultan Abdülaziz'in torunu Gevheri Osmanoğlu'nun bağışlarıyla zenginleşen ve çeşitli koleksiyonlardan derlenen çalgılar, el yazması notalar ve kitaplardan oluşan Türk Çalgıları Müzesi'ni kazandırmış oldu.

AYNALIKAVAK MANSION

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:
Received: 25.04.2024
Revised : 30.06.2024
Accepted : 30.06.2024

Orcid Number:
0000-0002-2054-4609

Keywords : Aynalıkavak
Kasrı, Ottoman Empire,
Tulip Period

Aynalıkavak Kasrı having opened its long closed doors in November 2010, has given the chance to today's community for analysis of architecture of the westernizing era of the Ottoman Empire widely acquainted through miniature paintings and understanding the Ottoman daily life. It has also added value to Turkey's tourism with the establishment of Turkish Instruments Museum comprising of instruments, hand written music notebooks and books; enriched further with the donations of Gevheri Osmanoğlu, Sultan Abdulaziz's grandson.

** Compilation / Derleme

Cite As/ Alıntı: Demirbulak A. (2024), " Aynalıkavak Kasrı", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 63-67.

Aynalıkavak Kasrı'nın Tarihçesi

Bizans döneminde imparatorlara ait bir bağ olan bölgede Tersane Bahçesi'nde inşa edildiği kesin olarak bilinen bu kasır, Sultan I. Ahmed'in buyruğu ile yapılmıştır (Eyice, 1999: 115). Evliya Çelebi'ye göre bu bahçeye Fatih Sultan Mehmed'den sonra gelen hemen bütün padişahlar özel ilgi göstermişler, burada kasır ve köşk yaptırmışlardır. Padişahlar tersane Bahçesi'ne genelde kayıkla yolculuk etmişler, sonrasında Okmeydanı Namazgâhı ile tekkesinin bulunduğu bahçenin arka tarafından Okmeydanı'na giderek cirit ve cevgan oynamışlardır (Aktaş, 2010: 22). İstanbul fethedildiğinde büyük bir koruluk olan Okmeydanı'nda Fatih Sultan Mehmed'in otağını kurdurup ok atmaya çıktığı çeşitli kaynaklarda yer almıştır. Fetih sırasında padişahın Okmeydanı'nda Tersane Bahçesi yakınındaki Şahkulu İskeleye'ne kızaklarla kadirgaları indirmesi, saray erkânının bölgeye ayrı bir önem ve ilgi göstermesinin sebebi olmuştur (Tuğlacı, 1985: 153). Çağının halka açık bir spor ve mesire yeri olan bölge, okçuluğa meraklı padişahları hasbahçe yapılarına çekmiştir.

Haliç, Osmanlı İmparatorluğu'nun erken döneminde kısa süre içinde ticaret limanı hâlini almıştır. Kıyılarda çeşitli tesisler kurulmuştur. I. Selim zamanında genişletilmeye başlanan Kasımpaşa tersanesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kapudan-ı deryalık makamının kurulması ile Osmanlı Donanması'nın inşa ve ikmâl merkezi olmuştur. Eski resim ve gravürlerde buradaki tersane gözleri ile Kapudan- Derya Divânhanesi görülmektedir. Bu Divânthane, III. Ahmed ve II. Mahmud dönemlerinde yenilenmiştir.

Kasırda doğan Sultan İbrahim, saltanatı boyunca (1640-1648) Kasra ve hasbahçeye ilgi göstermiş, ikinci bir kasır yaptırmıştır.

IV. Mehmed döneminde (1648-1687) bütün saray halkının çabasına rağmen, ancak duvarları yıkmak suretiyle önlenebilen bir yangın geçirmiştir. Padişahın emriyle onarımlar ve yeni inşaatlar kısa sürede tamamlanmıştır. Öyle ki, felâketten iki yıl sonra IV. Mehmed, Haliç'teki geçit törenlerini Kafes Köşkü'nden izlemiştir. Bu yıllarda yapılmış ve sultana sunulmuş bir minyatürde hasbahçedeki yapıların saray kavramı içinde görülebilecek bir boyuta ulaştığı anlaşılmaktadır. Aynı minyatürlü sayfada, bir kavak ağacı resminin yanına günümüzde kullanılan "Aynalıkavak" sözcüğünün yazılmış olması dikkat çekicidir. Tersane hasbahçesi Aynalıkavak ismi ile anılmaya başlanmıştır.

28 Mehmed Çelebi, 18. yüzyılda dönemin padişahı III. Ahmed tarafından Fransa'ya gönderilirken; fabrikalar, kanallar, matbaa gibi teknolojik gelişmeleri takip ve not etmiş, Sultan'a raporlar hâlinde sunmuştur. Fransa örnek alınarak saray hayatında ve mimaride değişiklikler başlamıştır. Batılılaşmada girişim, padişah eliyle olmuştur. Aynalıkavak Sarayı, yeni yapılan eklentiler ve düzenlenen şenliklerle, Lale Devri'nin (1718-1730) en itibarlı yapılı olmuştur. John Freely, Saltanat Şehri İstanbul isimli kitabında "Bu sarayların hepsi de lâle bahçeleri içindedir... Öyle ki sonraları III. Ahmed Dönemi Lâle Devri, sultanın kendisi de Lâle Kralıdır" yazmıştır. (Freely, 1999: 279). III. Ahmed, 1719 yılında Okmeydanı'nda şehzâdelerine on beş gün on beş gece süren sünnet düğünü yapmış, süre boyunca da bütün harem halkıyla Aynalıkavak Kasrı'nda yaşamıştır.

Türk sanatı tarihinin önemli belgeleri arasında yer alan Vehbî'nin Surnâmesi'nde nakkaş Levnî, bu düğünde Haliç şenliklerine ev sahipliği yapan Aynalıkavak Sarayı'nı defalarca resmetmiştir (Atıl, 1999: 60).

III. Ahmed dönemiyle özdeşleşen Lale Devri'nin Patrona Halil İsyanı ile bitmesi sonucu, Aynalıkavak Sarayı'nda hayat durmuştur. Saray halkını ağırlamaktan çok antlaşmaların imzalandığı, yabancı elçilerle görüşmelerin yapıldığı bir devlet dairesi kimliğine bürünmüştür. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1779 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bazı hükümlerinin açıklığa kavuşturulması için yapılan görüşmeler, 1806'da Rus ve İngiliz elçileriyle yapılan görüşmeler, Rus elçisi ile İstanbul kadısı ve reis-ül küttap yine aynı Rus elçi ile sadrazam ve Kapudan Paşa arasındaki toplantılar kayıtlara geçmiş örnekler arasındadır.

III. Osman ve III. Mustafa, kısa süreler için de olsa sarayı kullanmışlardır. I. Abdülhamid döneminde onarım görmesine rağmen, isyanın getirdiği yıkım ve akabindeki ihmal nedeniyle Kasır, eski günlerinden uzak bir hâle dönüşmüştür.

III. Selim döneminde (1789-1808) sarayda yapılan köklü değişiklikler sonunda arazinin büyük bir bölümü tersaneye -Fatih döneminden itibaren imparatorluk tersanesi Kasımpaşa'dadır- bırakılmış, birtakım yapılar yıktırılmış, bugün elimizde kalan tek yapı olan Aynalıkavak Kasrı onarılmıştır. 1805-1806 tarihli bir arşiv belgesine göre, yıkılmadan önce Aynalıkavak Sarayı arazisi içinde üçü büyük üçü küçük, toplam altı köşk ile Enderun, Hazine, Silahdarağa, Hasodabaşı, Hazinedar, Ustalar, Darüssaade Ağaları, Ağalar, Bekçiler Daireleri, hamamlar, camii gibi günlük saray yaşamının gerektirdiği çok sayıda birim bulunmaktadır (Eyice, 1999: 124).

Aynalıkavak Adı

I. Ahmed zamanında Kapudan-ı Derya Halil Paşa tarafından kurulan Tersane Bahçesi Kasrı sonraları çok rağbet görmüş, 1718 Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra Venedikliler tarafından hediye edilen aynalarla süslenişinden Aynalıkavak adı ile anılmıştır (Tuğlacı, sf.169). Kasra verilen Aynalıkavak adı, kaynaklarda farklı hikâyelerle açıklanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1677 tarihli bir minyatürde gövdesine ayna gömülmüş ağaç betimlenmiştir. Aynalıkavak ismine kaynak gösterilmiştir. Yine III. Ahmed döneminde İstanbul'a gelip, Kasrı gezen Aubry de la Montraye seyahatnâmesinde sarayın bu adı, odalarındaki irili ufaklı aynalardan aldığını yazmıştır. III. Selim zamanında kasrın resimlerini de yapan Melling; saray bahçesinde güneş vurduğunda yaprakları sanki birer aynaymışçasına parlayan yaşlı bir ağacın bulunduğunu öne sürmüştür. Tersane Sarayı'nın çok daha önceki yıllardan beri Aynalıkavak olarak bilindiği; 1639 Kasım'dan 1661 Şubat ayına kadar İstanbul'da kalan Du Loir'in seyahatnâmesinden anlaşılmıştır. Du Loir, sarayın kafes biçimindeki duvarlarının aynalardan yapılmış izlenimi verdiği için buraya "Ayna Sarayı" dendiğini açıklamıştır (Eyice, 1999: 113-114).

Günümüzde Aynalıkavak Kasrı

Kasır, meyilli zemin sebebiyle kara tarafı (Okmeydanı) cephesinde tek, deniz tarafı (Tersane) cephesinde iki katlı olarak düzenlenmiştir. Uzun bir eksen üzerinde bulunan çifte divânthane çevresinde üç sofalı plan gösterir. Sofaların bir tarafında sultanın konuklarını kabul ettiği Arz Odası ile birlikte üç oda, diğer tarafında giriş sofası ile iki oda bulunur. Arz Odası'nın tavan eteğinin dört yanında III. Selim'in altın yaldızlı tuğraları vardır. Kullanılan yoğun altın yaldız, çiçek, meyve desenleri ve top arabası, teber, flama gibi askeri motifler; dönemin sanat anlayışını yansıtan barok, rokoko, ampir üsluplarını işaret eder. Tavan eteğinin üzeri, sadece dışarıdan görülen yüksek kasnaklı dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Altın yaldızlı aleminde "Allah" yazısı dikkat çeker. Kubbenin önündeki III. Selim döneminde yapılmış sundurma, Okmeydanı yönünden kasra girişi sağlayan mermer taşlığa gölge sağlar.

İç kapıların üzerinde Enderunlu Fazıl'ın yazdığı, Yesârî Mehmed Efendi'nin zer-endud ta'lik hattıyla kaside bulunur. Kasra günümüzdeki formunu kazandırmış olan III. Selim'in beste odası, yaldızlı tavanı ve alçak sedirleri ile geleneksel Osmanlı mimarisinin son örneklerinden biridir. Sultanın birçok bestesini yaptığı mekân olması nedeniyle de Osmanlı kültür tarihi için büyük önem taşır. Şeyh Galib'in Aynalıkavak Kasrı için yazdığı kaside, yine Yesârî Mehmed Efendi'nin hattıyla beste odasını çepeçevre kuşatır.

Kasrın içi, çok sayıdaki pencere ile aydınlıktır. Revzenli pencere kullanımı da günün her saatinde iç mekâna farklı renkler yansıtır. Osmanlı mimari sanatında tepe penceresinin uygulanmasına son olarak Aynalıkavak Kasrı'nda yer verildiği tahmin edilir (Cezar, 1993: 11).

Bugün Kasrın alt katı, tarihi Türk çalgılarının sergilendiği bir müzedir. Üzerinde II. Mahmud'un tuğrasını taşıyan Okmeydanı kapısı yanındaki çeşme, III. Ahmed'e tarihlenir. Tersane kapısının üzerinde III. Selim'in tuğrası yer alır. Padişahın tersaneyi seyretmesi için yapıldığı söylenen pencereli ve yüksek kasnaklı yapı, bugün askerî alan içerisinde.

Sonuç

Kasır, şimdiki formunu kırk yedi yaşındayken öldürülen III. Selim'e borçludur. III. Selim, sultan olmadan önce on beş yıl Topkapı Sarayı'nda kafes hayatı yaşamıştır. Bu dönemde, şiir ve musiki başta olmak üzere güzel sanatlar eğitimi almıştır. İlhami mahlasıyla şiirler yazmış, Acem, Buselik, Arazbar Buselik, Evcârâ, Gerdaniye Kûrdi, Hicazeyn, Hüseyini Zemzeme, İsfahanek-i Cedid, Neva Kûrdi, Neva Buselik, Pesendide, Rast-1 Cedid, Şevkefzâ, Şevkidil, Sûzidil, Sûzidilara makamlarının terkiibini yapmış ve çeşitli makamlardan yüz üç (103) eseri klasik Türk müziğine kazandırmıştır (Erguner, 1999: 164). Tambur çalan, ney üfleyen, besteler yapan III. Selim; sanatçı kişiliğinde gelenekselden, idareci kişiliğinde batılılaşmadan yana olmuştur. Bıraktığı Aynalıkavak Kasrı bizlere; Batılı iç mimari motifleriyle bezeli binada, geleneksel Osmanlı zarafetini yansıtır.

Sultan I. Ahmed döneminden itibaren çok sayıda padişahın kullanmış olduğu Aynalıkavak Sarayı'ndan günümüze; Osmanlı'nın sanayileşme, yenilenme ve batılılaşma hareketleri ve yangın sonucu tek bir yapı kalmıştır. Ancak Sultan III. Ahmed'in dört şehzâdesi için gerçekleştirdiği on beş gün on beş gece süren sünnet şenliğinin Haliç'te Tersane Bahçesi'nde yapılması ve Osmanlı el yazması ressamı olan Levni'nin şenliği bütün detayları ile tasvir etmesinin mimarlık tarihimiz açısından ne denli önemli olduğu anlaşılır (And, 1982: 75).

19. yüzyılın başlarından bu yana çok kez onarılan Aynalıkavak Kasrı 1985 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. Ne var ki, müze hâline geldikten sonra da devam eden bakım ve restorasyon çalışmaları sorunları gidermede yetersiz kalmış ve Kasır 1990 yılında ziyarete kapatılmıştır (Beşkonaklı, 2011: 113).

20.02.1998 tarihinde Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nca başlatılan ve Jean Paul Getty Vakfı fonuyla desteklenen Aynalıkavak Kasrı Sit Alanı Koruma-Onarım Projesi Aynalıkavak Kasrı'nı ve çevresindeki tarihi, doğal ve arkeolojik sit alanının bilimsel araştırma ve belgelemeye dayalı koruma ve onarma çalışmalarını kapsamıştır (Yum vd., 1999: 142). 2003 yılında başlayan yapının ihtiyacı olan kapsamlı restorasyon çalışmaları 2010 yılında tamamlanmıştır. Yapıdaki taşıyıcı ve taşıyıcı olmayan ahşap elementlerdeki ciddi hasarın yanı sıra Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan onarımlarda yapıda değişikliğe uğrayan birçok kısım bulunması ve bu onarımlarda yapılan değişikliklerin belgelenmemesi veya belgelerin günümüzde erişilememesi yapının restorasyonunda sorun teşkil etmiştir (Beşkonaklı, 2011: 114).

Millî saraylara bağlı müzeler arasında daha erken dönemlerden günümüze gelmiş tek yapı olan Aynalıkavak Kasrı, restorasyonu sonrası 2010'da müze olarak kapılarını ziyarete açmıştır (Bozkuş, 2019). 90'lı yılların başında tarihi Türk çalgılarının sergilendiği bir müze hâline getirilen Kasrın alt katı, restorasyon sürecinde bu fonksiyonunu yitirse de 2015 yılında Millî Saraylar tarafından hazırlanan bir proje ile yeniden açılmıştır.

Tarihi ahşap yapılarda restorasyon sonrasında yapının periyodik kontrolü ile önleyici koruma ve bakım, restorasyon uygulamalarının daha uzun süre etkinliğinin korunmasını sağlamaktadır. Aynalıkavak Kasrı'nda restorasyon sonrasında devam etmekte olan kontrol ve bakım çalışmaları ile yapının uzun süre kapsamlı bir restorasyona gerek olmadan muhafaza edilmesi hedeflenmektedir.

Kaynakça

And, Metin. 1982. Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aktaş, U. 2010. İstanbul'un 100 Bahçesi. İstanbul: İBB Kültür Yayınları.

Atıl, E. 1999. Levni ve Surname (1. Basım). İstanbul: Koçbank.

Barlas Bozkuş, Ş. 2019. "Aynalıkavak Musiki Müzesi", turkiyeturizmansiklopedisi.com, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/aynalikavak-musiki-muzesi>, Son erişim tarihi: 22 Mart 2024.

Beşkonaklı, J. 2011. "Aynalıkavak Kasrı'nda Taşıyıcı Olmayan Elemanların Restorasyonu ve Konservasyonu", Tarihi Yapıları Koruma ve Onarım Sempozyumu - TAYKON, 112-122.

Cezar, Mustafa. 1993. "XIX. Yüzyılda Neden Batı Tarzı Saray", Milli Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 8-20.

Erguner, S. 1999. "Mahlası İlhami Kendi Padişah", Sanat Dünyamız, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 161-169.

Eyice, Semavi. 1999. "Haliç Kıyısında Kalan Son Osmanlı Sarayı: Aynalıkavak Kasrı", Milli Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 112-131.

Freely, J. 1999. Saltanat Şehri İstanbul (1.Basım). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Kaya, Mehmet Kenan. 1999. "Aynalıkavak Kasrı Beste Odası Kasidesi", Millî Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 132-141.

Tuğlacı, Pars. 1985. Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Yum, Ş. Aykut, P. Argönül, F., Öztopbaş, S., Tarhan, B. ve Çelik, S. 1999. "Aynalıkavak Kasrı Sit Alanı Koruma-Onarım Projesi", Millî Saraylar, Ankara: TBMM Basımevi, 142-147.

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)
INTERNATIONAL HUMANITIES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

**GENİŞLETİLMİŞ ONLINE ALIŞVERİŞ KABUL MODELİ (GOAKM) İLE GIDA
ALIŞVERİŞİ YAPMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ VE İLĞİ ALANINA
ÖZEL YENİLİKÇİLİĞİN ETKİSİ: ONLINE GIDA ALIŞVERİŞİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA***

**İçim AKSOY ÖZER
Şakir ERDEM**

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihi:
Başvuru: 07.05.2024
Revizyon: 21.05.2024
Kabul: 21.05.2024
Orcid Numarası:
0000-0001-9647-1859
0000-0003-2145-3060
Anahtar Kelimeler: Online Gıda
Alışveriş Niyeti, Online Gıda Satın
Alma Davranışı, Genişletilmiş Online
Alışveriş Kabul Modeli, İlgi Alanına
Özel Yenilikçilik

ÖZ

Her sektörde olduğu gibi gıda sektörü de bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmelerden etkilendi. İnternetin yayılımı ve buna bağlı olarak mobil teknolojilerin yükselen bir imıyla büyümesi, çevrimiçi perakende uygulamalarının gelişimini ve erişimini daha kolay bir hale getirdi. Geleneksel alışveriş yöntemlerini değiştirmeye başlayan tüketicilere özel olarak tasarlanan ürün ve hizmetler, kullanıcı dostu sistemler ve eş zamanlı iletişim olanağı, e-perakende uygulamalarının hızla yaygınlaşmasını sağladı. Bu yayılım hem şirketler hem de markalar için çevrimiçi gıda alışverişini yapan tüketici davranışlarının önceden belirlenmesini önemli bir gündem olarak öne çıkardı.

Bu bağlamda yapılan çalışmanın asıl amacı; kavramsal açıdan Fishbein ve Ajzen'in Planlı Davranışlar Teorisi'ni (1991) temel alan ve teknoloji kullanım davranışını açıklamak için geliştirilen Teknoloji Kabul Modeli'ne (Davis, 1989) dayanarak, Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile tüketicilerin çevrimiçi kanallardan (web siteleri, uygulamalar vs.) gıda alışverişini yapma davranışlarını hangi faktörlerin etkilediğini belirlemek ve çevrimiçi pazarlarda hem pazarlamacılar hem de perakendeciler açısından faydalı olabilecek bulgular ve öneriler ortaya koymaktır.

Buna göre İstanbul ilinde çevrimiçi gıda alışverişini yapan, 18 yaş ve üstündeki katılımcılardan, kolayca örnekleme yöntemi kullanılarak toplanan 394 anket verisi, istatistiksel yöntemler kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Elde edilen araştırma verileri tüketicilerin çevrimiçi gıda satın alma niyetini en fazla etkileyen faktörlerin algılanan kullanılabilirlik ve algılanan güven olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, ilgi alanına özel yenilikçilik geliştirildiğinde, algılanan alışveriş niyetinin artacağı tespit edilmiştir..

**DETERMINING FOOD SHOPPING BEHAVIORS WITH THE EXTENDED ONLINE SHOPPING
ACCEPTANCE MODEL (EOSAM) AND THE EFFECT OF DOMAIN SPECIFIC INNOVATIVENESS: A
STUDY ON ONLINE FOOD SHOPPING**

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 07.05.2024
Revised: 21.05.2024
Accepted: 21.05.2024
Orcid Number:
0000-0001-9647-1859
0000-0003-2145-3060
Keywords: Online Food

ABSTRACT

Like every industry, the food sector has been impacted by advancements in information technology. The proliferation of the internet and the corresponding rise of mobile technologies have made the development and access to online retail applications easier. Services and products designed specifically for consumers, user-friendly systems, and real-time communication opportunities have led to the rapid widespread adoption of e-retail applications. This spread has highlighted the

** Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: Özer Aksoy İ., Erdem Ş. (2024), "Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) İle Gıda Alışverişini Yapma Davranışlarının Belirlenmesi Ve İlgi Alanına Özel Yenilikçiliğin Etkisi: Online Gıda Alışverişini Üzerine Bir Araştırma", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 8 (1), 68 - 97.

The main purpose of this study is to determine the factors influencing consumers' food shopping behaviors through online channels (websites, apps, etc.) using the Extended Online Shopping Acceptance Model (EOSAM), based on Fishbein and Ajzen's Theory of Planned Behavior and the Technology Acceptance Model (Davis, 1989) which explains technology usage behavior. The study aims to provide useful findings and recommendations for marketers and retailers in the online market.

Accordingly, survey data collected from 394 participants aged 18 and over who shop for groceries online in Istanbul province, using the convenience sampling method, have been analyzed using statistical methods. The research findings indicate that the most significant factors affecting consumers' intentions to purchase food online are perceived usefulness and perceived trust. Additionally, it has been identified that when innovation specific to the interest area is developed, the perceived shopping intention increases.

1. GİRİŞ

Bilgi teknolojisinde günden güne yaşanan ilerlemeler, tüketicilerin online tüketicilere evrilmesini sağlarken, yeni jenerasyonun büyük çoğunluğu ilk alışverişlerine neredeyse online bir tüketici olarak başlamaktadır (Chen, 2009, s.1).

İnternet tabanlı ürün ve hizmetlerin genişlemesiyle birlikte, tüketiciler geleneksel satın alma yöntemlerinden uzaklaşmaktadır. İnternet ve bilgi teknolojileri, tüketicilere birden fazla satıcıya aynı anda erişebilme fırsatı sunmuştur. Ayrıca, potansiyel alıcılar, daha önce aynı ürün veya hizmeti kullanmış olanların deneyimlerinden faydalanmaktadır. Bu evrim, işletmeler için çevrimiçi alışveriş yapan tüketicilerin davranışlarını öngörebilmenin giderek daha kritik hale gelmesine neden olmuştur (Curkan ve Köroğlu, 2020, s. 489-513). Huseynov ve Yıldırım (2016), çevrimiçi tüketicilerin çevrimiçi alışveriş için motivasyonlarını ve faktörlerini anlamanın, İnternet üzerinde bir pazarlama stratejisinin başarılı bir şekilde belirlenmesine ve uygulanmasına yol açtığını bulmuşlardır. İnternet alışverişlerinde demografik faktörler ve yarar sağlama düşüncesi tüketicilerin yeni teknolojilere karşı geliştirdiği kabullenme süresini etkilemektedir (Dündar, Yörük 2009: 92).

Bu çalışmada çevrimiçi gıda alışverişi yapan tüketicilerin davranışlarının ortaya konması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda çevrimiçi gıda alışverişi yapan tüketicilerin davranışları, Fishbein ve Ajzen'in Planlı Davranışlar Teorisini (1991) temel alan ve teknoloji kullanım davranışını açıklamak için geliştirilen Teknoloji Kabul Modeli'ne (Davis, 1989) dayanarak, ve bu modele güven, haz, kalite, niyet ve tutum gibi faktörler dahil edilerek ilerletilmiş bir model olan Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR

Bu çalışmada kavramsal çerçeve; tüketici satın alma davranışları ve tüketici davranış modellerinden oluşmaktadır. İlk bölümde tüketici ve online tüketici kavramı ile satın alma davranışları ve satın almayı etkileyen faktörlere yer verilmiştir. İkinci bölümde, tüketici ve online tüketici davranış modelleri anlatılarak Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli incelenecektir.

2.1. Tüketici Davranışları

Pazarlama bilimi açısından en temel tanımıyla tüketici; bireysel veya ailesinin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda mal, hizmet vb. pazarlama unsurlarını satın alan veya satın alma kapasitesine sahip olan bireydir (Karabulut, 1981, s. 11).

İlk çağlardan günümüze kadar gelen zaman süresince tüketici davranışlarının değişim gösterdiği gözlemlenmiştir. İlk zamanlarda tüketim kavramı gerekli ihtiyaçların karşılanması şeklinde algılanırken; günümüzde yalnızca gerekli ihtiyaçların karşılanması olarak görülmekten ziyade bireylerin yer aldığı toplumdan, statülerine kadar pek çok unsurdan etkilenecek tüketim faaliyetinde buldukları görülmüştür (Solak, 2019, s. 44).

Bilgi teknolojisinde günden güne yaşanan ilerlemeler, tüketicilerin online tüketicilere evrilmesini sağlarken, yeni jenerasyonun büyük çoğunluğu ilk alışverişlerine neredeyse online bir tüketici olarak başlamaktadır (Chen, 2009, s.1).

2.2. Tüketici Satın Alma Davranış Süreci

Şekil 1: Tüketici Satın Alma Karar Süreci

Kaynak: Kotler, P., Armstrong, G., Opresnik, M.O. (2017). Principles of marketing. 17. Baskı. Pearson.

Satın alma karar süreci Şekil 1’de gösterildiği şekilde; gereksinimlerin açığa çıkması, bilgi sahibi olma ve alternatif arayışı, alternatiflerin karşılaştırılması, satın almaya ilişkin karar, satın alma sonrasındaki değerlendirme aşamalarından meydana gelmektedir. Eğer tüketici satın alma sonrasında memnun kalırsa, bir sonraki ihtiyaç anında aynı ürün veya hizmeti tekrar tercih eder. Ancak memnuniyet sağlanamazsa, tüketici bir sonraki alışverişinde karar verme sürecine yeni baştan başlar

Çevrimiçi alışveriş geleneksel alışverişe kıyasla, daha fazla pazarlık hakimiyeti ve denetleme gücünü tüketicilere sağlar, çünkü İnternet sayesinde hazli hazırda bulunan ürünler ve hizmetler hakkında daha fazla bilgi edinme olanağı vardır. Çevrimiçi alışveriş, tüketicilere yer alan pek çok seçeneğin arasından en iyi seçimi yapabilme şansını verir. Bazı çevrimiçi mağazaların, tüketicilere bu kadar çok alternatif arasından ürün ve hizmet bulmalarına, karşılaştırmalarına ve satın almalarına yardımcı olan akıllı öneri araçları bulunmaktadır. (Huseynov & Yıldırım, 2016, s. 452-453).

2.3. Tüketicilerin Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörler

Tüketici davranışları, tüketicilerin kişisel ihtiyaçlarının ve güdülerinin, algılamalarının, öğrenme sürecinin, inanç ve tutumlarının etkisiyle ortaya çıkarken; diğer taraftan, bireyin içinde bulunduğu toplumdaki kültür, sosyal sınıf, referans grupları ve aile gibi faktörlerin de etkisi altında şekillenir. (Durmaz, Oruç ve Kurtlar, 2011, 118).

Tüketici davranışlarını etkileyen faktörleri; kişisel faktörler, kültürel faktörler, sosyal faktörler ve psikolojik faktörler olarak 4 grupta toplamak mümkündür (Durmaz, 2008, s. 36).

Tüketicilerin satın alma davranışını etkileyen kişisel faktörler; kişilerin yaşam tarzı, demografik faktörler (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek grubu ve gelir seviyesi) ve durumsal faktörler (fiziksel çevre ve zaman) olarak açıklanmıştır (Skinner, 1990, s. 123).

2.4. Tüketici Davranış Modelleri

2.4.1. Assael Modeli

Assael modeli, satın alma kararlarını iki farklı açıdan incelemektedir. İlk boyut, tüketicinin kararının karmaşık bir süreçten mi yoksa alışkanlık temelli rutin bir eylemden mi kaynaklandığını belirlemektir. Tüketici kararları, yoğun bilişsel işlem ve değerlendirme gerektiren karmaşık süreçler olabileceği gibi, düşünmeye pek yer bırakmayan, otomatikleşmiş rutinler şeklinde de ortaya çıkabilir.

İkinci boyut ise tüketicinin ilgi düzeyine veya ilgilenim seviyesine odaklanır. Yani, tüketicinin satın alma işlemi sırasında bilgi arama ve alternatifleri değerlendirme konusundaki ilgisinin derecesini ifade eder. Bu perspektife göre, tüketici davranışları, ilginin az veya çok olduğu durumlar olarak iki kategoriye ayrılabilir (Zaichowsky, 1994, s. 61).

2.4.2. Nicosia Modeli

Nicosia modeli, tüketici davranışlarını dört aşamalı bir bilgi ve geri bildirim süreci olarak tanımlar. Bu modele göre, ilk aşamada, tüketici davranışları üzerinde etkili olabilecek ürünler ve reklamlar gibi şirket çıktıları incelenir. İkinci aşamada, tüketiciler bu bilgileri araştırır ve değerlendirir. Üçüncü aşamada, eğer bu değerlendirme sonucunda olumlu bir motive edilme meydana gelirse, satın alma kararı alınır. Dördüncü ve son aşamada, satın alma işleminden sonra geri bildirim yapılmasıdır (Karabulut, 1985, s. 21).

Nicosia modelinin diğer modellerden ayrılan önemli bir özelliği, modelin sadece satın alma eylemini değil, bu eylemin öncesi ve sonrasını içeren karar sürecine odaklanmasıdır (Koç, 2012, s. 408).

2.4.3. Engel Kollat Blackwell Modeli

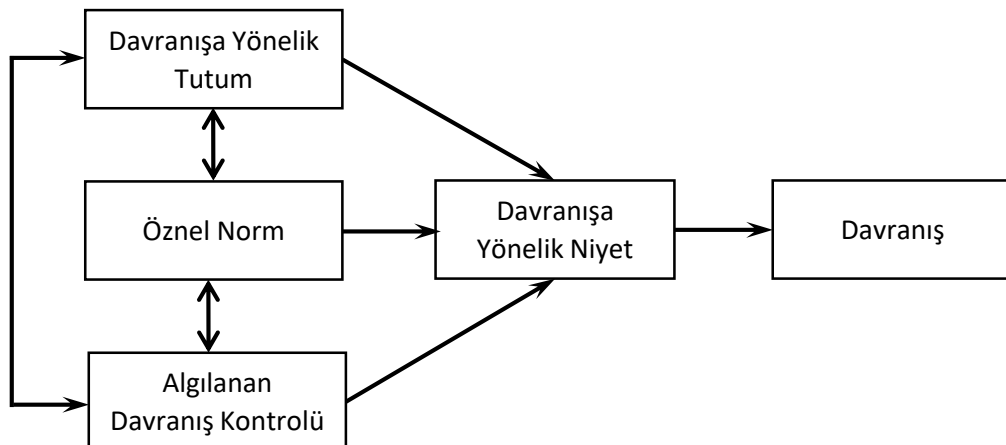
Modelin açıklamasına göre, tüketici, karar alma sürecine öncelikle problemi tanımlayarak başlar. Ardından, satın alma kararı hakkında araştırma yapıp bilgi toplamaya yönelir ve hem içsel hem de dışsal kaynaklardan sağladığı bilgilerle alternatifleri değerlendirir. Bu sürecin devamında tercihini belirleyen birey satın alma kararını verir ve en sonunda da satın almanın ardından gerçekleştirdiği değerlendirmeleri yapar (Tek, 1999, s. 222).

Engel Kollat Blackwell Tüketici Davranışları Modeli, tüketici karar alma sürecine etki eden değerler, yaşam biçimi, kişilik ve kültür gibi çeşitli faktörleri barındırır (İplikçi, 2022, s. 71).

2.4.4. Planlı Davranışlar Teorisi

Bu teori, Fishbein ve Ajzen (1975) tarafından ilk kez öne sürülerek 'Gerekçeli Eylem Teorisi' ni ortaya koymuşlardır. Gerekçeli eylem teorisi, davranışsal niyet, tutumlar ve öznel normlar olmak üzere üç ana unsurdan meydana gelir ve niyetin davranışı belirlediğini ortaya koyarak, niyetin davranışın temel belirleyicisi olduğunu öne sürer (Fishbein ve Ajzen, 1975, s. 10 - 17).

Ancak, bu teori daha sonra Ajzen tarafından revize edilmiş ve içeriği daha geliştirilerek 'Planlı Davranış Teorisi' ortaya konmuştur (Ajzen, 1991, s. 181). Gerekçeli eylem teorisine benzer şekilde, planlanmış davranış teorisinin temel odak noktası da bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme konusundaki niyetidir (Ajzen ve Madden, 1986, s. 460). Ancak, bu iki model arasında belirgin bir fark, tutum ve öznel norm değişkenlerinin yanı sıra planlanmış davranış teorisine, davranışsal niyetleri etkileyen bir faktör olarak algılanan davranış kontrolünün eklenmiş olmasıdır (Madden, Ellen ve Ajzen, 1992, s. 3-9).

Şekil 2: Planlanmış Davranış Teorisi

Kaynak: Ajzen, Icek (1991), "The Theory of Planned Behavior", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), s. 182.

Planlanmış davranış teorisi, kişisel tutumlar, öznel normlar ve algılanan davranış kontrolü olmak üzere üç faktörün davranışlar üzerinde etki sahibi olduğunu iddia etmektedir. Teoriye göre, bir davranış olumlu bir şekilde değerlendirildiğinde (kişisel tutum), bu davranışın yapılma ihtimali artar. Ayrıca, teoriye göre, bir bireyin değer verdiği kişilerin herhangi bir davranışa yönelik olumlu bir görüşe sahip olmaları (öznel norm), bu bireyi o davranışı yapmaya yönlendirecektir. Son olarak, bireyler kendi davranışları üzerinde kontrol sahibi olduklarını algıladıklarında (algılanan davranış kontrolü), bu durum davranışın gerçekleştirilmesini daha da destekleyecektir (Nunko ve Ramkissoon, 2010, s. 529).

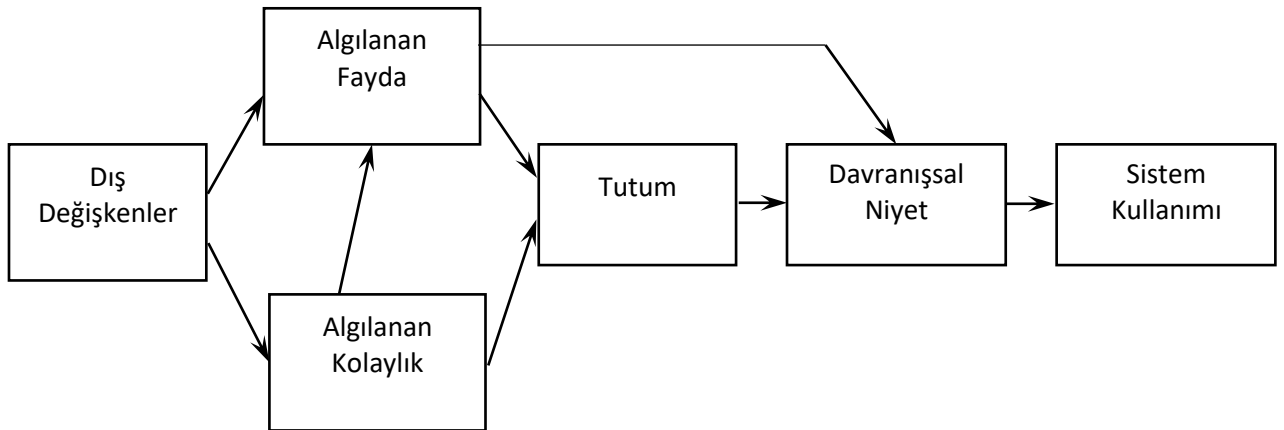
2.4.5. Online Tüketici Davranış Modelleri

2.4.5.1. Teknoloji Kabul Modeli

Teknoloji Kabul Modeli (TAM), genel olarak bireylerin teknolojiyi kullanma niyetlerini öngörmek için kullanılır ve bu modelin temelini Ajzen ve Fishbein tarafından ortaya konan Planlı Davranış Teorisi sağlar. Planlı Davranış Teorisi, sosyal psikoloji alanında yaygın olarak kullanılan bir teoridir ve bilinçli davranışların nedenleriyle derinlemesine bir bağlantı gösterir (Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989, s. 982).

Modelin ana argümanı, bir bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetinin, iki temel faktöre dayandığıdır: Bireyin, bu davranışın sonuçlarına dair kişisel inançları ve/veya bireyin, bu davranışı gerçekleştirme gerektiği yönündeki referans grubu normlarına ilişkin inançları. Özetle, oluşturulan davranışsal niyetler teorisine göre, bireysel inançlar veya normatif inançlar ve bu inançların davranışlarla ilişkisi, bireyin eylemlerini şekillendirir (Sheth, Gardner ve Garrett, 1988).

Davis tarafından geliştirilmiş olan Teknoloji Kabul Modeli, bir bireyin belirli bir teknolojiyi satın alıp kullanma niyetini öngörmek amacıyla kullanılır. Modelin öğeleri; algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fayda, tüketicinin teknoloji kullanımına yönelik tutumu, kullanıma ilişkin davranışsal niyeti ve sistem kullanımını içerir. Benimseme niyeti, bir kişinin teknolojiyi kullanma konusundaki tutumu ile, bu durumda kullanımın kolaylığı ve kullanılabilirlik ile açıklanır (Ko, Kim ve Lee, 2009, s. 669 - 687).

Şekil 3: Teknoloji Kabul Modeli

Kaynak: Davis F.D., Bagozzi R.P., Warshaw P. R., (1989). "User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models", *Management Science*, 35(8), s. 982-1003.

Teknoloji Kabul Modeli'nin çekirdeğinde, yeni bir teknolojinin veya teknolojik ilerlemenin bireyler tarafından benimsenmesini etkileyen temel faktörler; algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan yarar

değişkenleridir (Wang, Gu ve Aiken, 2010, s. 53). Davis, algılanan yararı, bir kişinin belirli bir sistem kullanımıyla iş performansını artıracığına olan inanç düzeyi olarak tanımlarken, algılanan kullanım kolaylığını ise, bir kişinin belirli bir sistemi zahmetsizce kullanabileceğine dair inanç düzeyi olarak ifade etmiştir (Lin, Chuan ve Denis, 2008).

2.4.5.2. Online Alışveriş Kabul Modeli

Online Alışveriş Kabul Modeli (OAKM) klasik pazarlama ve mağazacılık teorileri birbirine entegre edilerek oluşturulmuştur (Zhou vd., 2007, s. 41). Bu model, internet sitelerinin içeriğini ve dizaynını değerlendirirken, aynı zamanda tüketicilerin davranışsal yönlerini de analiz etmektedir (Wolfinger ve Gilly, 2003, s. 85).

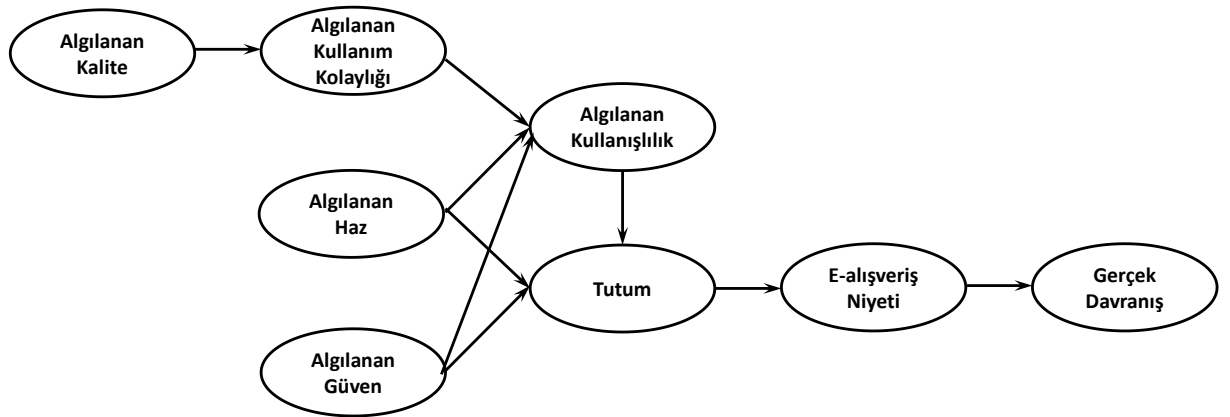
2.4.5.3. Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli

Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM), teknolojik kabul süreçlerini daha geniş bir perspektiften ele alarak, teknolojiyi merkezine alan bir model olan Teknoloji Kabul Modeli (TKM) ve Online Alışveriş Kabul Modeli (OAKM) baz kabul edilerek ilerletilmiştir. GOAKM, Teknoloji Kabul Modeline kıyasla davranışsal sonuçlara daha fazla odaklanmaktadır (Yanık, 2014, 28).

Bu çalışma çevrimiçi gıda alışverişi yapan tüketicilerin satın alma davranışlarını hangi faktörlerin etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu hedefe ilerleyen yolda, çevrimiçi market alışveriş sitelerini, mobil uygulamaları kullanan tüketicilerin davranışları, Teknoloji Kabul Modeli (TKM) başlangıç noktası kabul edilerek ve TKM'ye güven, kalite, tutum, haz ve niyet gibi faktörler ilave edilerek ilerletilmiş bir model olan Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile analiz edilmiştir.

Teknoloji Kabul Modeli, teknolojiyi benimsemenin öncelikli olarak algılanan mantıksal faydalarla ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. Model, sosyal normlar ve teknolojik beklentilerle zenginleştirilmiş olsa da, keyif ve eğlence gibi hedonik unsurların dışlandığı göze çarpmaktadır (Leung, 2007, s. 117).

Teknoloji Kabul Modeli (TKM), tüketicilerin yeni teknolojileri ne ölçüde benimsediğine ve bir web sitesinin tüketici tarafından nasıl değerlendirildiğine odaklanır. Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ise, TKM'nin ölçütlerini kapsayarak, bu faktörlerin yanı sıra davranışsal etkenleri de analiz eder (Zhou ve diğerleri, 2007, s. 42).

Şekil 4: Teknoloji Kabul Modeli

Kaynak: Çelik, H. E. ve Yılmaz, V. (2011). Extending The Technology Acceptance Model for Adoption of E-Shopping by Consumers in Turkey. Journal of Electronic Commerce Research, 12 (2), s. 154.

Teknoloji Kabul Modeli (TKM) ve Online Alışveriş Kabul Modeli (OAKM) üzerine kurulan Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM), Algılanan Kalite (Bilgi Kalitesi, Servis Kalitesi

ve Sistem Kalitesi), Algılanan Güven, Algılanan Kullanım Kolaylığı, Algılanan Kullanışlılık, Algılanan Haz, Algılanan Tutum, Çevrimiçi Alışveriş Niyeti ve Gerçek Davranış boyutlarından oluşmaktadır.

2.4.5.4. Yenilik Yayılım Kuramı

Rogers (1995) yenilikçiliği tüketiciler tarafından yeni olarak algılanan bir fikir, uygulama ya da nesne olarak yeniliği tanımlamıştır. Yeniliklerin yayılımı ise, bu yeniliklerin zamanla toplumla nasıl etkileştiğini ve tüketicilerin bu yeniliklere nasıl uyum sağladığını veya reddettiğini belirten bir süreç olarak tanımlanır.

Çok sayıda çalışmada incelenen ve hizmetin yeni çağı olarak kabul edilebilecek evden yapılan alışverişin yeni bir türü olan online alışveriş (Lin, 2008, s. 433), yenilikçilik ile alışveriş niyeti arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Araştırmalar, yenilikçi tüketicilerin online alışverişini benimseme konusunda daha yüksek bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir (Aldás-Manzano, Ruiz-Mafé ve Sanz-Blas, 2009, s. 739-757).

2.4.5.4.1. Tüketici Yenilikçiliği

Hirschman (1980) araştırmasında, tüketicinin yenilikçilik özelliğini; yeni bilgileri keşfetme ve heyecan verici deneyimler peşinde koşma isteğini yansıtan bir kişilik niteliği olarak belirtmiştir (Lin, 2016, s. 950).

Steenkamp, Hofstede ve Wedel (1999, s. 56) tüketici yenilikçiliğini, tüketicilerin geçmiş alışveriş ve tüketim alışkanlıklarından saparak yeni ve değişik ürünler ile markalar edinme eğilimi olarak tanımlamaktadırlar.

2.4.5.4.2. İlgi Alanına Özel Yenilikçilik

Goldsmith ve Hofacker (1991, s. 209), belirli bir ilgi alanındaki yenilikçiliğin, o alana ait yeni ürünleri kabul etme ve bu ürünler hakkında bilgi toplama isteğini ifade ettiğini vurgulamışlardır. İlgi alanına özel yenilikçiler; belirli bir ürün veya ürün grubuna yoğun ilgi gösteren, bu ürünlerle aktif olarak etkileşime geçen, ürün hakkında geniş bilgiye sahip ve bu nedenle ürünleri sıkça kullanan bireyler olarak tanımlanır. (Goldsmith ve Newell, 1997, s. 164).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Kapsamı ve Amaçları

İstanbul ilinde çevrimiçi market alışverişini yapan tüketiciler üzerinde gerçekleştirilen bu bilimsel çalışmanın amacı; Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile tüketicilerin çevrimiçi kanallardan (web siteleri, uygulamalar vs.) gıda alışverişini yapma davranışlarının belirlenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda; "Tüketicilerin çevrimiçi market alışverişine yönelik tutumlarını, satın alma niyetlerini ve satın alma davranışlarını etkileyen temel faktörler nelerdir?" araştırma sorusundan yola çıkılarak, tüketicilerin çevrimiçi gıda alışverişine yönelik tutumlarıyla, çevrimiçi gıda satın alma niyetlerini hangi faktörlerin etkilediği araştırılmaktadır. Ayrıca, ankete katılanların "cinsiyeti", "yaşı", "medeni durumu", "çocuk sayısı", "eğitim durumu", ve "aylık gelir düzeyleri" gibi demografik değişkenler ve çevrimiçi market alışverişini yapan tüketicilerin kullanım alışkanlıklarını ölçümlemeye yönelik sorular vasıtasıyla da, çevrimiçi gıda alışverişini yapan tüketicilerin sosya-demografik farklılıkları ile kullanım alışkanlıklarını ortaya çıkarmak ve bu demografik değişkenler ile kullanım alışkanlıklarının tüketicilerin çevrimiçi gıda satın alma davranışlarına olan etkilerini meydana çıkarmak da araştırmanın hedefleri arasında bulunmaktadır.

3.2. Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, kavramsal açıdan Fishbein ve Ajzen'in Planlı Davranışlar Teorisi'ni temel alan ve teknoloji kullanım davranışını açıklamak için geliştirilen Teknoloji Kabul Modeli'ne (Davis, 1989) dayanarak ileriye sürülen, Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile tüketicilerin çevrimiçi gıda alışverişine yönelik tutumlarıyla, çevrimiçi gıda satın alma niyetlerini hangi faktörlerin etkilediğini belirleme hedefi üstlenen bir modeldir.

Araştırma modelinin tasarımında Çelik ve Yılmaz'ın 2011 yılında ortaya koymuş oldukları "Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli" modelinden faydalanılmıştır (Şekil 5). Genişletilmiş

		2009.
H1c	Çevrimiçi market alışverişi yapmaya ilişkin algılanan sistem kalitesi, algılanan kullanım kolaylığı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Shih, 2004; Chang vd. 2005; Wang ve Head, 2007; Çelik, 2009.
H2a	Algılanan kullanım kolaylığı, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Shih, 2004; Çelik, 2009.
H2b	Algılanan kullanım kolaylığı, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Shih, 2004; Çelik, 2009.
H3a	Algılanan çevrimiçi market alışveriş hızı, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Van der heijden 2003; Çelik, 2009.
H3b	Algılanan çevrimiçi market alışveriş hızı, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Childers vd, 2001; Monsuwe, vd., 2004; Lee vd, 2005; Hassanein ve Head, 2007; Çelik, 2009.
H4a	Algılanan güven, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Gefen, 2000; Corbitt vd., 2003; Chang vd, 2005; Wang ve Head, 2007; Kim vd., 2008; Çelik, 2009.
H4b	Algılanan güven, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Gefen, 2000; Corbitt vd., 2003; Chang vd, 2005; Wang ve Head, 2007; Kim vd., 2008; Çelik, 2009.
H4c	Algılanan güven, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Gefen, 2000; Corbitt vd., 2003; Chang vd, 2005; Wang ve Head, 2007; Kim vd., 2008; Çelik, 2009.
H5a	Algılanan kullanılabilirlik, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Shih, 2004; Lingyun ve Dong, 2008; Çelik, 2009.
H5b	Algılanan kullanılabilirlik, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Shih, 2004; Lingyun ve Dong, 2008; Çelik, 2009.
H6	Tutum, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Davis, et al., 1989. Çelik, 2009.
H7	Çevrimiçi market alışveriş niyeti, çevrimiçi market alışveriş davranışını pozitif olarak etkiler.	Davis, et al., 1989. Çelik, 2009.
H8	Ürün ve teknolojiye erken adapte olmak, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.	George, 2004; Lassar, 2005; Javadi vd., 2012.

3.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanan, çevrimiçi anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Anket formu ise; çevrimiçi market alışverişi yapan tüketicilerin

kullanım alışkanlıklarını ölçümlemeye yönelik sorular ölçek soruları ve demografik sorular olmak üzere toplam 3 ana bölümden meydana gelmiştir. Anketin ilk bölümünde tüketicilerin çevrimiçi market alışverişlerine yönelik sorularından oluşan dört adet soru yöneltilmiştir. Anketin ikinci bölümü ise algılanan kalite, algılanan güven, algılanan kullanım kolaylığı, algılanan kullanılabilirlik, algılanan haz, çevrimiçi gıda alışverişine yönelik tutum, çevrimiçi gıda alışverişi yapma niyeti ve çevrimiçi gıda satın alma davranışı ve ilgi alanına özel yenilikçilik ifadelerinden meydana gelen toplam 45 ifadeyi içermektedir. Anketin üçüncü bölümünde ankete katılan katılımcılara yaş, cinsiyet, medeni hal, çocuk sayısı, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve çalışma durumu sorularından oluşan yedi adet demografik soru yöneltilmiştir.

3.5. Anket Formunun Geliştirilmesi

İstanbul ilinde yapılan bu çalışma için araştırma verileri çevrimiçi anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Literatürde benzer konulara odaklanan önceki çalışmalarda yer alan ölçek soruları, bu çalışma modeline uygun şekilde düzenlenerek ilgili anket formu hazırlanmıştır. Buna göre “kesinlikle katılmıyorum” ile “kesinlikle katılıyorum” ifadeleri arasında, 5’li Likert sistemi doğrultusunda oluşturulan anket sorularının değişkenlerini ve bu ölçeklerin ilgili literatür dayanaklarını ise Tablo 2’deki şekilde özetlemek mümkündür (Çelik, 2009; Şen, 2017):

Tablo 2: Araştırmanın Değişkenleri ve Kullanılan Ölçeklerin Literatür Dayanakları

Değişkenin Adı	Değişkenin Ölçeği için Yararlanılan İlgili Literatür Kaynakları
Algılanan Kullanılabilirlik	Davis, 1989; Moon and Kim, 2001; Chen and Gillenson, 2002; Shih, 2004; Klopping and McKinney, 2004; Hassanein and Head, 2006; Cry, et al., 2007; Smith, 2008
Algılanan Kullanım Kolaylığı	Davis, 1989; Moon and Kim, 2001; Chen and Gillenson, 2002; Shih, 2004; Klopping and McKinney, 2004; Yu, et al., 2005; Lim, et al., 2005; ; Hassanein and Head, 2006; Cry, et al., 2007; Smith, 2008
Algılanan Haz	Lim, et al., 2005; Yu, et al., 2005; Hassanein and Head, 2006; Cry, et al., 2007; Lu, et al., 2008
Algılanan Tutum	Taylor and Todd, 1995; Moon and Kim, 2001; Suh and Han, 2002; Shih, 2004; Yu, et al., 2005; Hsu, et al., 2006; Crespo and Rodriguez, 2008; Lian and Lin, 2008; Smith, 2008
Algılanan Bilgi Kalitesi	Liu and Arnett, 2000; Corbitt, et al., 2003; Shih, 2004; Kim, et al., 2008
Algılanan Servis Kalitesi	Liu and Arnett, 2000; Corbitt, et al., 2003; Shih, 2004
Algılanan Sistem Kalitesi	Liu and Arnett, 2000; Corbitt, et al., 2003; Shih, 2004
Algılanan Güven	Gefen, 2000; Corbitt, et al., 2003; Gefen, Karahanna and Straub, 2003; Pavlou, 2003; Yu, et al., 2005; Lim, et al., 2005; Kim, et al., 2008
Algılanan (Çevrimiçi Market Alışverişi) Niyet	Moon and Kim, 2000; Chen, et al., 2002; Suh and Han, 2002; Wang and Head, 2007; Crespo and del Bosque, 2008; Kim, et al., 2008
Gerçek Davranış	Shih, 2004; Lim, et al., 2005

3.6. Ana Kütlenin Seçimi ve Örneklem Çerçevesinin Belirlenmesi

Araştırmanın kapsamına giren ve örnekleme oluşturan kişiler, İstanbul ilinde yaşayan ve çevrimiçi market alışverişi yapan 18 yaş ve üstündeki tüketicilerdir. Ayrıca çevrimiçi market alışverişinin kendi ekosistemi içerisindeki uygulamaları (online sipariş, tedarik vs.) açısından araştırma, tüm çevrimiçi kanalların aktif olarak hizmet verdiği yer olan İstanbul ilinde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeplerden ötürü İstanbul ili dışında yaşayan ve çevrimiçi market alışverişi yapan tüketiciler araştırmaya dahil edilmemiştir. Bunun yanı sıra, 18 yaşın altında olan ve çevrimiçi market alışverişi yapan tüketiciler de araştırma kapsamında yer almayacaktır. Bu bakımdan yapılan ilgili bilimsel çalışma sonuçlarının Türkiye’de çevrimiçi market alışverişi yapan tüm tüketiciler için genellemesi malesef mümkün olmayacaktır. Elde edilecek araştırma sonuçlarının ileride gerçekleştirilebilecek benzer araştırmalarla daha da ileri taşınabileceği ancak şu an için İstanbul ilinde yaşayan tüketicilerin çevrimiçi market alışverişine yönelik tutumlarını, satın alma niyetlerini ve satın alma davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesine yol göstereceği öngörülerek ifade edilebilir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Araştırmanın Analizi

Katılımcıların demografik bilgilerine dair kategorik soruların cevaplarına frekans analizi yapılmış ve bu verilerin dağılımı “n” ve “%” biçiminde tablolar aracılığıyla gösterilmiştir. Sonrasında, Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modelini (GOAKM) alt boyutları ve İlgi Alanına Özel Yenilikçilik (İAÖY) ölçeği arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Analiz türünü belirlemeden önce, verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile kontrol edilmiştir. Ayrıca, verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri analiz edilerek -1.5 ile +1.5 değerleri arasında olduğu saptanmıştır. Normal dağılım gösteren veriler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bu bölümdeki analizinde SPSS v23 istatistik programı kullanılmıştır. Model ve ölçeklerin geçerliliği Yapısal Eşitlik Modellemesi ile test edilmiştir. Çalışmada ele alınan ölçeklerin güvenilirliği, Cronbach Alfa katsayısı ile ölçülmüş ve yüksek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

4.1.1. Anket Sorularının Dağılımları

Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM)’ne ait ifadelerin değerlendirmesi Tablo 3’te sunulmuştur:

Tablo 3: Araştırmada Kullanılan GOAKM’ne Ait İfadelerin Değerlendirilmesi

GOAKM	Ort.	SS.
1. Online market alışverişi yapmak alışveriş performansımı artırır.	3,563	1,2137
2. Online market alışveriş siteleri/mobil uygulamaları, market alışverişi yapmak için kullanışlıdır.	4,089	,9463
3. Online market alışverişi yapmak alışveriş etkinliğimi (seçim, karar, vb.) artırır.	3,604	1,1961
4. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak daha iyi satın alma kararı için bilgi sağlar.	3,622	1,1923
5. Online market alışverişi yapmayı öğrenmek kolaydır.	4,439	,7500
6. Online market alışveriş siteleriyle/mobil uygulamalarıyla karşılıklı etkileşimim açık ve anlaşılabilir.	3,972	,9738
7. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak kolaydır.	4,330	,8367
8. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamaları kullanmada kendimi becerikli buluyorum.	4,419	,8469
9. Online market alışveriş sitelerinde/sistemlerinde istediğimi bulmak benim için kolaydır.	4,241	,9165

*10. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak sinir bozucudur.	1,848	1,0639
*11. Online market alışverişini yapmak hoşuma gitmez.	1,848	1,1688
*12. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak eğlenceli değildir.	2,124	1,1883
*13. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak sıkıcıdır.	1,931	1,1065
14. Online market alışveriş yapmak bana zaman tasarrufu sağlar.	4,322	,9808
15. Online market alışveriş sitelerinin/mobil uygulamalarının kullanımı güvenli değildir.	2,277	1,0274
16. Online market alışveriş yapmak benim kişisel gizliliğimi riske atar.	2,530	1,1168
17. Online market alışveriş yapmak bana para tasarrufu sağlar.	2,959	1,3031
18. Online market alışveriş yapmak sosyal iletişimimi kaybetmeme neden olur.	2,299	1,2985
19. Online market alışveriş siteleri/mobil uygulamaları, perakende mağazalarından daha çok ürün ve hizmete sahiptir.	3,183	1,2967
20. Online market alışveriş sitelerinin/mobil uygulamalarının benim için yararlı (zaman, fiyat, karar, vb.) olduğunu düşünüyorum.	3,873	1,0110
21. Online market alışveriş yapma konusunda pozitif (olumlu) düşünceye sahibim.	4,107	,9322
22. Sunulan bilginin bütünlüğü, online market alışveriş sitesini/mobil uygulamalarını kullanma kararımı etkiler.	4,129	,9001
23. Sunulan bilginin anlaşılabilirliği, online market alışveriş sitesini/mobil uygulamalarını kullanma kararımı etkiler.	4,226	,8980
24. Sunulan bilginin yeterliliği, online market alışveriş sitesini/mobil uygulamalarını kullanma kararımı etkiler.	4,211	,8903
25. Ürün teslim etme hızı online market alışveriş sitesini/mobil uygulamaları kullanma kararımı etkiler.	4,437	,8424
26. Ürün iade etme kolaylığı, online market alışveriş sitesini/mobil uygulamaları kullanma kararımı etkiler.	4,343	,9997
27. Ödeme kolaylığı, online market alışveriş sitesini/mobil uygulamaları kullanma kararımı etkiler.	4,421	,8621
28. Kişisel bilgilerimin korunması online market alışveriş sitesini/mobil uygulamaları kullanma kararımı etkiler.	4,381	,9176
29. Web sitelerin/mobil uygulamaların soru destekleme işlevi online market alışveriş yapma kararımı etkiler.	4,033	1,0394
30. Arama motorlarının işlevi online market alışveriş yapma kararımı etkiler.	3,881	1,1518
31. Web sitelerin/mobil uygulamaların güvenilirliği online market alışveriş yapma kararımı etkiler.	4,442	,8367
32. Online market alışveriş yapmak güvenlidir.	3,668	,9321
33. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamaları kullanmada kişisel bilgilerin saklanması önemlidir.	4,604	,8353
34. Kredi kartı kullanarak internet üzerinden market alışveriş yapmada güvenlik önemlidir.	4,764	,6240
35. Online market alışveriş sitelerinin/mobil uygulamaların verilerine hiç kimse izinsiz olarak erişim sağlayamaz.	3,464	1,2377
36. Online market alışveriş siteleri/mobil uygulamaları yeterli miktarda veri saklamada etkilidir.	3,365	1,0206
37. Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamaları kullanmada servis sağlayıcı önemlidir.	4,173	,8914
38. Mümkün olan en kısa zamanda online market alışveriş yapacağım.	3,589	1,2184
39. Gelecekte de online market alışveriş yapma eğilimindeyim.	4,160	1,0226

40. Gelecekte online market alışverişi yapmayı sürdüreceğim.	4,188	1,0065
41. Gelecekte düzenli olarak online market alışverişi yapacağım.	3,853	1,1867
42. Son bir yıl içinde internet üzerinden kaç kez market alışverişi yaptınız?	4,192	1,3396
43. Son bir yıl içinde internet üzerinden yaptığınız market alışverişlerinde ne kadar para harcadınız?	4,048	1,3907

*Ters madde

Araştırmada kullanılan **GOAKM’ne** ait ifadelerin ortalama puanları değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin “Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamaları kullanmada kişisel bilgilerin saklanması önemlidir.” (ort:4.60) ve “Kredi kartı kullanarak internet üzerinden market alışverişi yapmada güvenlik önemlidir” (ort:4.76) ifadeleri olduğu, en düşük ortalama puana sahip ifadelerin ise; “Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak sinir bozucudur” (ort:1.84) ve “Online market alışverişi yapmak hoşuma gitmez.” (ort:1.84) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

İlgi Alanına Özel Yenilikçilik (İAÖY) ölçeğine ait ifadelerin değerlendirmesi Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4: Araştırmada Kullanılan İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeğine Ait İfadelerin Değerlendirilmesi

İAÖY Ölçeği	Ort.	SS.
1. Nasıl yapılacağını gösteren kimse olmasa bile online market alışverişi yapma konusunda kendime güvenirim.	4,520	,73 85
2. Kullanan birini gördükten sonra; interneti market alışverişi için kullanırken, kendimi güvenli hissedirim.	3,764	1,1 314
3. Yakın çevremde genellikle yeni teknolojileri ilk deneyen kişi benim.	3,467	1,2 044
4. Arkadaşlarım yeni bir şey deneyeceklerse bana danışırlar.	3,371	1,1 457

Araştırmada kullanılan **İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeğine** ait ifadelerin ortalama puanları değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadenin “Nasıl yapılacağını gösteren kimse olmasa bile online market alışverişi yapma konusunda kendime güvenirim.” (ort:4.52) ifadesi olduğu, en düşük ortalama puana sahip ifadenin ise; “Arkadaşlarım yeni bir şey deneyeceklerse bana danışırlar.” (ort:3.37) ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı Tablo 5’te sunulmuştur:

Tablo 5: Demografik Değişkenler

Sosyo-Demografik Veriler	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	143 36,3
	Kadın	251 63,7
Yaş	18-24 yaş	68 17,3
	25-34 yaş	122 31,0
	35-44 yaş	81 20,6
	45-64 yaş	114 28,9
	65 ve üzeri	9 2,3
Medeni Durum	Bekar	204 51,8

	Evli	190	48,2
	Yok	231	58,6
Çocuk	1 çocuk	88	22,3
	2 çocuk	66	16,8
	3 çocuk ve üzeri	9	2,3
Eğitim	Lise ve altı	28	7,1
	Üniversite	244	61,9
	Yüksek Lisans	100	25,4
	Doktora	22	5,6
Meslek	Emekli	64	16,2
	İşveren	13	3,3
	Memur	24	6,1
	Öğrenci	62	15,7
	Özel Sektör	197	50,0
	Çalışmıyor	15	3,8
	Diğer	19	4,8
Gelir	0 - 11.402 TL	64	16,2
	11.403 - 22.805 TL	52	13,2
	22.806 - 34.208 TL	83	21,1
	34.209 - 45.611 TL	52	13,2
	45.612 - 57.014 TL	52	13,2
	57.015 TL ve üstü	91	23,1
	Total	394	100,0

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı değerlendirildiğinde; %63,7'sinin kadın, %31'inin 25-34 yaş, %51,8'inin bekar, %58,6'sının çocuksuz, %61,9'unun üniversite mezunu, %50'sinin özel sektör çalışanı, %23,1'inin 57.015TL ve üzeri gelire sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların internet kullanım özelliklerinin dağılımı Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6: Katılımcıların İnternet Kullanım Özelliklerinin Dağılımı

		Sıklık (n)	Yüzde (%)
İnterneti ne sıklıkla kullanırsınız?	Ayda bir	5	1,3
	Ayda birkaç kez	9	2,3
	Haftada bir	4	1,0

	Haftada birkaç kez	17	4,3
	Her gün	359	91,1
Günün kaç saatini internette geçirirsiniz?	2 saatten az	42	10,7
	2 - 4 saat	164	41,6
	5 - 7 saat	102	25,9
	8 - 10 saat	55	14,0
	10 saatten fazla	31	7,9
	Total	394	100,0

Katılımcıların internet kullanım özelliklerinin dağılımı değerlendirildiğinde; %91,1'i her gün internet kullanmakta, %41,6'sı günde 2-4 saatini internette geçirmektedir.

4.1.2. GOAKM ve Alt Boyutları ile İlgili Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeği Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

GOAKM ve alt boyutları ile ilgili alanına özel yenilikçilik ölçeği arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi Tablo 7'de sunulmuştur:

Tablo 7: Araştırmada Kullanılan GOAKM ve Alt Boyutları ile İlgili Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeği Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

	AK	AK K	AH	AT	AB K	AS EK	AS K	AG	AN	İAÖ Y
AK	1									
AK K	,546** ,000	1								
AH	,497** ,000	,519** ,000	1							
AT	,394** ,000	,224** ,000	- ,089	1						
ABK	,409** ,000	,346** ,000	,265** ,000	,279** ,000	1					
ASE K	,327** ,000	,301** ,000	,241** ,000	,272** ,000	,601** ,000	1				
ASK	,310** ,000	,276** ,000	,256** ,000	,232** ,000	,538** ,000	,716** ,000	1			
AG	,298** ,000	,349** ,000	,282** ,000	,130** ,010	,365** ,000	,367** ,000	,419** ,000	1		
AN	,637** ,000	,438** ,000	,509** ,000	,309** ,000	,406** ,000	,379** ,000	,331** ,000	,401** ,000	1	
İAÖ Y	,437** ,000	,436** ,000	,250** ,000	,187** ,000	,362** ,000	,368** ,000	,345** ,000	,426** ,000	,487** ,000	1

Araştırmada kullanılan GOAKM ve alt boyutları ile ilgi alanına özel yenilikçik ölçeği arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; tüm alt boyutlar ve İAÖY ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. İAÖY ölçeği ile GOAKM arasındaki en düşük düzeyde ilişki Algılanan Tutum boyutu ($r=,187$ $p=,000$) ve en yüksek ilişki Algılanan Niyet boyutu arasında olduğu belirlenmiştir ($r=,487$ $p=,000$).

4.1.3. Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) Değişkenlerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli'nin teorik olarak öngörülen ve DFA neticesi elde edilen 10 faktörlü yapısının yapısal geçerliliği ve uyum indeksleri Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile analiz edilmiştir. Maximum Likelihood Yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda, ölçek maddelerine ait standart regresyon ağırlıkları ve anlamlılık seviyeleri incelenmiştir. Tüm ölçek maddelerinin anlamlılık seviyesi ve standart regresyon katsayıları uygun bulunmuştur. Analiz neticesinde modifikasyon önerilerine gelindiğinde, e6 ve e5,e8; e7 ve e9; e20 ve e14,e15; e16 ve e17; e31 ve e34; e33 ve e34,e35, e36 maddeleri arasında toplam 10 modifikasyon önerisi mevcuttur. Modifikasyonlar uygulanmadan önceki uyum indeksleri şu şekildedir: [$\chi^2/SD=2,937$ ($p=0,000$); $GFI=0,761$; $AGFI=0,722$; $RMSEA=0,070$; $CFI=0,835$].

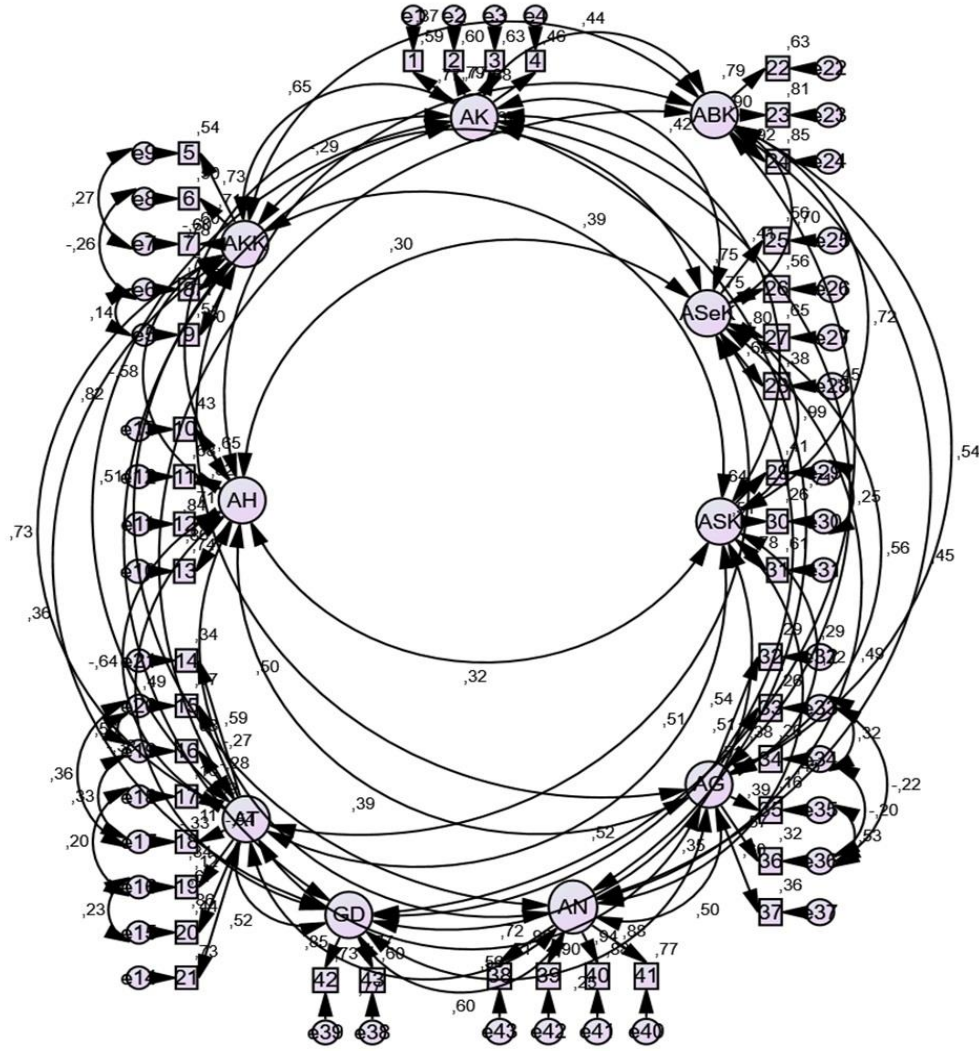
Ölçek maddelerinin teorik temelleri gözden geçirildiğinde, maddeler arası potansiyel bir ilişki olduğu belirlenmiş ve uygun modifikasyonlar gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin etkin modeli Şekil 6'da gösterilmiş, Tablo 8'de ise ölçeğin uyum indeksleri ve kabul edilebilir değerleri sunulmuştur.

Tablo 8: GOAKM Uyum İndeks Değerleri ve Kabul Edilebilir Değerler

Kabul Edilebilir Değerler		İyi Uyum	GOAKM	Sonuç
χ^2/sd	$3 < (\chi^2/df) < 5$	<3	2.361	İyi Uyum
RMSEA	<0,08	<0,05	0.049	İyi Uyum
CFI	>0,90	>0,95	0.986	İyi Uyum
GFI	>0,80	>0,90	0.816	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	>0,80	>0,90	0.883	Kabul Edilebilir Uyum

Kaynak: Wheaton, Muthen, Alwin ve Summers (1977); Steiger (2007); Hu ve Bentler (1999)

Yapısal Eşitlik Modeli kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda, anlamsız değerlere rastlanmamış, uyum indeksleri uygun bulunmuş ve modelin geçerliliği tespit edilmiştir.

Şekil 6: Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) DFA Path Diyagramı

Tablo 9: GOAKM Modeli Standart Regresyon Katsayısı ve Anlamlılık Düzeyleri

			St.Regresyon Katsayısı	p
1	ϵ < ---	Algılanan Kullanışlılık	,768	,000
2	ϵ < ---	Algılanan Kullanışlılık	,773	,000
3	ϵ < ---	Algılanan Kullanışlılık	,794	,000
4	ϵ < ---	Algılanan Kullanışlılık	,677	,000
9	ϵ < ---	Algılanan Kullanım Kolaylığı	,713	,000
8	ϵ < ---	Algılanan Kullanım Kolaylığı	,722	,000

			St.Regresyon Katsayısı	p
7	s < --- Kolaylığı	Kullanım	,775	,00 0
6	s < --- Kolaylığı	Kullanım	,709	,00 0
5	s < --- Kolaylığı	Kullanım	,732	,00 0
13	s < --- Algılanan Haz		,859	,000
12	s < --- Algılanan Haz		,843	,00 0
11	s < --- Algılanan Haz		,823	,00 0
10	s < --- Algılanan Haz		,653	,00 0
21	s < --- Algılanan Tutum		,856	,000
20	s < --- Algılanan Tutum		,666	,00 0
19	s < --- Algılanan Tutum		,342	,00 0
18	s < --- Algılanan Tutum		-,329	,00 0
17	s < --- Algılanan Tutum		,395	,00 0
16	s < --- Algılanan Tutum		-,283	,00 0
15	s < --- Algılanan Tutum		-,270	,00 0
14	s < --- Algılanan Tutum		,585	,00 0
22	s < --- Algılanan Bilgi Kalitesi		,794	,000
23	s < --- Algılanan Bilgi Kalitesi		,901	,00 0
24	s < --- Algılanan Bilgi Kalitesi		,923	,00 0
25	s < --- Algılanan Servis Kalitesi		,748	,000
26	s < --- Algılanan Servis Kalitesi		,747	,00 0
27	s < --- Algılanan Servis Kalitesi		,805	,00 0
28	s < --- Algılanan Servis Kalitesi		,616	,00 0
29	s < --- Algılanan Sistem Kalitesi		,643	,000
30	s < --- Algılanan Sistem Kalitesi		,510	,00 0
31	s < --- Algılanan Sistem Kalitesi		,784	,00 0

		St.Regresyon Katsayısı	p	
32	^s < ---	Algılanan Güven	,537	,000
33	^s < ---	Algılanan Güven	,512	,000
34	^s < ---	Algılanan Güven	,505	,000
35	^s < ---	Algılanan Güven	,395	,000
36	^s < ---	Algılanan Güven	,566	,000
37	^s < ---	Algılanan Güven	,603	,000
41	^s < ---	Algılanan Niyet	,879	,000
40	^s < ---	Algılanan Niyet	,937	,000
39	^s < ---	Algılanan Niyet	,949	,000
38	^s < ---	Algılanan Niyet	,717	,000
43	^s < ---	Gerçek Davranış	,773	,000
42	^s < ---	Gerçek Davranış	,854	,000

4.1.4. Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi

Araştırmanın güvenilirliğini belirlemek için kullanılan Cronbach Alfa Katsayısı, ölçütler arasındaki iç uyumu değerlendirmek için kullanılmıştır.

Tablo 10: Araştırmada Kullanılan GOAKM Modeli ve Alt Boyutlarına Ait Güvenirlik Analizleri

Ölçekler	Cronbach's Alpha	n
Algılanan Kullanışlılık	,836	4
Algılanan Kullanım Kolaylığı	,848	5
Algılanan Haz	,872	4
Algılanan Tutum	,607	8
Algılanan Bilgi Kalitesi	,904	3
Algılanan Servis Kalitesi	,812	4
Algılanan Sistem Kalitesi	,719	3
Algılanan Güven	,712	6
Algılanan Niyet	,921	4
Gerçek Davranış	,795	2

Çalışmada incelenen ölçek ve onun alt boyutlarının güvenilirlik analizleri yapıldığında; hepsi oldukça güvenilir olarak saptanmıştır.

4.1.5. İlgi Alanına Özel Yenilikçilik (İAÖY) Ölçeği Değişkenlerine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

İlgi Alanına Özel Yenilikçilik ölçeğinin kuramsal olarak belirlenen ve DFA sonucunda oluşan tek faktörlü yapısının yapı geçerliği ve uyum iyiliği indeksleri Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

kullanılarak test edilmiştir. En Çok Olabilirlik (Maximum Likelihood) Method'u kullanılarak yapılan analiz sonucunda maddelere ilişkin standardize regresyon ağırlıkları ve anlamlılık düzeyleri incelenmiştir. Tüm maddelerin anlamlılık düzeyi ve regresyon katsayıları geçerli bulunmuştur. Analiz sonucunda modifikasyon önerilerine bakıldığında e3 ve e4 maddeleri arasında 1 modifikasyon önerisi bulunmaktadır. Önerilen modifikasyonlar gerçekleştirilmeden önce elde edilen uyum indeksleri şöyledir: [$\chi^2/SD=14,53637$ ($p=0,000$); $GFI=0,965$; $AGFI=0,827$; $RMSEA=0,186$; $CFI=0,920$].

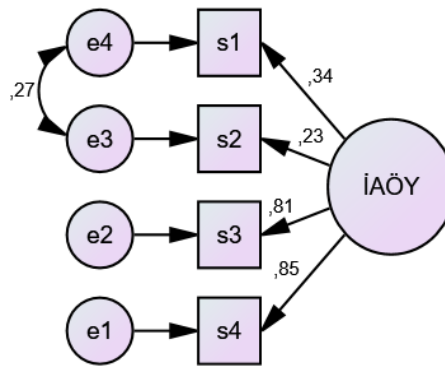
Maddelerin kuramsal çerçevesi incelendiğinde maddeler arasında bir ilişkinin olabileceği sonucuna varılarak gerekli modifikasyon işlemleri yapılmıştır. Ölçeğe ait uygun model Şekil 2'de verilerek, Tablo 7'de de ölçeğin uyum indeksleri ve referans değerleri verilmiştir.

Tablo 11: İAÖY Uyum İndeks Değerleri ve Kabul Edilebilir Değerler

Kabul Edilebilir Değerler	İyi Uyum	İAÖY	Sonuç	
χ^2/sd	$3 < (\chi^2/df) < 5$	<3	1,092	İyi Uyum
RMSEA	<0,08	<0,05	0.015	İyi Uyum
CFI	>0,90	>0,95	0.984	İyi Uyum
GFI	>0,80	>0,90	0.816	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	>0,80	>0,90	0.986	İyi Uyum

Kaynak: Wheaton, Muthen, Alwin ve Summers (1977); Steiger (2007); Hu ve Bentler (1999)

Yapısal Eşitlik Modeli kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda, anlamsız değerlere rastlanmamış, uyum indeksleri uygun bulunmuş ve modelin geçerliliği tespit edilmiştir.

Şekil 7: İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeği DFA Path Diyagramı

Tablo 12: İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeği Standart Regresyon Katsayısı ve Anlamlılık Düzeyleri

St.Regresyon Katsayısı	p
------------------------	---

		St.Regresyon Katsayısı	p
1	< İlgi Alanına Özel Yenilikçilik	,851	,000
2	< İlgi Alanına Özel Yenilikçilik	,812	,000
3	< İlgi Alanına Özel Yenilikçilik	,227	,000
4	< İlgi Alanına Özel Yenilikçilik	,335	,000

4.1.6. İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeği Alt Boyutlarının Güvenirlik Analizi

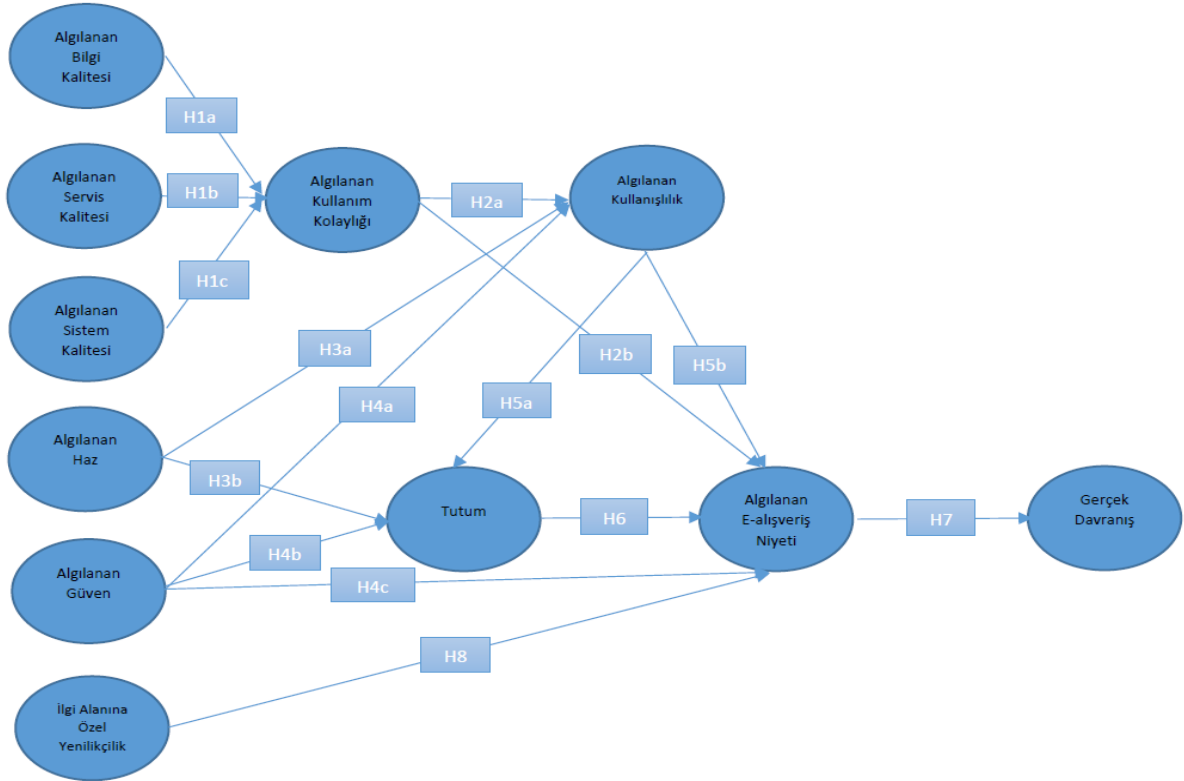
Tablo 13: Araştırmada Kullanılan İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeğine Ait Güvenirlik Analizleri

Ölçekler	Cronbach's Alpha	n
İlgi Alanına Özel Yenilikçilik	,655	4

Araştırmada kullanılan ölçek güvenirlikleri değerlendirildiğinde; oldukça güvenilir olarak belirlenmiştir.

4.1.7. Araştırma Modelinin Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan GOAKM ve İAÖY ölçeklerine DFA analizi yapılarak, uyum ölçütleri kontrol edilmiştir. Uyum değerlerinin literatürde kabul edilen ölçütlerin içerisinde olduğu belirlendikten sonra kuramsal çerçeve doğrultusunda oluşturulan yapısal bir model önerilmiştir. Araştırma kapsamında incelenecek ilişkiler, Şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 8: Kuramsal Model

Kuramsal çerçeve doğrultusunda oluşturulan modelin analizinde araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi açıklayan model bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın hipotezleri doğrultusunda yapılan ilk yapısal eşitlik modeli analizi sonucunda ortaya çıkan yapılar arasındaki ilişkilere ait standart regresyon katsayıları, C.R. değerleri ve p değerleri Tablo 14'te yer almaktadır.

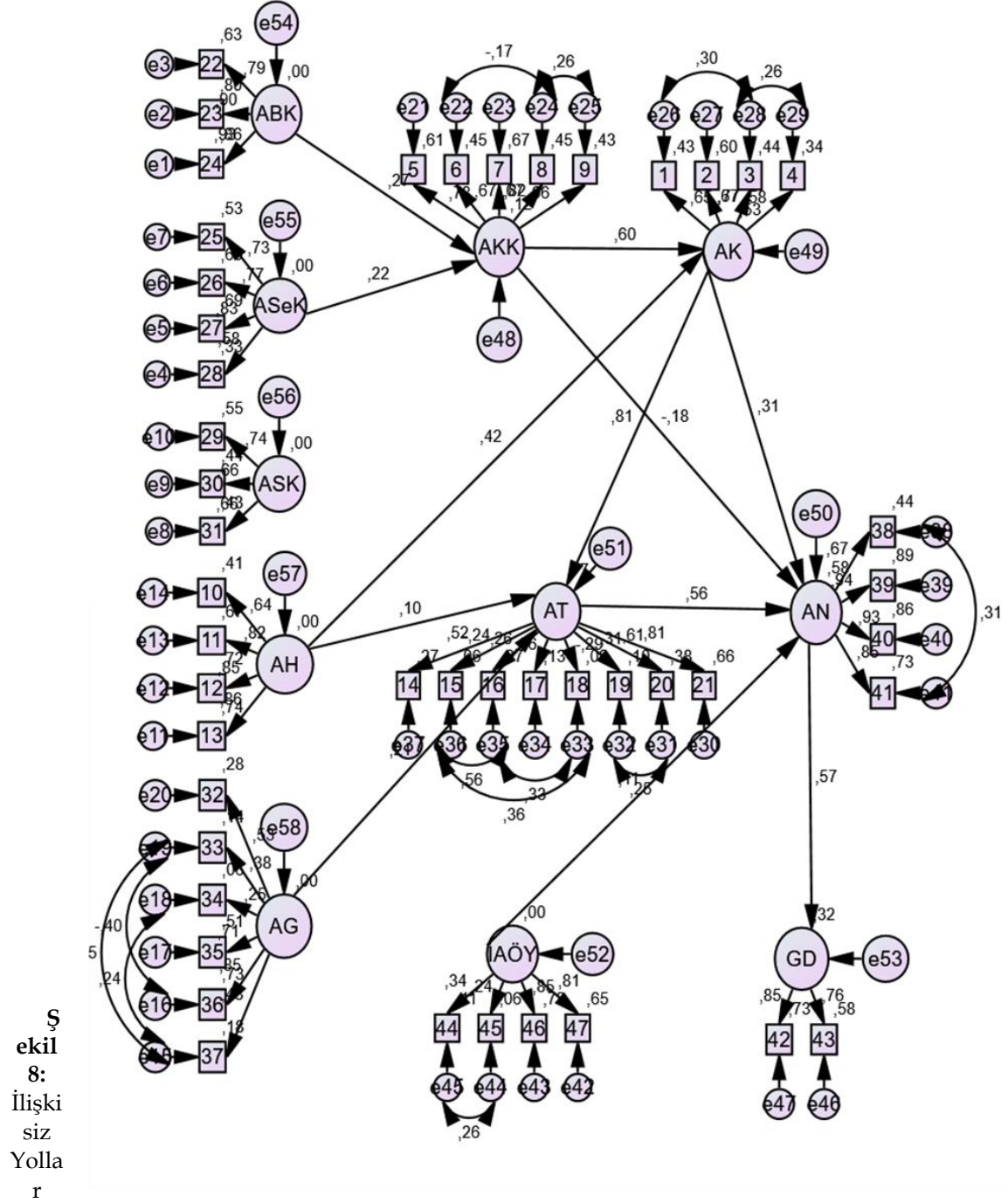
Tablo 14: Birinci YEM Analizi Sonuçları

			Standardize Regresyon Katsayısı.	C. R.	p
A	<	A		4,5	*
KK	---	BK	,254	92	**
A	<	A		3,2	,
KK	---	SeK	,191	29	001
A	<	A		,96	,
KK	---	SK	,059	4	335
A	<	A		8,8	*
K	---	KK	,535	35	**
A	<	A		-	*
K	---	H	,389	7,201	**
A	<	A		1,2	,
K	---	G	,067	73	203
A	<	A		10,	*
T	---	K	,703	619	**
A	<	A		-	*
T	---	H	,212	4,234	**
A	<	A		4,3	*
T	---	G	,241	66	**
A	<	A		-	,
N	---	KK	-,113	2,049	041
A	<	A		2,2	,
N	---	K	,277	52	024
A	<	A		1,2	,
N	---	G	,069	85	199
A	<	İA		2,2	,
N	---	ÖY	,097	57	024
A	<	A		4,3	*
N	---	T	,529	10	**
G	<	A		8,3	*
D	---	N	,572	06	**

***p<,001 *C.R.= Critic Ratio

Çalışmada kullanılan ölçeklere ait boyutlar arasında 12 farklı ilişki test edilmiştir. Tablo 10'da görüldüğü gibi Algılanan Sistem Kalitesinden, Algılanan Kullanım Kalitesine; Algılanan Güvenden, Algılanan Kullanışlığa; Algılanan Güvenden, Algılanan Niyete çizilen yollar anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). İki boyut arasındaki ilişkinin anlamlı olarak kabul edilmesi için "p" değerinin ,05'den küçük olması gerekmektedir (Meydan ve Şeşen, 2015). Modele ait, arasında ilişki olduğu beklenen, iki değişkenin arasında herhangi bir ilişki olamaması durumunda, diğer bir deyişle iki değişkenin birbirini etkilemediği durumlarda, ilişkinin silinip analizin tekrar yapılması gerekmektedir (Şimşek, 2007, 146). Ayrıca bu yolların silinmesinin model uyumunu artıracak da bilinmektedir (Meydan ve Şeşen, 2015, 75). Arasında ilişki bulunmayan yolların silinmesine "p" değeri en yüksek olanlardan başlanmalı ve silme işlemi tek tek yapılmalıdır (Byrne, 2010, 35). Araştırmada kurulan modelde anlamsız yollar sırası ile silinerek analizler tekrarlanmıştır.

Bu araştırmada, Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile İlgili Alanına Özel Yenilikçilik modele dahil edilerek çevrimiçi market alışverişi yapma davranışlarının belirlemesi amaçlanmaktadır. Yapısal Eşitlik Modeli ile yapılan analiz sonucu oluşturulan model ile ilgili sonuçlar Şekil 8 ve Tablo 15'de verilmiştir.

Modelin değerlendirildiği analiz sonucunda boyutların ve ölçeklerin anlamlılık düzeyi ve regresyon katsayıları geçerli bulunmuştur. Modifikasyon önerilerine bakıldığında; e15 ve e18, e19; e16 ve e19; e24 ve e24,e25; e28 ve e29, 26; e31 ve e32; e33 ve e35,e36; e38 ve e41; e44 ve e45 maddeleri arasında 11 modifikasyon önerisi bulunmaktadır. Önerilen modifikasyonlar gerçekteştirilmeden önce

elde edilen uyum indeksleri şöyledir: [$\chi^2/SD=3,727$ ($p=0,000$); $GFI=0,665$; $AGFI=0,630$; $RMSEA=0,083$; $CFI=0,730$].

Boyutların kuramsal çerçevesi incelendiğinde aralarında bir ilişkinin olabileceği sonucuna varılarak gerekli modifikasyon işlemleri yapılmıştır. Ölçeğe ait uygun model Şekil 9'da verilerek, Tablo 15'de de ölçeğin son hali ile uyum indeksleri ve referans değerleri verilmiştir.

Tablo 15: Oluşturulan Yapısal Modele İlişkin Uyum İndeks Değerleri ve Kabul Edilebilir Değerler

Kabul Edilebilir Değerler		İyi Uyum	Yapısal Model	Sonuç
χ^2/SD	$3 < (\chi^2/df) < 5$	<3	2,339	İyi Uyum
RMSEA	$<0,08$	$<0,05$	0,47	İyi Uyum
CFI	$>0,90$	$>0,95$	0,871	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	$>0,80$	$>0,90$	0,905	İyi Uyum
AGFI	$>0,80$	$>0,90$	0,870	Kabul Edilebilir Uyum

Kaynak: Wheaton, Muthen, Alwin ve Summers (1977); Steiger (2007); Hu ve Bentler (1999)

Yapısal Eşitlik Modeli kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda, anlamsız değerlere rastlanmamış, uyum indeksleri uygun bulunmuş ve modelin geçerliliği tespit edilmiştir. Modele ait ilişkisiz yollar silindikten sonra yapılan analiz sonucuna göre oluşan model uyum ölçütlerine göre, tüm değerler istenilen seviyededir. Sonuçlar değerlendirildiğinde tavsiye edilen değer dışında bir uyum ölçütüne rastlanmamıştır. Değerler bir bütün olarak incelendiğinde modelin iyi uyum gösterdiği görülmektedir (Hair vd, 2006). Bu araştırmanın son modelinde yer alan ölçüm modellerinin yapısal eşitlik analizi sonuçları Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16: İlişkisiz Yollar Silindikten Sonra Yapılan YEM Analizi Sonuçları

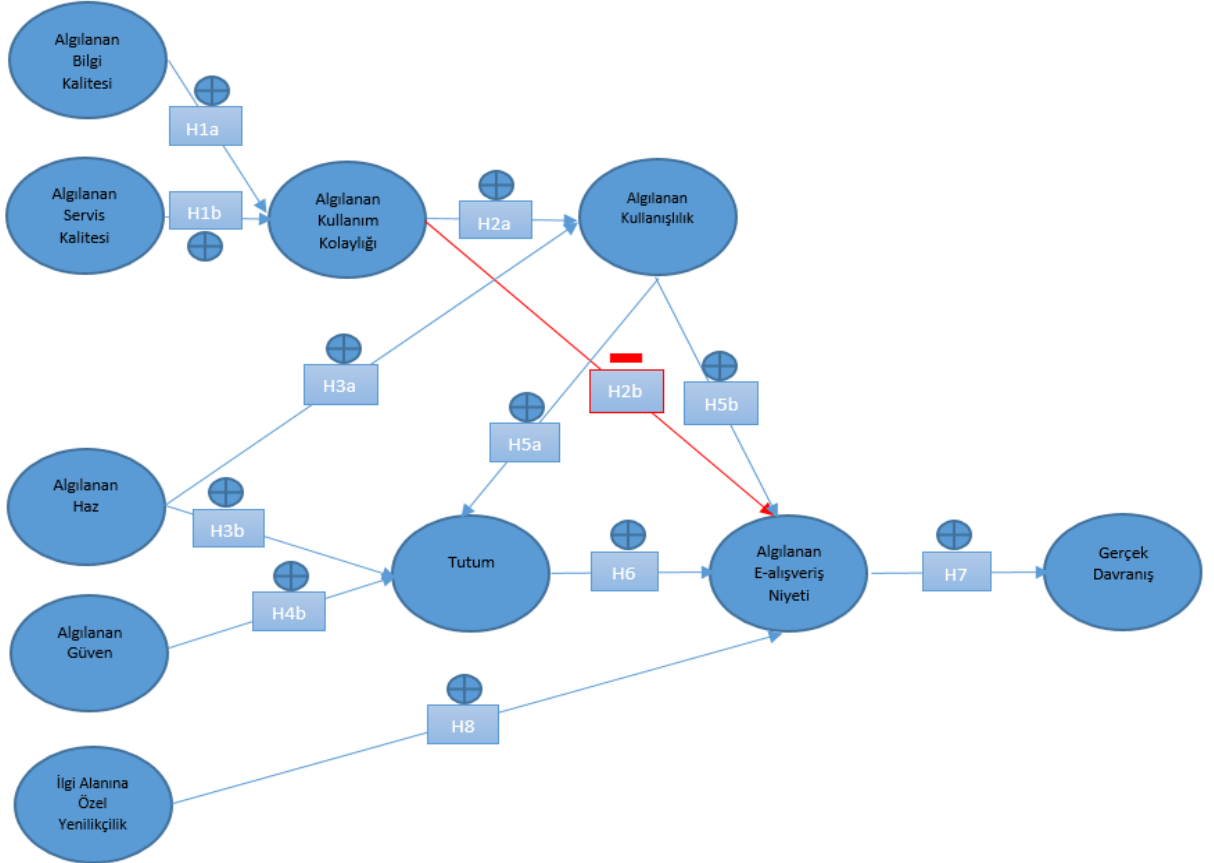
			Standardize Regresyon Katsayısı.	C. R.	P
A	<	A	,267	4,8	*
KK	---	BK		52	**
A	<	A	,220	3,7	*
KK	---	SeK		05	**
A	<	A	,596	9,2	*
K	---	KK		02	**
A	<	A	,422	-	*
K	---	H		7,493	**
A	<	A	,805	10,	*
T	---	K		411	**
A	<	A	,102	-	,
T	---	H		1,904	047
A	<	A	,209	4,0	*
T	---	G		69	**
A	<	A	-,177	-	,

N	---	KK		2,935	003
A	<	A	,310	2,2	,
N	---	K		35	025
A	<	İA	,115	2,6	,
N	---	ÖY		73	008
A	<	A	,556	4,3	*
N	---	T		02	**
G	<	A	,569	8,1	*
D	---	N		40	**

***p<,001 *C.R.= Critic Ratio

Tablo 16 dikkate alındığında, algılanan bilgi kalitesi ($\beta_1 = ,267$) ve algılanan servis kalitesinin ($\beta_2 = ,220$) algılanan kullanım kolaylığı üzerine pozitif yönde etki ettiği belirlenmiştir. Algılanan sistem kalitesinin ise anlamlı bir etkisi söz konusu değildir. Algılanan kullanım kolaylığının, algılanan kullanılmışlık ($\beta_3 = ,596$) üzerine pozitif yönde, algılanan niyet üzerine negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_4 = -,177$). Algılanan haz boyutunun, algılanan kullanılmışlık ve algılanan tutum üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_5 = ,102$). Algılanan kullanışlılığın, algılanan tutum ($\beta_6 = ,805$) ve algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_7 = ,310$). Algılanan güvenin, algılanan tutum üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_8 = ,209$). Algılanan güvenin algılanan kullanışlılık ve algılanan niyete etkisi söz konusu değildir. Algılanan tutumun, algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{10} = ,556$).

Algılanan niyetin, gerçek davranış üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{11} = ,569$). İlgili alanına özel yenilikçiliğin, algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{12} = ,115$). Araştırma sonunda istatistiksel olarak anlamlı olduğu doğrulanan araştırma modeli Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9: Son Araştırmanın Modeli

Şekil 9 incelendiğinde algılanan bilgi kalitesi ve algılanan servis kalitesi arttığında, algılanan kullanım kolaylığının artacağı; algılanan sistem kalitesinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Algılanan kullanım kolaylığı arttığında, algılanan kullanılabilirlik düzeyinin artacağı, algılanan niyet düzeyinin azalacağı belirlenmiştir. Algılanan haz arttığında, algılanan kullanılabilirlik ve algılanan tutum üzerine düzeyinin artacağı belirlenmiştir. Algılanan kullanılabilirlik arttığında, algılanan tutum ve algılanan niyet düzeyinin artacağı belirlenmiştir. Algılanan güvenin, algılanan tutumu artıracağı tespit edilmiştir. Ancak algılanan güvenin algılanan kullanılabilirlik ve algılanan niyete etkisi söz konusu değildir. Algılanan tutumun, algılanan niyeti artıracağı tespit edilmiştir.

Algılanan niyetin, gerçek davranış üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir. İlgili alanına özel yenilikçilik geliştirildiğinde, algılanan alışveriş niyetinin artacağı tespit edilmiştir.

4.1.8. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Araştırma hedefi doğrultusunda oluşturulmuş 15 hipotez Yapısal Eşitlik Modeli ile analiz edilmiştir. Algılanan algılanan sistem kalitesinin, algılanan kullanım kolaylığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya konmuştur. Ayrıca, algılanan güvenin algılanan kullanılabilirlik ve algılanan niyete bir etkisi bulunmamıştır. Bunun yanı sıra, araştırmada pozitif tarafa etki etmesi tahmin edilirken, negatif tarafa etki eden bir ilişki tespit edilmiştir. Algılanan kullanım kolaylığı arttığında, algılanan niyet düzeyinin azalacağı belirlenmiştir.

Bu hipotezler kabul edilmemiştir. Toplamda oluşturulan 15 hipotezden 11 tanesi kabul edilirken, 4 tanesi reddedilmiştir. Tablo 17'de kuramsal çerçevede oluşturulan hipotezler ve sonuçları yer almaktadır.

Tablo 17: Araştırmada Kullanılan Hipotezler ve Sonuçları

Hipotezler	Red/Kabul
H1a: Çevrimiçi market alışverişi yapmaya ilişkin algılanan bilgi kalitesi ile algılanan kullanım kolaylığı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H1b: Çevrimiçi market alışverişi yapmaya ilişkin algılanan servis kalitesi, algılanan kullanım kolaylığı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H1c: Çevrimiçi market alışverişi yapmaya ilişkin algılanan sistem kalitesi, algılanan kullanım kolaylığı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Red
H2a: Algılanan kullanım kolaylığı, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H2b: Algılanan kullanım kolaylığı, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Negatif Etki
H3a: Algılanan çevrimiçi market alışveriş hazı, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H3b: Algılanan çevrimiçi market alışveriş hazı, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H4a: Algılanan güven, algılanan kullanılabilirlik üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Red
H4b: Algılanan güven, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi

H4c: Algılanan güven, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Red
H5a: Algılanan kullanılabilirlik, tutum üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H5b: Algılanan kullanılabilirlik, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H6: Tutum, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.	Kabul Edildi
H7: Çevrimiçi market alışveriş niyeti, çevrimiçi market alışveriş davranışını pozitif olarak etkiler.	Kabul Edildi
H8: Ürün ve teknolojiye erken adapte olmak, çevrimiçi market alışveriş niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.	Kabul Edildi

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kavramsal açıdan Fishbein ve Ajzen'in Planlı Davranışlar Teorisi'ni (1991) temel alan ve teknoloji kullanım davranışını açıklamak için geliştirilen Teknoloji Kabul Modeli'ne (Davis, 1989) dayanarak; bu modele güven, haz, kalite, niyet ve tutum gibi faktörler dahil edilerek ilerletilmiş bir model olan Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) kullanılan bu bilimsel araştırmanın hedefi; İstanbul ilinde ikamet eden tüketicilerin çevrimiçi kanallardan (web siteleri, uygulamalar vs.) market alışverişini yapma davranışlarını hangi faktörlerin etkilediğini belirlemek ve çevrimiçi pazarlarda hem pazarlamacılar hem de perakendeciler açısından faydalı olabilecek bulgular ve öneriler ortaya koymaktır. İstanbul ilinde ikamet eden ve çevrimiçi market alışverişini yapan katılımcılardan kolayda örnekleme yöntemiyle toplanan 394 adet çevrimiçi anket verisi ayrıntılı şekilde ele alınarak istatistiksel yöntemler kullanılarak analize tabi tutulmuştur. SPSS 23.0 ve AMOS 21.0 programları kullanılarak gerçekleştirilen araştırma doğrultusunda katılımcılardan toplanan 394 anket verisine güvenilirlik, geçerlilik (doğrulayıcı faktör analizi), korelasyon ve regresyon modellemesi analizlerine tabi tutulmuştur. Model ve ölçeklerin geçerliği Yapısal Eşitlik Modellemesi ile test edilmiştir. Bu analizler sonucunda varılan araştırma sonuçlarını ise şu şekilde özetlemek mümkündür:

Katılımcıların çevrimiçi market alışveriş alışkanlıkları incelendiğinde en çok tercih ettikleri ürün gruplarının; temel gıda, atıştırmalık ve içecek olduğu görülmüştür. Bununla beraber, çevrimiçi market alışverişlerini en çok gerçekleştirdikleri çevrimiçi kanallar; Getir, Trendyol, Yemeksepeti ve Migros Sanal Market olmuştur. Katılımcıların %68,3'ü son bir yıl içinde internet üzerinden 8 kere üstünde market alışverişini yapmıştır. Ayrıca, katılımcıların %61,8'i son bir yıl içinde internet üzerinden yaptıkları market alışverişlerinde 3.000 TL ve üstü para harcamışlardır. İnternet kullanım özelliklerinin dağılımı değerlendirildiğinde; katılımcıların %91,1'i her gün internet kullanmakta, %41,6'sı ise günde 2 - 4 saatini internette geçirmektedir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı değerlendirildiğinde; %63,7'sinin kadın, %31'inin 25-34 yaş, %51,8'inin bekar, %58,6'sının çocuksuz, %61,9'unun üniversite mezunu, %50'sinin özel sektör çalışanı, %23,1'inin 57.015TL ve üzeri gelire sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan GOAKM'ne ait ifadelerin ortalama puanları değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadelerin "Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamaları kullanmada kişisel bilgilerin saklanması önemlidir." (ort:4.60) ve "Kredi kartı kullanarak internet üzerinden market alışverişini yapmada güvenlik önemlidir" (ort:4.76) ifadeleri olduğu, en düşük ortalama puana sahip ifadelerin ise; "Online market alışveriş sitelerini/mobil uygulamalarını kullanmak sinir bozucudur" (ort:1.84) ve "Online market alışverişini yapmak hoşuma gitmez." (ort:1.84) ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan İlgi Alanına Özel Yenilikçilik Ölçeğine ait ifadelerin ortalama puanları değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama puana sahip ifadenin "Nasıl yapılacağını gösteren kimse

olmasa bile online market alışverişi yapma konusunda kendime güvenirim.” (ort:4.52) ifadesi olduğu, en düşük ortalama puana sahip ifadenin ise; “Arkadaşlarım yeni bir şey deneyeceklerse bana danışırlar.” (ort:3.37) ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmada, Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (GOAKM) ile İlgili Alanına Özel Yenilikçilik modele dahil edilerek çevrimiçi gıda alışverişi yapma davranışlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada kullanılan GOAKM ve alt boyutları ile İlgili Alanına Özel Yenilikçilik ölçeği arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; tüm alt boyutlar ve İAÖY ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. İAÖY ölçeği ile GOAKM arasındaki en düşük düzeyde ilişki Algılanan Tutum boyutu ($r=,187$ $p=,000$) ve en yüksek ilişki Algılanan Niyet boyutu arasında olduğu belirlenmiştir ($r=,487$ $p=,000$).

Çalışmada kullanılan ölçeklere ait boyutlar arasında 12 farklı ilişki test edilmiştir. Algılanan Sistem Kalitesinden, Algılanan Kullanım Kalitesine; Algılanan Güvenden, Algılanan Kullanışlılığa; Algılanan Güvenden, Algılanan Niyete çizilen yollar anlamsız bulunmuştur. Araştırmada kurulan modelde anlamsız yollar sırası ile silinerek analizler tekrarlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; algılanan bilgi kalitesi ($\beta_1= ,267$) ve algılanan servis kalitesinin ($\beta_2= ,220$) algılanan kullanım kolaylığı üzerine pozitif yönde etki ettiği belirlenmiştir. Algılanan sistem kalitesinin ise anlamlı bir etkisi söz konusu değildir. Algılanan kullanım kolaylığının, algılanan kullanışlılık ($\beta_3= ,596$) üzerine pozitif yönde, algılanan niyet üzerine negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_4= -,177$). Algılanan haz boyutunun, algılanan kullanışlılık ve algılanan tutum üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_5= ,102$). Algılanan kullanışlılığın, algılanan tutum ($\beta_6= ,805$) ve algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_7= ,310$). Algılanan güvenin, algılanan tutum üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_8= ,209$). Algılanan güvenin algılanan kullanışlılık ve algılanan niyete etkisi söz konusu değildir. Algılanan tutumun, algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{10}= ,556$).

Algılanan niyetin, gerçek davranış üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{11}= ,569$). İlgili alanına özel yenilikçiliğin, algılanan niyet üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir ($\beta_{12}= ,115$). Araştırma sonunda istatistiksel olarak anlamlı olduğu doğrulanan araştırma modeli Şekil 9’da verilmiştir.

Hipotez testlerine göre algılanan bilgi kalitesi arttığında ve algılanan servis kalitesi arttığında, algılanan kullanım kolaylığının artacağı; algılanan sistem kalitesinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Algılanan kullanım kolaylığı arttığında, algılanan kullanışlılık düzeyinin artacağı, algılanan niyet düzeyinin azalacağı belirlenmiştir. Algılanan haz arttığında, algılanan kullanışlılık ve algılanan tutum düzeyinin artacağı belirlenmiştir. Algılanan kullanışlılığın arttığında, algılanan tutum ve algılanan niyet düzeyinin artacağı belirlenmiştir. Algılanan güvenin, algılanan tutumu artıracığı tespit edilmiştir. Ancak algılanan güvenin algılanan kullanışlılık ve algılanan niyete etkisi söz konusu değildir. Algılanan tutumun, algılanan niyeti artıracığı tespit edilmiştir.

Algılanan niyetin, gerçek davranış üzerine pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi belirlenmiştir. İlgili alanına özel yenilikçilik geliştirildiğinde, algılanan alışveriş niyetinin artacağı tespit edilmiştir.

Araştırmaya dayanarak çevrimiçi perakendecilere ve pazarlamacılara yönelik öneriler şunlardır:

Kullanışlılık ve Güvenin Artırılması: Araştırma, çevrimiçi market alışverişinde kullanışlılık ve güvenin tüketici satın alma niyetini büyük ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Çevrimiçi perakendeciler, kullanıcı deneyimini iyileştirmek için web sitelerinin ve uygulamaların kullanım kolaylığını artırmalı ve güvenliğe özellikle önem vermelidir.

Özelleştirilmiş Pazarlama ve Yenilikler: Tüketicilere özel yenilikçilik geliştirmek, algılanan alışveriş niyetini artırabilir. Çevrimiçi perakendeciler, kullanıcıların ilgi alanlarına yönelik özelleştirilmiş ürünler ve hizmetler sunarak daha kişiselleştirilmiş bir alışveriş deneyimi sağlamalıdır.

Kullanıcı Geri Bildirimlerinin Entegrasyonu: Tüketicilerin deneyimlerinden yararlanarak sürekli iyileştirmeler yapmak önemlidir. Çevrimiçi pazarlamacılar, kullanıcı geri bildirimlerini toplamalı ve bu bilgileri sistemlerini ve hizmetlerini geliştirmek için kullanmalıdır.

Mobil Uygulamaların Güçlendirilmesi: Mobil teknolojilerin yükselişi göz önünde bulundurularak, çevrimiçi perakendeciler mobil uygulamalarını daha etkin ve kullanıcı dostu hale getirmeli, kullanıcıya çabası ve rahat bir mobil alışveriş deneyimi yaşatmalıdır.

Güvenlik Önlemleri ve Şeffaflık: Çevrimiçi perakendeciler, güvenlik önlemlerini artırarak ve gizlilik politikalarını kullanıcılara açık ve anlaşılır bir şekilde sunarak tüketicilerin güvenini kazanmalıdır.

Bu öneriler, çevrimiçi market alışveriş pazarında rekabet avantajı sağlamak ve tüketici memnuniyetini maksimize etmek için çevrimiçi perakendecilere ve pazarlamacılara yol gösterici olabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma sadece İstanbul'da çevrimiçi market alışverişini yapanlar üzerinde uygulandığı için Türkiye'nin genel durumunu yansıtmamaktadır. Çalışmaya katılanların çoğunun yüksek gelir düzeyine ve eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Ancak bu araştırma, modelin genişletilmesi ve farklı sosyo-ekonomik katmanlardan insanları, çeşitli ürün gruplarıyla, Türkiye'nin değişik şehirlerinde ve farklı değişkenleri dikkate alarak inceleyerek, benzer temalı diğer bilimsel çalışmalara rehberlik edebilecek potansiyele sahiptir. Bu çalışma temel alınarak, farklı ülkelerde karşılaştırmalı analizler yapmak da olasıdır.

KAYNAKÇA

Ajzen, I. ve Madden, T.J. (1986). Prediction of goal-directed Behavior: Attitudes, intentions and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22(5), 453-474.

Ajzen, I. (1991). The Theory at Planned Behavior. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.

Aldás-Manzano, J., Ruiz-Mafé, C., & Sanz-Blas, S. (2009). Exploring individual personality factors as drivers of M-shopping acceptance. *Industrial Management & Data Systems*, 109(6), s. 739-757.

Chang, M.K., Cheung, W. and Lai, S.V. (2005) Literature derived reference models for the adoption of online shopping. *Information & Management*, 42, s. 543-559.

Chen, L., Online Consumer Behavior: An Empirical Study Based on Theory of Planned Behavior, Lincoln:Nebraska, 2009.

Childers, T.L., Carr, C.L., Peck, J. ve Carson, S. (2001). Hedonic and Utilitarian Motivations for Online Retail Shopping Behavior. *Journal of Retailing*, 77, s. 511- 535.

Corbitt, B.J., Thanasankit, T. ve Yi, H. (2003). Trust and e-commerce: a study of consumer perceptions. *Electronic Commerce Research and Applications*, 2(3), s. 203-215.

Curkan, S. C. ve Köroğlu, A. (2020). Yerli Turistlerin Online Otel Rezervasyonu Yapma Davranışlarının Belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, s. 489-513.

Çelik, H.E. (2009). *Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Bir Uygulama: Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Çelik, H. E. ve Yılmaz, V. (2011). Extending The Technology Acceptance Model for Adoption of E-Shopping by Consumers in Turkey. *Journal of Electronic Commerce Research*, 12 (2), s. 152 – 164.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), s. 319-340.

Davis F.D., Bagozzi R.P. ve Warshaw P. R., (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models, *Management Science*, 35(8), s. 982-1003.

Durmaz, Y. (2008). Tüketici Davranışı, Ankara: Detay Yayınları.

- Durmaz, Y., Oruç, R. B., Kurtlar, M. (2011). Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Journal Of Academic Approaches*, 2(1), s. 114-133.
- Dündar, S., Yörük, D. (2009). The factors affecting consumers' attitudes towards online shopping. *İktisat İşletme ve Finans*, 24(282), s. 92-109.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Beliefs, Attitude, Intention And Behavior: An Introduction to Theory And Research*. Massachusetts: Addison Wesley Pub Lishing Company.
- Gefen, D. (2000). E-commerce: the role of familiarity and trust, *Omega-International Journal of Management Science*, 28(6), s. 725-737.
- Goldsmith R. E. ve Hofacker, C. F. (1991). Measuring Consumer Innovativeness. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 19 (3), s. 209-221.
- Goldsmith, R. E. ve Newell, S. J. (1997). Innovativeness and Price Sensitivity: Managerial, Theoretical and Methodological Issues. *Journal of Product and Brand Management*, 6(3), s. 163-174.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2006). *Multivariate Data Analysis*. (6. Baskı). New Jersey: Pearson.
- Hassanein, K. and Head M. (2007). Manipulating perceived social presence through the web interface and its impact on attitude towards online shopping, *Int. J. Human- Computer Studies*, 65, s. 689-708.
- Hirschman, E. C. (1980). Innovativeness, novelty seeking, and consumer creativity. *Journal of consumer research*, 7(3), s. 283-295.
- Hu, L.T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), s. 1-55.
- Huseynov, F., & Yildirim, S. Ö. (2016). Internet users' attitudes toward business-to-consumer online shopping: A survey. *Information Development*, 32(3), s. 452-465.
- İplikçi, H. G. (2022). *Pazarlama ve Tüketici Davranışı, Manisa: Turkuazkey Akademik Yayınlar*.
- Javadi, M.H.M., Dolatabadi, H.R., Nourbakhsh, M., Poursaedi, A. ve Asadollahi, A.R. (2012). An Analysis of Factors Affecting on Online Shopping Behavior of Consumers. *International Journal of Marketing Studies*, 4 (5), 81-98.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1984). *Advances in factor analysis and structural equation models*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Karabulut, M. (1981). *Tüketici Davranışları: Pazarlama Yeniliklerinin Kabulü ve Yayılışı*. Minnetoğlu Yayınevi.
- Karabulut, M. (1985). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Kim, D.J., Ferrin, D.L. and Rao, H.R. (2008). A trust-based consumer decision-making model in electronic commerce: The role of trust, perceived risk, and their antecedents. *Decision Support System*, 44, s. 544-564.
- Ko E., Kim E.Y. ve Lee E.K. (2009). Modeling Consumer Adoption of Mobile Shopping for Fashion Products in Korea. *Psychology & Marketing*, 26(7), s. 669-687.
- Koç, Erdoğan (2012). *Tüketici Davranışları ve Pazarlama Stratejileri*. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kotler, P., Armstrong, G., Opresnik, M. O. (2017). *Principles of marketing*. 17. Baskı. Pearson.
- Lee, S. M., Kim, I., Rhee, S. ve Trimi, S. (2006). The Role of Exogenous Factors in Technology Acceptance: The Case of Object-Oriented Technology. *Information & Management*, 43 (4), s. 469 - 480.
- Leung, L. (2007). Unwillingness-to-communicate and college students' motives in SMS mobile messaging. *Telematics and Informatics*, 24, s. 115-129.
- Liao, Z. and Cheung, M. T. (2001). Internet-Based E-Shopping and Consumer Attitudes an Empirical Study. *Information & Management*, 38(5), s. 299-306.

- Lin, C. Y. (2016). Perceived convenience retailer innovativeness: How Does it Affect Consumers?. *Management Decision*, 54(4), s. 946-964.
- Lin, H. F. (2008). Predicting Consumer intentions to Shop online: An empirical test of competing theories. *Electronic Commerce Research and Applications*, 6(4), s. 433-442.
- Lin J., Chuan H.C. ve Denis C., "Usefulness, Ease of Use, Attitude, and their Interaction Effects on Usage Intention of Three Electronic Mail Systems" [Bildiri], International Communication Association Yıllık Konferansı, 22 Mayıs 2008, TBA, Montreal, Kanada.
- Lingyun, Q. and Dong, L. (2008). Applying TAM in B2C E-Commerce Research: An extended model. *Tsinghua Science & Technology*, 13(3), s. 265-272.
- Madden, T., Ellen, P. S. ve Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(2), s. 3-9.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Monsuwe, T.P.Y., Dellart, B.G.C. ve de Ruyter, K. (2004). What drives consumers to shop online? A literature review. *International Journal of Service Industry Management*, 15(1), s. 102-121.
- Nunkoo, R., & Ramkissoon, H., (2010). Gendered Theory of Planned Behaviour and Residents' Support For Tourism. *Current Issues on Tourism*, 13(6), s. 525-540.
- Şen, Ö. (2017). Online Alışverişte Satın Alma Davranışının Planlı Davranış Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli, Yenilik Yayılım Kuramı, Tüketici Alışkanlıkları Ve Güven Faktörleriyle İncelenmesi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Haliç Üniversitesi.
- Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations* (3rd ed.). New York: The Free Press.
- Sheth, J. N., Gardner, D. M., & Garrett, D. E. (1988). *Marketing Theory: Evolution and Evaluation*. New York: Wiley.
- Shih, Pin H. (2004.) An empirical study on predicting user acceptance of e-shopping on the Web. *Information & Management*, 41(3), s. 351-368.
- Solak, T. (2019). Satın Alma Kararında İrrasyonel İnsan Davranışının İncelenmesi. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 17, s. 42-62.
- Skinner, S. J. (1990). *Marketing*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Steenkamp, J. B., Hofstede F. ve Wedel, M. (1999), Across- National Investigation into the Individual and National Antecedents of Consumer Innovativeness. *American Marketing Association*, 63, s. 55-69.
- Steiger, J. H. (2007). Understanding the Limitations of Global Fit Assessment in Structural Equation Modeling. *Personality and Individual Differences*, 42(5), s. 893-898.
- Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama İlkeleri: Global Yönetimsel Yaklaşım: Türkiye Uygulamaları* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Van der Heijden, B.I.J.M. (2003) Organisational Influences upon the Development of Occupational Expertise throughout the Career. *International Journal of Training and Development*, 7, s. 142-165.
- Wang, F. Ve Head, M. (2007) How can the Web help build customer relationships: An empirical study on e-tailing. *Information & Management*, 44(2), s. 115-129.
- Wang, J., Gu, L. ve Aiken, M. (2010). A Study of the Impact of Individual Differences on Online Shopping. *International Journal of E-Business Research*, 6 (1), s. 52 – 67.
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F., & Summers, G. (1977). Assessing Reliability and Stability in Panel Models. *Sociological Methodology*, 8, s. 84-136.
- Wolfenbarger, M. F., Gilly, M. C., Greham, J. L., ve Yale, L. (1998). A Dyadic Study of Interpersonal Information Search. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 26(2), s. 83 – 100.

Yanık, A. (2014). *Yeni Medya Kullanımındaki Akış Deneyiminin Risk Algısı ve Online Turistik Satın Alma Niyetine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi.

Zaichkowsky, J. L. (1994). The Personal Involvement Inventory: Reduction, Revision, and Application to Advertising. *Journal of Advertising*, 23(4), s. 59-70.

Zhou, L., Dai, L. ve Zhang, D. (2007). Online Shopping Acceptance Model-A Critical Survey of Consumer Factors in Online Shopping. *Journal of Electronic Commerce Research*, 8(1), s. 41-62.